

Informe social 2013

Atur, pobresa i desigualtats a Catalunya

**DOCUMENT DE TREBALL DE LA FUNDACIÓ RAFAEL CAMPALANS
I L'ÀREA DE COHESIÓ SOCIAL DEL PSC**

Fundació
Rafael Campalans

COL·LECCIÓ INFORMES

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització expressa dels titulars del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes per la llei.

Primera edició: Gener 2014

© d'aquest edició: Fundació Rafael Campalans

Nicaragua, 75-77

08029 Barcelona

Tel. 93 319 54 12

e-mail: fundacio@fcampalans.cat

www.fcampalans.cat

Coordinació: Paco Aranda

Edició: Cristina González

Disseny: *theroomrooms'*

Maquetació i impressió: a.bís

ISSN: 1887-4037

Dipòsit legal: B-8.843-2007

Índex

Notes sobre els autors	05
Presentació Esther Niubó	07
Introducció històrica Josep Farrés	09
La desigualtat, un factor d'estudi Fundació Rafael Campalans	13
01 Les conseqüències de la crisi	
- Desigualtats en el mercat de treball <i>Elena Alarcón, Cesc Castellana i Josep Maria Rañé</i>	25
- Pobresa i desigualtats socials a la Catalunya del segle XXI <i>Sònia Guerra</i>	33
02 Les polítiques públiques en temps de crisi	
- Desigualtats en salut <i>Enric Fernández Velilla</i>	43
- Desigualtats en educació <i>Eloi Cortés</i>	53
- Desigualtats en pensions <i>Eva Pino</i>	61
- Desigualtats en la protecció social <i>Josep Farrés, Javier López i Lluïsa Moret</i>	69
- Desigualtats en habitatge <i>Pilar Castellà</i>	79
03 Col·lectius d'especial estudi	
- Desigualtats i la visió de gènere <i>Sònia Guerra</i>	89
- Joves i desigualtats <i>Eloi Cortés</i>	97

04 Conclusions

- **Les desigualtats, un problema polític més enllà de les dades** 105
Javi López
- **Notes finals** 107
Eva Granados

Notes sobre els autors

Elena Alarcón Méndez

Llicenciada en Ciències Polítiques i de l'Administració. La seva activitat professional s'ha centrat en l'estudi de les polítiques socials, econòmiques i del món del treball, primer a la Unió General de Treballadors de Catalunya i actualment al Consell Econòmic i Social de Barcelona.

Pilar Castellà

Llicenciada en Economia per la Universitat de Barcelona i Màster en Polítiques Públiques i Socials per la Universitat Pompeu Fabra i la John Hopkins University.

Francesc Castellana

Expert en polítiques d'ocupació, Delnet-OIT. President de la Fundació Utopia. Antic director del Servei d'Ocupació de Catalunya, antic coordinador general de la Fundació Tripartita, i exsecretari de les CCOO del Baix Llobregat.

Eloi Cortés Serra

Estudiant de Ciència Política i Gestió Pública a la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha estat secretari general de l'AJEC (Associació de Joves Estudiants de Catalunya) i membre del Consell Escolar de Catalunya. Actualment és membre de la Coordinadora Nacional de l'Avalot - Joves de la UGT de Catalunya i del secretariat del CNJC (Consell Nacional de la Joventut de Catalunya).

Josep Farrés Quesada

Llicenciat en Medicina per la UAB. Metge Inspector de la Seguretat Social (extint INP) per oposició des del 1980. Diplomant en Sanitat i Màster en Salut Pública, Escola Nacional de Sanitat, Estudis de postgrau a IESE, Harvard University, Universitat de Lyon, John Hopkins University. Ha treballat en diversos llocs de responsabilitat en els àmbits sanitari i social com a responsable de gestió de centres, adjunt a gerència del Consorci Sanitari de Barcelona, primer gerent del Consorci de serveis socials de Barcelona i subdirector general d'atenció a les persones i Gestió de recursos de l'ICASS.

Enric Fernández-Velilla Ceprià

Llicenciat en Ciències Físiques per la Universitat de Barcelona i Especialista en Radiofísica Hospitalària. Col·laborador en el Pla Director d'Oncologia del 2005 al 2010 i en l'adaptació dels currículums de FP a la LOE. Actualment Radiofísic al Servei d'Oncologia Radioteràpica de l'Hospital de l'Esperança i professor del Cicle Formatiu de Grau Superior de Radioteràpia a l'Institut Bonanova (Parc de Salut Mar).

Sònia Guerra

Llicenciada en Història per la Universitat de Barcelona, on ha cursat també estudis de Doctorat. Màster en Estudis de Dones (UB), Màster en Polítiques Socials i Comunitàries (UAB), Postgrau en Direcció de Serveis Socials (ESADE), i Màster en Gestió Pública (ESADE). Actualment és directora de l'Àrea de Benestar i Ciutadania a l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat.

Javier López Herranz

Llicenciat en Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona. Expert en gestió d'entitats

socials i comunitàries. Actualment és el responsable d'Administració i Recursos de la Fundació Marianao-Casal Infantil i Juvenil de Marianao de Sant Boi de Llobregat.

Lluïsa Moret

Llicenciada en Psicologia per la Universitat de Barcelona, Màster en tècniques d'Investigació Social, Màster en Estudis de les Dones i Polítiques de Gènere (DUODA/UB). Àmplia experiència professional en el sector públic i privat en el disseny, la direcció i coordinació de serveis i programes estratègics en els àmbits del benestar social i d'igualtat de gènere. Experiència com a directiva a l'administració local en programes transversals de cicle de vida i coautora de diferents publicacions. Secretària de Polítiques Socials i ciutadania de la Federació del Baix Llobregat del PSC, és tercera tinent d'alcalde de l'ajuntament de Sant Boi de Llobregat.

Eva Pino Sánchez

Llicenciada en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Va col·laborar en diversos estudis del Centre de Recerca Econòmica i Social de Catalunya i des de l'any 2003 treballa a la UGT de Catalunya. La seva tasca a l'organització sindical ha sigut la realització d'anàlisis i informes de caràcter sociolaboral i actualment és la tècnica responsable de Protecció Social del sindicat.

Josep Maria Rañé

Afiliat a la UGT des de 1976, ha estat secretari general de la Unió Local de Sant Feliu de Llobregat, secretari de Política Sindical i secretari general de la Unió Comarcal del Baix Llobregat, secretari de Política Institucional del Secretariat Nacional de la UGT de Catalunya i defensor dels afiliats i afiliades de la UGT. Diputat al Parlament de Catalunya diverses legislatures, i conseller de Treball i Indústria de la Generalitat de Catalunya (2003-2006). Actualment presideix el Consell de Treball, Econòmic i Social de Catalunya.

Presentació

Esther Niubó

Directora de la Fundació Rafael Campalans

Teniu entre mans l'*Informe Social 2013. Atur, pobresa i desigualtats a Catalunya*, una publicació de la Fundació Rafael Campalans i l'Àrea de Cohesió Social del PSC que contribueix al debat sobre el futur del model de benestar de Catalunya, tot analitzant la situació social existent en aquests moments al país, i denunciant les polítiques públiques que fomenten l'exclusió i provoquen les desigualtats socials que es descriuen en aquest document.

Després de més de cinc anys de crisi econòmica i social acusada, la Fundació Rafael Campalans no podia passar de puntetes sobre un conjunt de qüestions que preocupen de manera destacada a la ciutadania, en la mesura que afecten directament la seva qualitat de vida, com són l'atur, la pobresa o la qualitat dels serveis públics i socials, i sobre les quals sovint no troben les respostes adequades provinents de la política.

L'informe s'estructura en tres grans apartats que aborden les conseqüències de la crisi, les polítiques públiques en temps de crisi, i el cas de determinats col·lectius d'especial estudi; i cadascun d'aquests apartats conté capítols específics sobre la situació de les desigualtats en àmbits concrets com, per exemple, el mercat de treball, la salut, l'educació, les pensions, la protecció social o l'habitatge, fent especial esment al cas de la joventut i al de les dones.

D'aquesta manera, la Fundació ha considerat necessari i oportú fer aquest esforç analític i propositiu per tal d'explicar la situació política, econòmica i social actual, i estudiar les polítiques que estan generant aquestes desigualtats, sense oblidar la proposta de mesures i actuacions concretes per fer-hi front i revertir la situació, tot avançant cap a una Catalunya socialment més justa, que fes de la cohesió social una de les seves màximes prioritats.

Amb aquest informe, la Fundació Rafael Campalans completa el seu estudi de la situació socioeconòmica de Catalunya que va iniciar el 2013 amb la publicació d'"El proyecto económico de la socialdemocracia" (Papers de la Fundació / 165), amb una anàlisi d'orientació més social que pretén posar a l'abast del lector evidències empíriques que expressen les creixents desigualtats socials existents a diversos àmbits, apuntar algunes de les seves causes i proposar polítiques progressistes per reduir les desigualtats i assegurar un model de benestar de qualitat, garantia de cohesió i de progrés de les societats avançades.

Des d'aquestes línies, vull agrair en nom de la Fundació la feina de tots els autors i autores que han participat desinteressadament en l'elaboració d'aquest informe, i molt especialment a l' Eva Granados per la direcció política d'aquest projecte, al Paco Aranda pel seu compromís i la seva feina d'impuls del document, i a la Cristina González per l'esforç d'edició.

Desitjo així mateix que sigui de l'interès i de la utilitat del lector. Bona lectura.

Introducció històrica

Josep Farrés

La cohesió social, com a factor determinant del progrés de les societats, afavoreix la igualtat d'oportunitats i facilita la promoció social individual. Així doncs, els serveis d'atenció a les persones són un instrument per afavorir l'autonomia de les persones, millorar les condicions de vida, eliminar les situacions d'injustícia i afavorir la inclusió social.

Les situacions d'exclusió social són factors d'inseguretat i d'inestabilitat per les societats, que al llarg de la història han proposat diverses fórmules per reduir-les i/o evitar la seva existència.

Així doncs, la voluntat i capacitat dels estats, de les societats organitzades, per oferir una major igualtat, sobretot facilitant l'atenció i integració dels més febles per manca d'autonomia, han estat un indicador de la seva fortalesa i desenvolupament. La cobertura de les necessitats bàsiques que permeten l'autonomia, com un dret vinculat a la condició de ciutadania, com a mitjà per permetre l'augment de la cohesió social i, per tant, la disminució de les diferències entre les persones, han estat un dels objectius i peces cabdals de les propostes i accions de govern de les forces socialdemòcrates i d'esquerres.

Aquestes propostes han viscut la paradoxa doble que, mentre eren assimilades i incorporades pels programes conservadors, difuminant o fent desaparèixer les diferències entre les diverses alternatives i provocant la desmobilització i despolització dels ciutadans, simultàniament un debat, suposadament "tècnic" i "asèptic", influït fortament i interessadament per la ideologia neoliberal i conservadora, qüestionava tant la seva sostenibilitat, com la justesa de la seva proposta, així com la factibilitat de la seva gestió i aplicabilitat pràctica. Els arguments han estat múltiples: des d'alguns quasi psico-antropològics, basats en les característiques especials de la "naturalesa humana", que la condueix a l'aprofitament, l'abús i l'ús indegut dels serveis i prestacions oferts per les administracions i l'Estat, a d'altres més pràctics, basats en les deficiències i incapacitats de la gestió pública que la porta, com una maledicció bíblica, impossible d'evitar, a la ineficiència, quan no al malbaratament o a la corrupció.

Ens hem trobat, doncs, amb un doble discurs que, aparentment sense carregar al nucli del model i, per tant, amb la seva teòrica defensa, proposa la necessitat de reformes i evolucions per diluir-ne les seves característiques fonamentals, negant-li els elements bàsics i els recursos pel compliment dels seus objectius i, a la vegada, evitant la confrontació política i la transparència en el debat amb els ciutadans, amb l'ús esbiaixat de les dades i dels elements objectius des d'una teòrica neutralitat tècnica.

L'actual situació de crisi econòmica, amb les dificultats de finançament dels pressupostos públics, ha estat l'argument definitiu per iniciar el desmuntatge de les mesures ja implantades i, òbviament, per frenar l'aplicació de les mesures en procés d'avenç. L'antic argument redundat de la no sostenibilitat i de la necessitat de reformes i modificacions de les prestacions i serveis de l'estat del benestar s'ha vist encara més reforçat i ha trobat un substrat ideal en els moments actuals de profunda crisi econòmica. Els defensors de l'individualisme i de la poca eficàcia de la

solidaritat organitzada de les societats estan donant els cops definitius per retirar els avenços i les conquestes assolides després de molt temps i esforços, amb mesures normatives i reguladores que, recolzant-se en una suposada inevitabilitat, escapen al debat polític dels òrgans democràticament representatius i, de vegades, sense alterar el marc normatiu vigent, aprovat amb consens de tothom o amb amplíssimes majories parlamentàries.

Les dificultats de finançament també han servit per justificar reduccions i alteracions que condueixen a la pèrdua de la qualitat i l'eficàcia que aconsegueixen generar desconfiances i crítiques entre els usuaris i la societat, atemptant a la imatge i credibilitat del sistema.

Des d'una posició de progrés, s'ha de reprendre el debat ideològic per tornar a defensar la igualtat, el suport als més febles, com a elements característics de la nostra proposta de programa polític. La gestió ha d'estar present com element instrumental i auxiliar per garantir la sostenibilitat i l'eficàcia, però mai com element central de la proposta.

Els antecedents

Els diversos components del sistema de benestar han tingut una constitució i un desenvolupament progressiu al llarg de la història. La teoria política liberal de l'estat modern contempla la societat com una unitat dividida en dues esferes: la dels assumptes públics i la dels assumptes privats. L'esfera pública acull els afers cívics comuns, pels quals es reconeix l'efectivitat i l'eficiència de la cooperació i el sosteniment mitjançant la contribució econòmica i els tributs de tots. En paral·lel al desenvolupament de les societats i a la complexitat organitzativa, es van afegint en aquest àmbit cada vegada més aspectes.

En un primer moment, es considerava responsabilitat de tots la seguretat col·lectiva i el manteniment de l'ordre, tant exterior com interior, per protecció, supervivència, amb la defensa del manteniment, o creixement per apropiació i ampliació del territori, dels recursos naturals imprescindibles per la vida. Posteriorment, s'afegeixen d'altres: les infraestructures públiques, necessàries, per disposar dels recursos vitals com l'aigua, per la comunicació i la relació econòmica dels membres de la societat; les relacions exteriors; la salut pública per garantir la salubritat, el sanejament i la protecció de les persones front les epidèmies; i les qüestions vinculades a l'administració de l'aparell de l'Estat. La condició de ciutadà obliga al deure de participar en el seu sosteniment i concedeix el dret a disposar dels beneficis com a usuari dels serveis.

Les qüestions vinculades a la seguretat individual, la salut, l'educació, l'habitatge, i la cobertura d'altres necessitats bàsiques com el treball, la (dis)capacitat, (la pèrdua de) l'autonomia, corresponen a l'àmbit privat. Les bondats de la cooperació, ja des d'un inici, es reserven a accions caritatives d'ordres religioses, associacions benefactores o agrupacions professionals o de classe, com els gremis o els sindicats, segons el moment històric a què ens referim.

La crítica, quasi biològica, de la impossibilitat d'afrontar aïlladament la protecció i la seguretat enfront de les agressions a l'autonomia personal, i la percepció de la bondat i la utilitat de la cooperació com a mecanisme més efectiu i eficient per fer-hi front, ha portat al llarg de la història a nombrosos exemples d'excel·lents organitzacions benefactores, que protegien i garantien la seguretat als seus afiliats.

Clàssicament, es reconeix que la intervenció de l'Estat, tant regulant, fixant normes de funcionament que obliguen a participar solidàriament a treballadors i empresaris, com també assumint responsabilitats de finançament, es produeix a mitjans del s.XIX a Alemanya a instàncies del

canceller Bismarck. A aquest militar i polític conservador, se li reconeix el fet de ser el precursor del sistema de seguretat social, mitjançant contribucions obligatòries vinculades al treball, aportades per treballadors i empresaris, que protegeixen i ofereixen seguretat davant la contingència de pèrdua de salari per envelliment, mort, accident de treball, invalidesa, malaltia, pèrdua del lloc de treball, etc.

Hi ha multitud d'anàlisis que pretenen explicar les motivacions del govern de Bismarck. De ben segur que, com en tot gran canvi i proposta transcendent, les causes són múltiples però s'ha de considerar que l'existència d'un competent aparell d'estat i la voluntat de reduir la fortalesa i capacitat financera d'uns sindicats que havien ampliat la seva afiliació, capacitat financera i reconeixement entre els treballadors, a partir de garantir prestacions per afrontar les garanties esmentades no es poden deixar de banda.

Així doncs, els serveis d'atenció a les persones comencen a abandonar l'esfera de la responsabilitat privada per endinsar-se en l'àmbit de la responsabilitat pública. És responsabilitat de l'estat garantir que els treballadors disposin d'un sistema de seguretat social que els protegeixi i els doni seguretat davant la pèrdua de salari per manca de treball.

El 1942, William Henry Beveridge presenta el seu primer informe que proposa la creació de plans socials de protecció amb pensions i prestacions per a l'atenció de les contingències de malaltia, atur, jubilació, en plena segona guerra mundial, en el marc del govern de coalició que presidia Churchill.

Ha de cridar l'atenció que, en una situació tan terrible com el setge del Regne Unit per les forces alemanyes, en una Londres sota les bombes, amb les dificultats de finançament i de crisi econòmica que representa una guerra, s'elabora i es presenta una proposta que amplia el rol de la responsabilitat pública en un sentit ampli de seguretat, el vital i el de protecció, per garantir l'autonomia i la cohesió social. No espanten les dificultats financeres de l'esforç de guerra per ampliar els drets amb la garantia de l'oferiment de serveis que garanteixen l'autonomia i la seguretat individual i familiar. En el seu finançament, a més de treballadors i empresaris, es planteja el finançament mitjançant recursos públics, els impostos vinculats a la condició de ciutadà.

Posteriorment, durant la postguerra, els ministres de Treball, Ernest Bevin, i William Beveridge amplien el sistema de benestar amb la inclusió dels sistemes de salut i de serveis socials.

La desigualtat, un factor d'estudi

Fundació Rafael Campalans

Des d'un punt de vista metodològic, parlem de desigualtats socials quan el comportament d'alguns indicadors varia significativament entre col·lectius amb característiques sociodemogràfiques diferents –per motiu d'estudis, ocupació, edat o sexe, entre d'altres-, de manera que uns individus es troben en una situació d'especial vulnerabilitat. Per exemple, el risc de fracàs escolar, la percepció de l'estat de salut, la taxa d'atur, l'edat d'emancipació, la taxa de risc de pobresa o el salari per hora no afecten igualment a tota la població.

Les societats que aspiren a garantir uns nivells de benestar als seus ciutadans no poden permetre que aquests factors de risc es perpetuïn. **L'anàlisi dels indicadors de manera agregada proporciona sovint una visió insuficient, que pot amagar situacions d'especial dificultat per a alguns col·lectius socials.** Per exemple, una reducció de la taxa d'atur hauria de considerar-se només un èxit relatiu si la millora no es produís també entre els col·lectius més vulnerables. És precís estudiar la realitat incorporant la perspectiva de les desigualtats socials ja que, fins i tot en èpoques de bonança econòmica, hi ha determinats col·lectius que presenten nivells de benestar inferiors. En una conjuntura de crisi com l'actual, aquests grups són els que més veuen limitades les seves condicions de vida. Catalunya no n'és una excepció.

Indicadors relatius a la distribució de la renda familiar disponible constitueixen una primera aproximació per mesurar la desigualtat social de manera sintètica. No obstant, cal tenir present que les desigualtats es manifesten també en altres àmbits com la salut, l'educació, l'accés a l'habitatge, la protecció social, les pensions, l'atur i les relacions laborals o el risc de pobresa; i que afecten especialment a la infància, la joventut o les dones.

Als diferents capítols d'aquest document, s'oferirà una diagnosi d'aquests punts a partir de dades empíriques i s'aportaran línies d'actuació per adreçar la situació descrita amb anterioritat. De manera introductòria, es presentaran tres arguments que justifiquen l'interès d'estudiar aquesta temàtica avui dia. D'una banda, el fet que la crisi ha comportat un augment de la desigualtat i un canvi en els patrons d'anàlisi, la importància de l'agenda social entre l'opinió pública i finalment, els dubtes sobre el caràcter redistributiu de l'estat del benestar català en una conjuntura econòmica com l'actual.

1) Increment de la desigualtat i canvi en els patrons com a conseqüència de la crisi

En època de crisi, sembla coherent preguntar-se si la conjuntura econòmica ha fet augmentar les desigualtats socials que ja eren presents a Catalunya, en la mesura que els col·lectius més vulnerables són els que primer veuen minvat el seu benestar i condicionades les seves expectatives. Aquest interrogant justifica per si mateix la pertinència d'un document com el que ens ocupa, però la durada i intensitat de la crisi actual han introduït canvis en els patrons de desigualtat que convé examinar amb detall.

“Es tracta d’una crisi sense precedents des que es disposa d’estadístiques detallades econòmiques i socials, i el coneixement de com canvien les condicions de vida i els hàbits de la població ha esdevingut una qüestió fonamental” (IERMB, 2013).

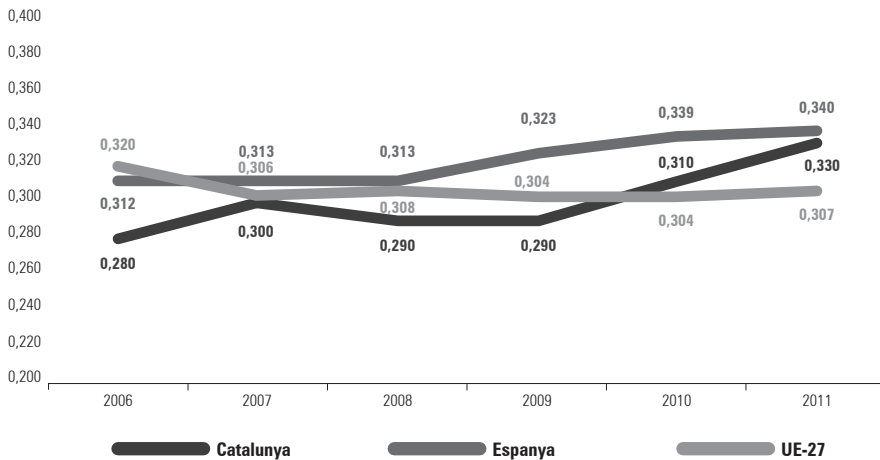
A continuació, es presenten alguns indicadors relatius a la distribució de la renda familiar disponible per donar una primera visió de l’impacte que està tenint la crisi en la desigualtat social a Catalunya.

Índex de Gini

Aquesta mesura expressa fins a quin punt la distribució dels ingressos en una societat és equitativa o no ho és. Per calcular l’índex, prèviament es representa la corba de Lorenz (distribució de la renda entre els individus) i es posa amb relació a la recta que reflecteix una societat totalment equitativa. El coeficient de Gini s’obté de dividir l’àrea que formen ambdues línies entre l’àrea total sota la recta de màxima equitat.

El rang de valors oscil·la entre el 0 (equitat màxima) i l’1, que correspon a una societat totalment desigual pel que fa a la distribució de la renda.

GRÀFIC 1:
Índex de Gini. 2006-2011

Font: Elaboració pròpia a partir de l’Impacte social de la crisi a l’Àrea Metropolitana de Barcelona i a Catalunya, IERMB (2013) i de dades d’EUROSTAT

En analitzar l’índex per al període 2006-2011 (gràfic 1), s’observa que tant a Catalunya com al conjunt d’Espanya la desigualtat en la distribució de la renda ha augmentat, mentre que a la UE-27, el coeficient de Gini s’ha mantingut més estable. Fins l’any 2009, Catalunya mostrava uns nivells de desigualtat inferiors als d’Espanya i als de la UE-27. A partir d’aquell any, l’índex de Gini experimentà un repunt, de manera que superà, per primera vegada, la xifra de la UE-27.

L’any 2011, la desigualtat va créixer a Catalunya a un ritme més accelerat que al conjunt d’Espanya, de manera que el diferencial entre ambdós territoris fou només de 0,010. Es constata, per tant, que

en els darrers anys, la desigualtat en la distribució de la renda està augmentant més a Catalunya que al nostre entorn més proper.

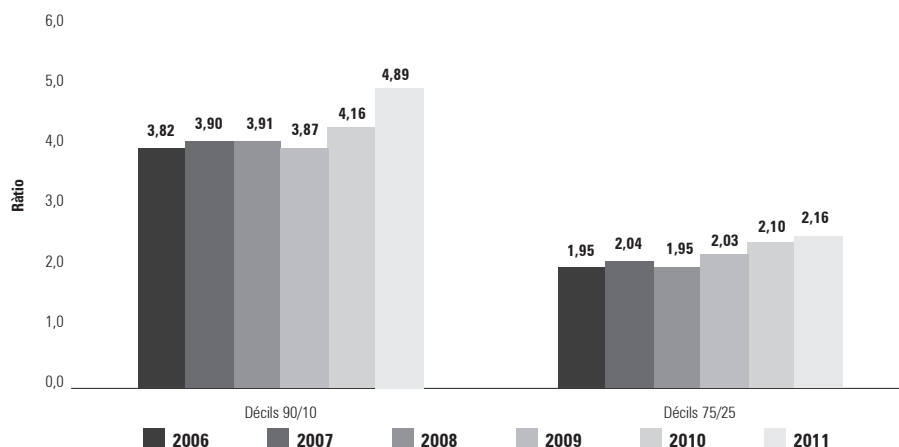
Ràtios entre percentils de renda personal disponible anual

El fet de comparar els ingressos dels estrats socials més benestants amb la renda que perceben els col·lectius amb menys recursos permet valorar la desigualtat en la distribució dels ingressos (gràfic 2). Si s'analitza la ràtio entre els decils 90/10, corresponents a la part alta i baixa de la distribució respectivament, en el període 2006-2009 els col·lectius benestants disposaven d'una renda 3,9 vegades superior a la del 10% més pobre. A partir de llavors, l'escletxa s'ha incrementat de manera notable: el 2011, **la renda dels col·lectius amb majors ingressos era pràcticament 5 vegades més alta que la del grup menys benestant.**

En contrast, la desigualtat entre els percentils 75/25, corresponents a les classes mitjanes i treballadores ha crescut a un ritme més lent, fet que indica que els dos grups han experimentat una evolució similar (ambdós han experimentat una disminució del nivell de renda).

GRÀFIC 2:

Ràtios entre percentils de renda personal disponible anual. 2006-2011

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Impacte social de la crisi a l'Àrea Metropolitana de Barcelona i a Catalunya, IERMB (2013)

En un context de caiguda generalitzada dels ingressos, els grups més benestants haurien aconseguit mantenir l'estatus que tenien abans de la crisi, mentre que **els decils de renda mitjana i baixa són els que han vist empitjorar més la seva situació.**

Població segons la renda equivalent disponible anual

L'any 2006, pràcticament el 70% de la població comptava amb un nivell de renda intermedi (entre el 50% i el 150% de la mediana), mentre que prop del 20% tenia uns ingressos alts (superiors al 150% de la mediana) i l'11,8% disposava d'una renda baixa. Des de 2006, la proporció de catalans

amb “ingressos intermedis” s’ha anat reduint a favor d’un major pes dels grups de renda alta i baixa. Amb l’inici de la crisi, el tram inferior creix fins arribar al 16,1% l’any 2011, mentre que el tram alt es manté estable amb un 22,4% dels catalans. S’evidencia, per tant, que **la classe mitjana en termes sociològics -que majoritàriament correspon al nivell alt de renda- no és la que més ha patit els efectes de la crisi. Per contra, són els grups de renda intermèdia i baixa –corresponents bàsicament a les classes treballadores en termes sociològics- els que han experimentat una major caiguda dels seus ingressos.**

2) La importància de l’agenda social entre l’opinió pública

Atenent als resultats de les enquestes que realitza periòdicament el Centre d’Estudis d’Opinió (CEO), **les qüestions socials¹ se situaven ja abans de la crisi entre els problemes principals percebuts per la ciutadania i, en els darrers anys, la preocupació per aquests temes s’ha incrementat.** Quan expressa la seva opinió, la ciutadania és conscient que determinats problemes afecten en major mesura uns col·lectius socials que altres: els que utilitzen més intensivament els serveis i les prestacions públics.

“Les enquestes que periòdicament es fan a Catalunya mostren que les qüestions que més importen a la població són les socials, és a dir, les que fan referència a les pensions per a la vellesa, viduïtat i persones amb discapacitats; a les escoles on van els seus fills; als centres sanitaris on reben l’atenció mèdica; als serveis d’atenció a les famílies; a l’habitatge i al treball per a joves; a la prestació per desocupació, i a altres intervencions” (Navarro, 2003).

Com es mostra al gràfic 3, durant l’any 2006 (en època de bonança econòmica) un 22,1% dels catalans afirmaven que l’accés a l’habitatge era un dels principals problemes del país i un 21,2%, que ho eren l’atur i la precarietat laboral. D’altra banda, un 7,4% es referia a la sanitat, un 6,8% a l’educació i un 6,6% a la necessitat de millorar les polítiques socials.

Podria argumentar-se que aquests eren uns percentatges relativament baixos, però en un moment en què el model d’estat del benestar català havia fet progressos per convergir amb els països del nostre entorn, què podria explicar que una part de la ciutadania destaqués l’agenda social entre els problemes principals de Catalunya?

Probablement, la resposta cal buscar-la en què, **fins i tot en època de bonança econòmica, les dificultats d’accés a un habitatge digne, d’inserció en el mercat de treball o d’assolir l’èxit escolar** no es distribuïen de manera aleatòria entre la població, sinó que **presentaven un fort component social i territorial.**

L’any 2013, **el percentatge de catalans i catalanes² preocupats pel denominat nucli dur de l’estat del benestar** (atur, educació, sanitat i seguretat social) **ha experimentat un fort creixement amb relació a l’any 2006.** Actualment, el 65,6% de les persones enquestades pel CEO destaquen l’atur i la precarietat laboral com un dels problemes principals del país, fet que representa un increment del +209,4% respecte l’any 2006. Pel que fa a l’educació, la cultura i a la investigació, la xifra és del 9,1% (+33,8%) i, en sanitat i seguretat social, el percentatge de persones que s’hi refereixen és el 8,0% (+8,1%).

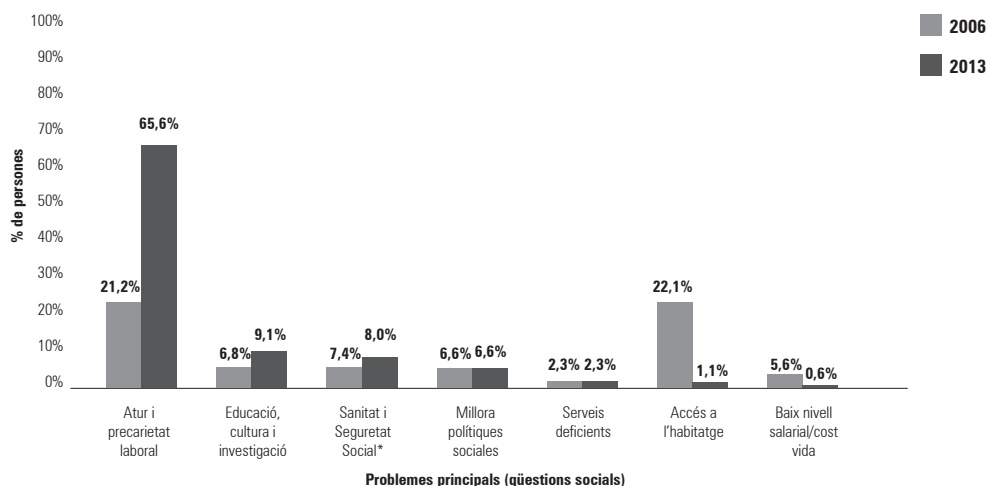
¹ Es consideren en aquest grup l’accés a l’habitatge; l’atur i la precarietat laboral; l’educació, la cultura i la investigació; la millora de les polítiques socials; la sanitat; el baix nivell salarial i l’estat dels serveis i instal·lacions públics.

² Els percentatges poden sumar més del 100% perquè cada persona podia donar més d’una resposta.

GRÀFIC 3:

Problemes principals (qüestions socials). Percentatge de persones. 2006-2013

Font: Elaboració pròpia a partir dels Baròmetres d'Opinió Política del CEO

Si s'analitza el *percentatge de respostes* referit a les qüestions socials respecte del total de respostes donades pels enquestats, s'observa que l'agenda social sempre ha liderat el rànquing dels problemes percebuts pels catalans i les catalanes. El 2006, davant la pregunta "quins creu que són els principals problemes que té actualment Catalunya?", el 38,3% de les respostes es referien a l'agenda social. Quan l'impacte social de la crisi guanyà notorietat entre la ciutadania, la preocupació per les qüestions socials augmentà fins el 42,5% del total de les respostes. A aquest repunt hi va contribuir, de manera molt destacada, la preocupació per l'atur i la precarietat laboral (que passà del 13,2% l'any 2008 al 28,6% l'any 2009). Des del començament de la crisi fins l'any 2013, el nombre de respostes referides al conjunt de les polítiques socials mai no va baixar del 40%. Aquestes dades reflecteixen que **l'opinió pública posa l'accent en la dimensió social de la crisi, més que en les variables de tipus macroeconòmic**, en la mesura que la falta d'ocupació i la precarització del mercat de treball tenen una forta incidència en el benestar de les persones.

Pel fet que la crisi econòmica tingué inicialment un impacte molt fort en la destrucció de llocs de treball i en les condicions laborals dels col·lectius socials més vulnerables, el percentatge de respostes vinculades al mercat de treball s'incrementà també molt ràpidament: l'any 2006, l'atur i la precarietat laboral suposaren el 29,5% de les respostes sobre el conjunt de les polítiques socials; mentre que l'any 2010, la dada representà el 74,6%³. **Des de 2011, però, la preocupació per l'educació, la cultura i la investigació, per la sanitat i per la necessitat de millorar les polítiques socials ha tornat a guanyar pes relatiu, justament quan el govern català generalitzà les polítiques de contenció de la despesa pública.** Per la seva banda, les respostes associades al mercat de treball s'estabilitzaren entorn del 28% del total. **Aquestes dades posen de manifest que, si bé l'atur i la precarietat laboral continuen en primera posició en el rànquing dels problemes del país, la ciutadania es preocupa cada cop més per les polítiques del nucli dur de l'estat del benestar.**

³ Respecte del total de problemes esmentats, l'atur i la precarietat laboral representaren un 11,3% de les respostes l'any 2006 i un 28,1% l'any 2013.

3) El caràcter redistributiu de l'estat del benestar en temps de crisi

Davant l'existència i el creixement de les desigualtats socials, la ciutadania demanda la intervenció dels poders públics per contribuir a augmentar la qualitat de vida de la població. La idea que l'estat ha de ser el garant del benestar de tots els ciutadans suscita un ampli consens entre la població espanyola (i catalana): el 70,4% s'hi mostra favorable, d'acord amb dades del Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) corresponents a l'any 2011⁴. El percentatge de persones que preferirien restringir la intervenció pública als col·lectius més desafavorits és tan sols del 16,4%.

Aquesta distribució revela que l'opinió pública es decanta majoritàriament per un sistema que no actui només en casos d'extrema necessitat, per pal·liar la situació de persones amb alt risc d'exclusió social –estat assistencialista. Per contra, s'instà els poders públics a garantir drets socials al conjunt de la població amb l'objectiu d'afavorir la redistribució de recursos entre els diferents estrats socials, fita que és especialment rellevant en una conjuntura de crisi com l'actual.

Per analitzar com contribueix l'estat del benestar a la lluita contra les desigualtats, és necessari conèixer com es distribueixen les despeses entre els diferents estrats poblacionals, i qui contribueix en major mesura al finançament del sistema. Estudiar només un d'aquests dos components ens donaria una visió parcial de l'impacte redistributiu de l'estat del benestar.

Pel que fa als *ingressos*, un model eficaç en la reducció de les desigualtats és aquell que compta amb un sistema fiscal progressiu. La progressivitat fiscal s'aconsegueix prioritzant la imposició directa en detriment d'altres tipus de gravamen -taxes, preus públics i cotitzacions socials- i també de la imposició indirecta, que per la seva configuració grava una proporció major dels recursos de les classes mitjanes i treballadores.

Amb la crisi econòmica, tant el govern central com el govern de la Generalitat han impulsat mesures fiscals adreçades a obtenir liquiditat per corregir els desequilibris pressupostaris amb la major brevetat possible (Casasnovas, 2010). Aquestes polítiques han consistit en augments de la imposició directa sobre el treball, així com de la imposició indirecta; l'increment de les taxes universitàries; l'alça del percentatge del preu dels medicaments que és sufragat pels usuaris o l'establiment d'una taxa per cada recepta emesa. **Arran de les modificacions esmentades, en els darrers anys, el nostre sistema mostra una clara "tendència a la regressivitat fiscal per la banda dels ingressos, [...]"** la qual cosa requereix garantir en major mesura la incidència redistributiva de la despesa" (López Casasnovas, 2010).

Pel que fa a la *despesa*, es diu que un sistema té impacte redistributiu quan els col·lectius socials més vulnerables se'n beneficien proporcionalment més que els estrats amb majors recursos. En aquest sentit, el model d'estat del benestar català es caracteritza per:

- *poc desenvolupament de les polítiques de suport a les famílies*, bàsicament, mesures d'atenció a la infància i a la gent gran. En la darrera dècada, es van impulsar diverses polítiques que van alleugerir la càrrega familiar de moltes dones, especialment de classe mitjana i treballadora, com ara la construcció d'escoles bressol, l'atorgament d'una prestació econòmica pel naixement o adopció d'un nen i la creació d'un sistema d'atenció a la dependència. **Aquesta millora en la incidència redistributiva ha patit un retrocés amb la crisi econòmica**, a causa de la supressió de l'ajuda per naixement o adopció i de l'alentiment en la implementació de la llei de Promoció de l'Autonomia Personal, fet que torna a malmetre les expectatives vitals de moltes dones de classe mitjana i treballadora.

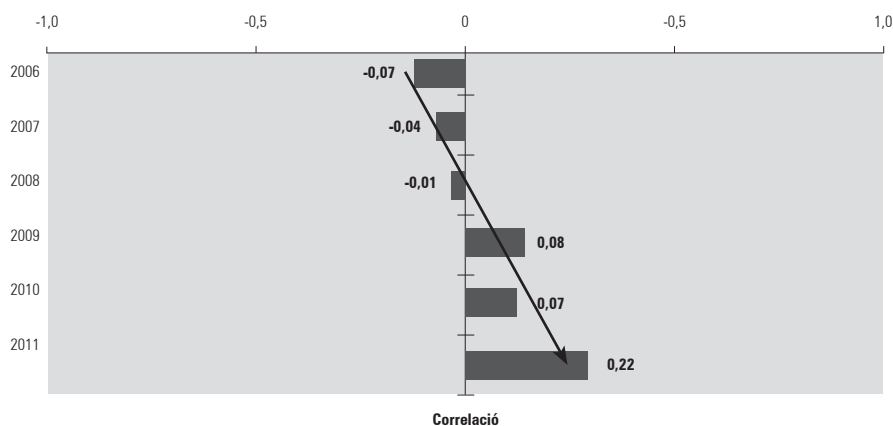
⁴ Estudi *Calidad de los servicios públicos (VI)*. Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS), juny de 2011

- *escàs component redistributiu de les transferències públiques.* Ja en època de bonança, el fet que les polítiques centrals d'aquest capítol –protecció d'atur i pensions de jubilació– estiguessin vinculades a les cotitzacions socials comportava que la partida destinada a transferències no tingués un elevat impacte redistributiu.

Amb la crisi econòmica, aquestes pautes s'han agreujat. El gràfic 4 evidencia que, en època de bonança econòmica, les transferències públiques no beneficiaven especialment els grups de renda més baixa. L'any 2006, la correlació entre la renda equivalent disponible i les transferències públiques percebudes era molt propera a zero, fet que n'evidencia l'escàs component redistributiu, fins i tot en una conjuntura de creixement econòmic. És a dir, disposar de pocs ingressos no implicava necessàriament rebre més transferències públiques.

El més preocupant però, és que **des de 2009, les transferències públiques a Catalunya tendeixen a la regressivitat, és a dir, a beneficiar en major mesura els col·lectius amb elevada capacitat econòmica.** Tot i que la magnitud de la correlació encara és baixa (+0,22 l'any 2011), resulta preocupant que "arran de la crisi econòmica, les transferències públiques estan contribuint a l'augment de les desigualtats" (IERMB, 2013).

GRÀFIC 4:
Correlació transferències públiques amb la distribució de la renda.2006-2013

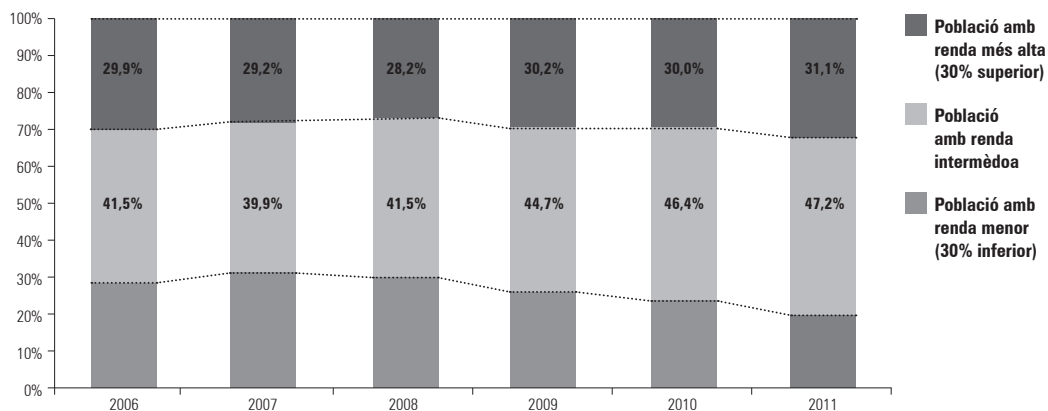

Font: Elaboració pròpia a partir de l'*Impacte social de la crisi a l'Àrea Metropolitana de Barcelona i a Catalunya*, IERMB (2013)

Si s'analitza el de les transferències que rep la població segons el seu nivell de renda, es pot observar que les prestacions no es concentren especialment en els col·lectius amb menors ingressos. El gràfic 5 reflecteix que l'any 2006 el 30% de la població amb menor renda percebia el 28,6% de la partida total de transferències. De la mateixa manera, el grup amb renda més alta en rebia una proporció similar (29,9%), fet que demostrava l'escàs component redistributiu de les transferències públiques. L'impacte d'aquesta partida en la reducció de les desigualtats es veu encara més qüestionat l'any 2011, en què el col·lectiu de menor renda percebia el 21,7% dels recursos invertits en transferències, mentre que el grup superior comptava amb un 31,1% del total.

GRÀFIC 5:

Distribució de les transferències públiques segons el nivell de renda de la població. 2006-2013

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Impacte social de la crisi a l'Àrea Metropolitana de Barcelona i a Catalunya, IERMB (2013)

Darrere d'aquest escenari, podria haver-hi **el fet que l'augment de l'atur ha afectat més en termes relatius els treballadors de categoria socioprofessional mitjana amb condicions estables, i això ha fet variar el perfil de beneficiari de les prestacions d'atur** (IERMB, 2013). D'aquesta manera, passen a ser perceptors individus que probablement no havien perdut mai la feina i que cobraran prestacions més elevades que els aturats de qualificació baixa.

Adicionalment, la durada de la crisi està fent que moltes persones esgotin la prestació contributiva sense haver pogut reincorporar-se al mercat de treball: a l'agost de 2013, a Catalunya hi havia més de 218.000 aturats que no cobraven cap tipus de prestació, xifra que representa el 35,7% de les persones inscrites al Servei Públic d'Ocupació.

Si a aquesta circumstància s'afegeix l'enduriment de les condicions d'accés a determinats programes de l'estat del benestar, **ens trobem en un escenari en què l'estat del benestar deixa més desprotegits els estrats amb baixos ingressos.**

Convé recordar que, a diferència de les prestacions i subsidis d'atur -que compten amb consens polític i una elevada cobertura jurídica al nostre ordenament-, altres polítiques socials estan més subjectes a la voluntat dels governants. **Caldria, doncs, avançar en el blindatge d'alguns programes de l'estat del benestar que són també fonamentals per lluitar contra el risc d'exclusió social** (garantia de rendes o habitatge social, per exemple).

- *caràcter universalista dels serveis públics*: el fet d'haver reconegut com a drets socials l'accés als serveis del nucli dur de l'estat del benestar (educació i sanitat) podria haver comportat un baix impacte redistributiu d'aquests serveis, en la mesura que tothom, també els individus amb alta capacitat econòmica, té lliure accés al sistema.

Des de l'inici de la crisi, el caràcter redistributiu dels serveis podria estar retrocedint per diversos motius. En primer terme, perquè hi ha persones que han deixat de contractar serveis al sector privat i fan un ús més intensiu dels serveis públics, i d'altra banda perquè hi ha individus que han estat expulsats del sistema públic per la incapacitat de sufragar els preus creixents de serveis com l'educació superior.

Les dades que s'han apuntat vénen a mostrar que **l'estat del benestar a Catalunya encara es troba lluny d'igualar els resultats que obtenen models de països del nostre entorn**. En aquest sentit, un bon referent són els països escandinaus, que després de dècades encapçalant els rànquings de benestar, segueixen essent els més eficaços en la "creació de cohesió social a partir de societats cada vegada més heterogènies" (Almunia, 2012), com també ho és la catalana.

Referències bibliogràfiques:

L'Impacte social de la crisi a l'Àrea Metropolitana de Barcelona i a Catalunya. Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB), 2013.

Almunia, J. (2012). *El futuro del estado del bienestar en Europa*. Transcripció de la conferència organitzada per la Fundació Jordi Pujol.

Estudi *Calidad de los servicios públicos VI* (2011). Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS).

López Casanovas, G. (2010). "Noves polítiques públiques per al benestar social", a Reformes més enllà dels tòpics: com pot Catalunya sortir reforçada de la crisi. Col·lecció informes, número 4. Fundació Rafael Campalans.

Navarro, V. (2003). *L'Estat del Benestar a Catalunya*. Diputació de Barcelona. Xarxa de Municipis

Baròmetre d'Opinió Política (maig de 2013). Centre d'Estudis d'Opinió (CEO). Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, número 723.

Baròmetre d'Opinió Política (febrer de 2013). Centre d'Estudis d'Opinió (CEO). Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, número 712.

Baròmetre d'Opinió Política (novembre de 2006). Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT). Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, número 367.

Baròmetre d'Opinió Política (octubre de 2006). Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT). Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, número 363.

Baròmetre d'Opinió Política (juliol de 2006). Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT). Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, número 358.

Baròmetre d'Opinió Política (març de 2006). Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT). Registre Públic d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya, número 346.

01 Les conséquences de la crisi

Desigualtats en el mercat de treball

Elena Alarcón, Cesc Castellana i Josep Maria Rañé

En aquest apartat, ens proposem reflexionar sobre l'evolució recent d'algunes de les desigualtats de caràcter estructural del sistema laboral i com la crisi econòmica i la reforma laboral han afectat al seu conjunt. Entre d'altres qüestions, observarem la relació entre salaris i marges empresarials i diferents indicadors del mercat de treball, tenint en compte principalment les variables de gènere i formació.

1. L'equilibri de rendes: salaris i excedents bruts o marges empresarials

En el nostre sistema econòmic i laboral, s'està produint **la ruptura de l'equilibri existent entre les rendes del treball i les rendes empresarials**. És a dir, des de l'inici de la crisi, s'observa una tendència a la pèrdua del pes dels salaris en relació al pes dels excedents o marges empresarials dins del conjunt de la producció nacional.

Salaris i excedents bruts o marges empresarials 2008-2011

	Excedents empresarials		Remuneracions salarials	
	Valor	%	Valor	%
2008	80.939.933	44%	102.168.890	56%
2009 (P)	79.000.779	44%	99.216.271	56%
2010 (P)	79.658.507	45%	96.902.670	55%
2011 (A)	84.641.478	47%	96.412.249	53%

Font: INE. Contabilidad regional de España.

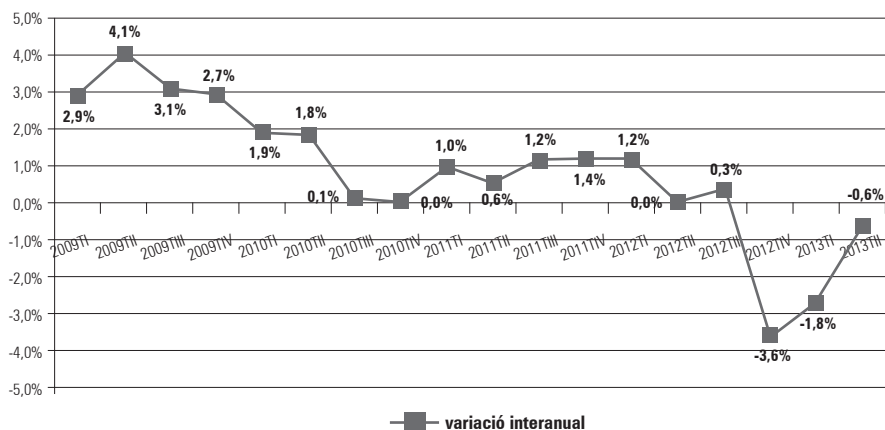
Unitats en milers d'euros. (P) Estimació provisional. (A) Estimació avançada.

En aquest sentit, de 2008 a 2010 la caiguda del pes dels salaris i l'augment de l'excedent empresarial és d'un punt. El 2011, en un sol any, s'augmenta a 2 punts aquest diferencial, coincidint amb l'accés al Govern de CiU a Catalunya i del PP a Espanya. És més, quan disposem de les dades dels anys 2012 i 2013 molt possiblement veurem que els excedents empresarials bruts tindran un pes superior al 50% de la producció nacional, en detriment dels salaris.

Volem analitzar quin és el paper que ha tingut la destrucció d'ocupació i la reforma laboral en la pèrdua del pes dels salaris en la producció nacional. S'ha produït una devaluació salarial, com ho demostren les dades de segon trimestre del 2013 de la Enquesta Trimestral de Costos Laborals,

que assenyalen una caiguda del 0,6% interanual, pel que s'acumula cinc trimestres consecutius de minva salarial⁵.

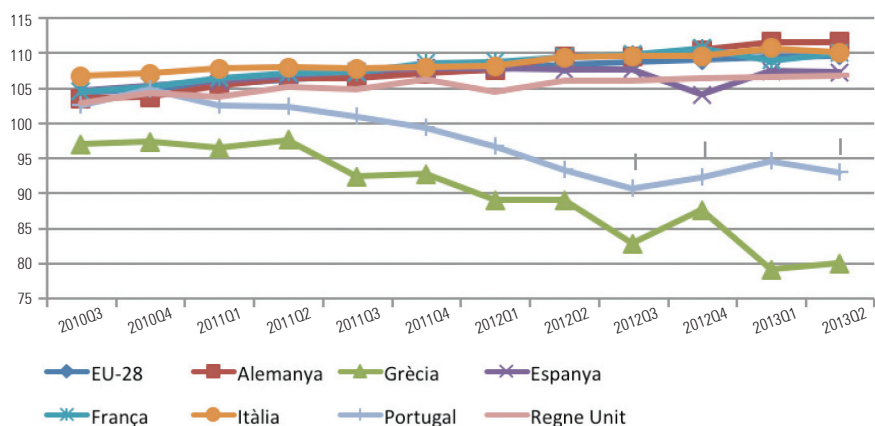
Cost Salarial total

Font: INE. Enquesta trimestral de Costos Laborals

L'índex de cost laboral unitari publicat per Eurostat en el segon trimestre de 2013 indica que els costos laborals d'Espanya són 2,4 punts inferiors a la mitjana de la UE -28. Eurostat també recull la tendència a la baixa d'aquests costos i apunta que, mentre que a l'Europa dels 28 per a aquest trimestre els costos laborals augmenten 1,3 punts interanuals, cauen a Espanya (-0,3), Portugal (-0,3), Eslovènia (-6,6), Grècia (-9) i Xipre (-3,6).

Índex de cost laboral unitari 2010-2013

Font: Eurostat

⁵ Estem parlant de costos salarials nominals. Si prenguéssim en consideració l'increment de la inflació obtindríem els costos salarials reals, pel que observaríem una major pèrdua del poder adquisitiu dels treballadors i treballadores.

D'altra banda, donat que la seva aplicació encara és recent, caldrà valorar més endavant i amb més profunditat quins són els danys produïts per la ruptura del model de relacions laborals que ha comportat la darrera reforma del Partit Popular. Amb aquesta reforma s'ha imposat una flexibilitat interna unilateral en detriment de la concertació sobre el canvi de les condicions de treball, la desarticulació de la negociació col·lectiva i, en prioritzar la negociació empresa a empresa, ha provocat l'aplicació de clàusules de desvinculació salarial i la limitació de la ultraactivitat dels convenis col·lectius, causa fonamental per a la devaluació dels salaris i el fet que enguany a Espanya hi hagi 2,5 milions de treballadors menys sense conveni col·lectiu respecte el moment previ a la reforma laboral.

Concloent, la crisi, que representa la destrucció de llocs de treball, i la reforma laboral, que ha actuat d'accelerador, suposen una més alta retracció dels salaris que dels excedents empresarials, explicat per la reducció dels guanys salarials i la destrucció d'ocupació. L'equilibri aconseguit abans de la crisi s'està capgirant fruit d'unes polítiques conservadores, millor dit reaccionàries, en la gestió de la crisi que esdevenen més pro-negocis que pro-treball i guanyant la competitivitat del sector exterior de forma fràgil, no a través de les millores en el procés productiu sinó a través d'una caiguda del cost salarial produïda per una destrucció massiva d'ocupació i una reforma laboral que instaura un model de relacions laborals favorable a la part empresarial.

2. Les desigualtats de gènere del mercat laboral

Ocupació, activitat, atur i gènere

Pel que fa a l'ocupació, entre el segon trimestre de l'any 2005 i el segon trimestre de l'any 2013 es van destruir gairebé mig milió d'ocupacions (489.899), és a dir, una de cada deu de les existents llavors. Aquesta destrucció ha afectat més als llocs de treball que estaven ocupats per homes que per dones. De cada deu d'aquestes ocupacions perdudes, vuit ho eren per homes (427.743), i les dues restants per dones (62.156). Aquest fet tan focalitzat obeeix a una major pèrdua en sectors tradicionalment masculinitzats: s'ha perdut la meitat (50,5%) de les ocupacions del sector de la construcció i un terç (32,7%) de la indústria.

En el mateix període l'atur ha crescut en 557.980 persones, una xifra superior a la destrucció de l'ocupació, per la major activació de les dones, que ha superat l'abandonament de l'activitat dels homes. Així l'atur masculí ha augmentat en 345.180 persones, un important increment que tindria encara una major dimensió i seria equiparable a la destrucció d'ocupació si una part (82.574) dels que han perdut la feina i han passat llargues estades a l'atur no s'haguessin desanimat i desactivat, passant a la inactivitat laboral.

Per contra, 212.710 dones s'han incorporat al mercat de treball retribuït, a la població activa, com històricament ha vingut succeint en les èpoques de crisi: incorporant-se primer a l'atur. Aquest fenomen explica que el 80% de les 274.866 dones que es troben a l'atur ho siguin més per la seva voluntat de voler treballar i no trobar feina que no pas per la pròpia destrucció d'ocupació.

Salari i gènere

La bretxa salarial en termes globals entre els homes i les dones s'ha mantingut més o menys estabilitzada al voltant del 19% a Catalunya. Ara bé, aquesta estabilitat relativa s'ha produït en un context de pèrdua de poder adquisitiu dels salaris en ambdós gèneres.

Les reduccions més significatives de la bretxa salarial es correlacionen amb la contractació temporal en tendir a igualar-se per la banda baixa. Aquest fenomen cal imputar-lo principalment a la major pèrdua d'ocupació en el sectors més masculinitzats i temporalitzats, però amb nivells salarials més alts, i al fet que els de nova creació tenen un nivell retributiu més baix tant per homes com per dones. Per contra, quan s'ha produït un canvi de tendència en el creixement econòmic, positiu però insuficient, (2011), la bretxa salarial s'ha ampliat novament.

	bretxa salarial Espanya				bretxa salarial Catalunya			
	Tots els sectors	Indústria	Construcció	Serveis	Tots els sectors	Indústria	Construcció (*)	Serveis
2008	15,7%	22,5%	-1,8%	17,9%	19,5%	25,3%	3,1%	20,3%
2009	15,9%	21,3%	3,7%	17,8%	19,1%	22,4%	14,1%	19,6%
2010	14,9%	19,8%	0,5%	16,8%	17,8%	20,3%	9,3%	19,3%
2011	16,3%	21,8%	0,6%	17,0%	19,4%	22,6%	10,3%	20,0%

Contractació temporal i gènere

Pel que fa a la temporalitat en la contractació, les diferències de gènere, que històricament venien essent del doble, han desaparegut. No obstant, aquest resultat aparentment positiu pel que fa a la reducció de la temporalitat, portant-la fins a nivells quasi europeus, i la superació de les desigualtats de gènere, té un causa negativa i cal atribuir-lo, de nou, a la major afectació de la crisi sobre els sectors d'activitat econòmica més masculinitzats (construcció i indústria manufacturera), i l'opció com a mecanisme d'ajust de la no-renovació de la relació laboral a les persones que estaven treballant amb un contracte temporal, la qual cosa fa preveure un repunt de la temporalitat quan es reactivi la creació d'ocupació, com ja va succeir en la lleu, insuficient i frustrada recuperació de l'economia el 2011.

Cal fer esment del model clarament diferenciat d'ús de la temporalitat pel sector públic - molt feminitzat-, tant pel fet que la taxa de temporalitat global del sector és superior a la del sector privat, -sense raons objectives derivades de la tipologia de feina-, com entre gèneres, on és clarament discriminatori per a les dones en comparació als homes que hi treballen.

Les persones ocupades mitjançant un contracte amb jornada a temps parcial creixen en el marc d'una destrucció general de l'ocupació. Un cop més, la major destrucció d'ocupacions corresponents als homes i una progressiva incorporació al treball, mitjançant aquesta fórmula contractual, pot explicar la major equiparació entre homes i dones, tot i que la figura del treballador amb un contracte a temps parcial continua essent una figura altament feminitzada.

En conclusió, en el marc d'aquesta brutal destrucció d'ocupació s'ha produït un procés de feminització de les condicions laborals. És a dir, l'aproximació entre ambdós gèneres s'ha anat produint per la convergència amb el col·lectiu que tenia unes condicions laborals menys positives.

Hi ha quasi tantes dones ocupades com homes ocupats, perquè la crisi els ha afectat més a ells que a elles i, fins i tot, s'ha invertit en els nivells d'atur. Tot i això, les taxes d'activitat femenines continuen essent inferiors a les masculines. És més, tant l'efecte demogràfic com el fet que les dones s'estiguin activant, mentre els homes emprenen un camí en direcció oposada fruit de la crisi, pot accelerar la tendència a l'equiparació en aquest camp.

D'altra banda, l'alta destrucció d'ocupació i la precarització de les condicions laborals ha produït, al mateix temps, el manteniment global de la bretxa salarial entre homes i dones en un context de caiguda del poder adquisitiu dels salaris de tots dos gèneres, així com una equiparació de les tipologies contractuals entre ells (temporalitat i temps parcial).

3. Formació i desigualtat en el mercat de treball

El grau de formació és també un factor de desigualtat: a menor formació més afectació en la pèrdua dels llocs de treball. Això s'observa en comprovar que aquelles persones que no tenen titulació en educació secundària són les que, proporcionalment, pateixen més l'ajust del mercat de treball. Durant la crisi, aquest col·lectiu ha vist destruït prop del 50% dels seus llocs de treball. De totes les persones d'aquest grup que han perdut l'ocupació, només la meitat continuen cercant feina activament; és a dir, com persones en atur. La demografia (superar l'edat activa), l'emigració, però sobretot l'efecte "desànim" expliquen aquesta dramàtica situació.

D'altra banda, les persones amb un nivell educatiu mig, malgrat ser les que, en números absoluts, perden més volum d'ocupació, representen una pèrdua relativa més baixa (-19,5%) donat que són les que tenen més pes en l'ocupació, assolint el 61%. Gairebé la totalitat d'aquestes persones que perden l'ocupació transiten cap a l'atur, cosa que fa que la població activa d'aquest col·lectiu es mantingui en la mateixa dimensió que abans de la crisi.

La població activa de persones amb un avançat nivell educatiu presenta un important creixement que, per causa de la crisi, no es trasllada cap a l'ocupació, i ho fa cap a l'atur. Les persones amb titulació universitària només han perdut un 1,5% dels llocs de treball durant la crisi. Finalment, en l'estructura de la població ocupada, la població amb un nivell avançat representa un 27,2% del total.

variació tercer trimestre 2007 - primer trimestre 2013

	en números absoluts			en percentatges		
	Ocupats/des	Aturats/des	Actius/ves	Ocupats/des	Aturats/des	Actius/ves
Sense titulació de la ESO	-321.748	148.315	-173.433	-50%	231,9%	-24,5%
Nivell mig	-413.356	410.534	-2.822	-19,8%	262,4%	-0,1%
Nivell avançat	-11.252	79.003	67.751	-1,5%	240,4%	8,6%

Font: EPA⁶

⁶ La formació per l'ocupació Sistema d'acreditacions i dificultats d'accés de les persones.

Concloent, l'ocupació de les persones amb millor nivell educatiu reflecteix menys l'ajust econòmic, mentre que els que no tenen titulació secundària són els més perjudicats i, sens dubte, el col·lectiu prioritari per a qualsevol acció formativa, ja sigui adreçada a que obtinguin les competències clau de la Unió Europea, ja sigui la seva graduació en ESO.

En resum, la desigualtat augmenta en l'àmbit laboral entre els excedents empresarials i les rendes salarials a favor dels primers com a resultat d'una crisi que ha comportat, una profunda destrucció d'ocupació i la devaluació salarial, esperonada per la ruptura del model de relacions laborals derivat de la Llei 3/2012.

El govern ha apostat per sortir de la crisi millorant la competitivitat mitjançant una deprecació de les condicions laborals enlloc d'impulsar una productivitat del teixit productiu basada en la millora de productes i processos, juntament amb una política industrial potent i les corresponents mesures de foment d'un creixement equilibrat i sostenible, fent una aposta pel sector públic i pels sectors emergents, com es dedueix de la inversió en educació i també en els programes de R+D+i.

En definitiva, aquesta destrucció d'ocupació i augment de l'atur en magnituds de difícil reversió està produint uns majors nivells d'equiparació entre l'home i la dona en l'àmbit laboral. Equiparació a unes condicions laborals a la baixa, com ho demostra la devaluació salarial i l'aposta per fórmules de contractació més precàries mentre, en paral·lel, es produeix una pèrdua del pes dels salaris dins del producte interior brut⁷ en favor dels marges empresarials.

Propostes:

- Derogació de la Llei 3/2012 de mesures urgents per a la reforma del mercat de treball i tornada a l'*status quo* anterior. Recuperar l'equilibri existent en les relacions laborals, enfortint i estenent la negociació col·lectiva com a fórmula per desenvolupar una flexibilitat negociada.
- Millora de la competitivitat mitjançant la renovació i ampliació d'una política industrial en la perspectiva del 2020 i aplicar la innovació en productes, sistemes i processos per fer més eficient la producció de béns i de serveis. Cal reformar el model energètic i renovar el sistema afavorint els sistemes locals de autoproducció i els plans d'eficiència energètica.
- Recuperació del flux creditici cap a la inversió productiva i/o el finançament del circulant.
- Increment de les anomenades polítiques actives per a les persones desocupades, afavorint sistemes de transició laborals segurs i ràpids en l'itinerari Ocupació-desocupació-ocupació.
- Mobilitzar el potencial emprendedor en les persones actives.
- Instaurar un Pla de Formació professional per assolir un nivell de formació mig en el 45% de la població activa.

---

⁷ Producte interior brut a cost de factors.

Annex. Les desigualtats en les principals variables del sistema laboral

Gènere de la persona		2T 2005	2T 2006	2T 2007	2T 2008	2T 2009	2T 2010	2T 2011	2T 2012	2T 2013
Dona	Ocupats/des	1.368.690,00	1.432.834,00	1.489.171,00	1.549.761,00	1.424.199,00	1.415.260,00	1.449.084,00	1.366.764,00	1.306.534,00
	Dif interanual		64.144,00	56.337,00	60.590,00	-125.562,00	-8.939,00	33.824,00	-82.320,00	-60.230,00
	Aturats/des	130.204,00	130.160,00	111.336,00	125.529,00	246.163,00	294.598,00	309.819,00	366.021,00	405.070,00
	Dif interanual		-44,00	-18.824,00	14.193,00	120.634,00	48.435,00	15.221,00	56.202,00	39.049,00
Home	Inactius/ves	788.717,00	768.701,00	779.821,00	737.485,00	740.861,00	700.219,00	640.529,00	651.989,00	639.686,00
	Dif interanual		-20.016,00	11.120,00	-42.336,00	3.376,00	-40.642,00	-59.690,00	11.460,00	-12.303,00
	Total	2.287.611,00	2.331.695,00	2.380.328,00	2.412.775,00	2.411.223,00	2.410.077,00	2.399.432,00	2.384.774,00	2.351.290,00
	Dif interanual		44.084,00	48.633,00	32.447,00	-1.552,00	-1.146,00	-10.645,00	-14.658,00	-33.484,00
Home	Ocupats/des	1.882.678,00	1.948.023,00	1.998.820,00	1.981.284,00	1.742.651,00	1.691.845,00	1.652.030,00	1.522.574,00	1.454.935,00
	Dif interanual		65.345,00	50.797,00	-17.536,00	-238.633,00	-50.806,00	-39.815,00	-129.456,00	-67.639,00
	Aturats/des	121.035,00	105.101,00	116.010,00	166.248,00	355.043,00	380.499,00	380.611,00	454.665,00	466.204,00
	Dif interanual		-15.934,00	10.909,00	50.238,00	188.795,00	25.456,00	112,00	74.054,00	11.539,00
Home	Inactius/ves	336.828,00	345.818,00	345.646,00	337.382,00	372.826,00	374.189,00	379.758,00	395.650,00	387.824,00
	Dif interanual		8.990,00	-172,00	-8.264,00	35.444,00	1.363,00	5.569,00	15.892,00	-7.826,00
	Total	2.340.541,00	2.398.942,00	2.460.476,00	2.484.914,00	2.470.520,00	2.446.533,00	2.412.399,00	2.372.889,00	2.308.963,00
	Dif interanual		58.401,00	61.534,00	24.438,00	-14.394,00	-23.987,00	-34.134,00	-39.510,00	-63.926,00
H+D	Total	4.628.152,00	4.730.637,00	4.840.804,00	4.897.689,00	4.881.743,00	4.856.610,00	4.811.831,00	4.757.663,00	4.660.253,00
	Dif interanual		102.485,00	110.167,00	56.885,00	-15.946,00	-25.133,00	-44.779,00	-54.168,00	-97.410,00
	Ocupats/des	3.251.368,00	3.380.857,00	3.487.991,00	3.531.045,00	3.166.850,00	3.107.105,00	3.101.114,00	2.889.338,00	2.761.469,00
	Dif interanual		129.489,00	107.134,00	43.054,00	-364.195,00	-59.745,00	-5.991,00	-211.776,00	-127.869,00
H+D	Aturats/des	251.239,00	235.261,00	227.346,00	291.777,00	601.206,00	675.097,00	680.430,00	820.686,00	871.274,00
	Dif interanual		-15.978,00	-7.915,00	64.431,00	309.429,00	73.891,00	15.333,00	130.256,00	50.568,00
	Inactius/ves	1.125.545,00	1.114.519,00	1.125.467,00	1.074.867,00	1.113.687,00	1.074.408,00	1.020.287,00	1.047.639,00	1.027.510,00
	Dif interanual		-11.026,00	10.948,00	-50.600,00	38.820,00	-39.279,00	-54.121,00	27.352,00	-20.129,00

Creixement interanual en valor de les variables de la població de 16 a 64 anys per ocupació, atur e inactivitats del 2005 al 2013

		2T 2006	2T 2007	2T 2008	2T 2009	2T 2010	2T 2011	2T 2012	2T 2013	Total Període
Gènere de la persona										
Dona	Relació amb l'activitat econòmica (agrupada)	64.144	56.337	60.590	-125.562	-8.939	33.824	-82.320	-60.230	-62.156
	Ocupats/des									
	Aturats/des	-44	-18.824	14.193	120.634	48.435	15.221	56.202	39.049	274.866
	Inactius/ves	-20.016	11.120	-42.336	3.376	-40.642	-59.690	11.460	-12.303	-149.031
	Total	44.084	48.633	32.447	-1.552	-1.146	-10.645	-14.658	-33.484	63.679
Home	Relació amb l'activitat econòmica (agrupada)	65.345	50.797	-17.536	-238.633	-50.806	-39.815	-129.456	-67.639	-427.743
	Ocupats/des									
	Aturats/des	-15.934	10.909	50.238	188.795	25.456	112	74.054	11.539	345.169
	Inactius/ves	8.990	-172	-8.264	35.444	1.363	5.569	15.892	-7.826	50.996
	Total	58.401	61.534	24.438	-14.394	-23.987	-34.134	-39.510	-63.926	-31.578
H+D	Relació amb l'activitat econòmica (agrupada)	129.489	107.134	43.054	-364.195	-59.745	-5.991	-211.776	-127.869	-489.899
	Ocupats/des									
	Aturats/des	-15.978,00	-7.915,00	64.431,00	309.429,00	73.891,00	15.333,00	130.256,00	50.588,00	620.035
	Inactius/ves	-11.026	10.948	-50.600	38.820	-39.279	-54.121	27.352	-20.129	-98.035
	Total	102.485	110.167	56.885	-15.946	-25.133	-44.779	-54.168	-97.410	32.101

Pobresa i desigualtats socials a la Catalunya del segle XXI

Sònia Guerra

Què passa si incorporem als nostres càlculs de productivitat, eficiència o benestar la diferència entre una almoina humiliant i una prestació de dret a llei, Tony Judt⁸

1. Canvi d'època⁹ i nous perfils de pobresa

Quan el 15 de setembre de 2008 el banc d'inversió nord-americà Lehman Brothers va fer fallida, el que en un principi semblava una crisi del sistema americà es convertí en el preludi no només d'una(es) crisi(s) global(s) i globalitzada(es) del món occidental,¹⁰ sinó també un exemple clar del canvi d'època que s'està produint. A l'Estat espanyol, el segon país més endeutat del món,¹¹ aquesta crisi s'ha agreujat per l'increment de l'atur, provocat per la dependència econòmica amb el sector de la construcció, el que obliga a situar en el centre de l'agenda política, la necessitat de fer un canvi real del model productiu, i per tant també del reproductiu.¹²

Aquest canvi d'època mostra transformacions importants en diferents àmbits (econòmic, financer, polític, social, cultural, etc.); també en el concepte i la dimensió de la pobresa. Afirma Peter Townsend que "són pobres aquelles persones, famílies i grups els recursos (econòmics, socials i culturals) dels quals són tan limitats que els exclouen del nivell de vida que es considera acceptable en la societat en què viuen"¹³. Així doncs, la pobresa no es limita a la privació monetària, sinó que implica també la privació material que impedeix a les persones participar a la societat en què viuen. En aquest sentit, l'any 2009, la Unió Europea va definir l'indicador AROPE (At Risk Of Poverty and/or Exclusion), el qual introduïa, apart de la renda de les persones que viuen en la mateixa llar,¹⁴ i la intensitat de treball,¹⁵ una sèrie d'ítems, la privació dels quals situava a les persones i/o famílies en situació de pobresa.¹⁶

⁸ Judt, Tony, *El món no se'n surt. Un tractat sobre els malestans del present*, Barcelona, La Magrana, 2010, p. 141.

⁹ El concepte "canvi d'època" és del catedràtic de Ciència Política, Joan Subirats.

¹⁰ Sobre les distorsions entre mercat globalitzat i estat no globalitzat, veure: Majó, Joan, *No m'ho crec. Entendre la crisi per comprendre el món que ens espera*, Barcelona, La Magrana, 2009, p. 64

¹¹ Majó, Joan, *op. cit.*, p. 27

¹² En aquests moments ja es poden destacar avenços significatius tant en el procés de terciarització, com en el nombre de dones que han passat a ser les sustentadores principals de les llars, les quals han passat del 16 al 27%. Veure: IERMB, 2013. Les dades de l'EPA mostren que des de l'inici de la crisi s'ha passat dels 4,51 milions de dones dedicades a "sus labores" als 3,55 actuals. Davant d'aquesta reducció, els homes dedicats a "labores del hogar" s'han incrementat en un 31%. El País, 25 d'agost de 2013.

¹³ Citat a IERMB, *L'impacte social de la crisi a l'Àrea Metropolitana de Barcelona i a Catalunya*, 2013, p. 65.

¹⁴ La Comissió Europea estableix que per no estar en risc de pobresa, la renda ha de ser superior al 60% de la renda mitjana equivalent.

¹⁵ Mesura la relació entre el nombre de persones per llar en edat de treballar i les que efectivament ho fan.

¹⁶ Pagar el lloguer o una lletra, i mantenir la casa adequadament calenta; afrontar despeses imprevistes, un dinar de carn, pollastre o peix (o els seus equivalents vegetarians) com a mínim 3 vegades per setmana; pagar unes vacances almenys una setmana a l'any, un cotxe, una rentadora, un televisor en color, un telèfon (fix o mòbil). La privació de 3 d'aquests ítems es considera privació material, i la de 4 privació material severa.

2. Increment de la pobresa i les desigualtats a Catalunya

En el cas català, i tenint en compte les variables de la Comissió Europea, en el període transcorregut entre 2006 i 2011 s'ha produït un "increment més que notable tant de la privació material, que ha passat a afectar del 7,5% al 21,6% de la població catalana, com de la privació material severa, que ha passat del 2,9% al 8,2%".¹⁷ Els principals perjudicats d'aquest increment de la pobresa són dos segments de població. Per una banda, els que abans de la crisi ja vivien una situació de pobresa, que han passat a ser més pobres (el percentatge de població en risc de pobresa extrema va passar del 3,6% l'any 2008, al 7,7% al 2011)¹⁸, i per l'altra, moltes persones que fins al 2008 havien estat considerades classes mitjanes, que han passat a incrementar les llistes de l'atur i les sales d'espera dels serveis socials municipals.¹⁹ Són els coneguts com *nous pobres*.²⁰

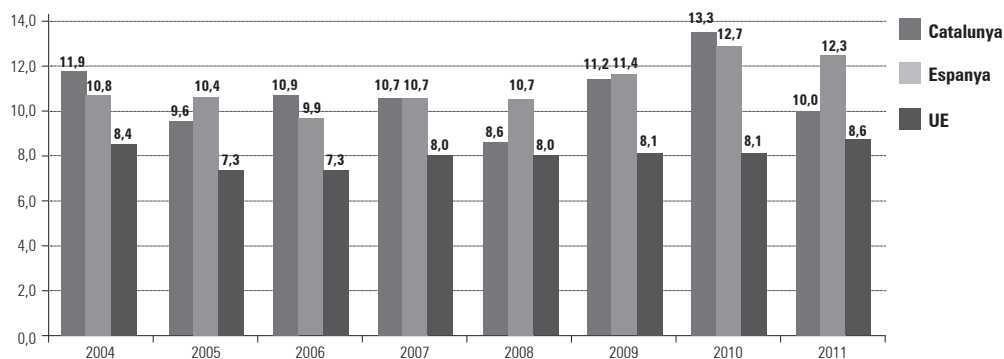
La taxa de risc a la pobresa en el treball

Evolució treballadors/es pobres de Catalunya

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Catalunya	11,9	9,6	10,9	10,7	8,6	11,2	13,3	10,0
Espanya	10,8	10,4	9,9	10,7	10,7	11,4	12,7	12,3
UE	8,4	7,3	7,3	8,0	8,0	8,1	8,1	8,6

Font: IDESCAT. Generalitat de Catalunya

Evolució taxa de risc a la pobresa en el treball. 2004-2011

¹⁷ IERMB, 2013

¹⁸ IERMB, 2013

¹⁹ Això ha estat degut a que "han estat els administratius qualificats, els professionals i directius de rang mitjà, junt amb els treballadors autònoms i els petits empresaris qui amb més intensitat ha abandonat els estrats superiors de renda on es situaven al 2006 per caure, molts d'ells, en situació de pobresa", IERMB, p.82.

²⁰ Els *nous pobres* de 2011, malauradament en molts casos, s'han perpetuat en la seva "nova" condició degut a què s'han convertit en aturats de llarga durada que han deixat de percebre prestacions contributives, i que, fins i tot, han estat exclosos, com es veurà més endavant, de la Renda Mínima d'Inserció (RMI). Pel concepte "nou pobre", veure Bauman, Zygmunt, *Trabajo, consumismo y nuevos pobres*, Barcelona, Gedisa, 2003. Així mateix, s'ha d'assenyalar que disposar de treball no és sinònim de no estar en perill de patir una situació de pobresa. De fet, el 14% de catalans i catalanes són considerats pobres malgrat disposar de treball.

El principal motiu pel qual les persones que abans de la recessió econòmica eren considerades classes mitjanes, ara han passat a incrementar el segment de la pobresa el trobem, sense dubte, en la **desocupació**.²¹ A Catalunya l'índex d'atur és del 22,84%²², només 3,14 punts inferior al de l'Estat espanyol (25,98%) i gairebé 4 punts inferior al de Grècia (27,8%)²³. Aquest fet, juntament amb l'increment dels aturats de llarga durada, que han passat del 30% (2006) al 58,1% (2011), i a un sistema de protecció davant l'atur que està deixant a moltes famílies sense cap renda (el 2006, 139.000 catalans/es no rebien cap tipus de prestació, el 2011 ja són 469.000 les persones sense cap tipus d'ingrés), ha provocat que moltes llars no puguin fer front al segon factor causant de la pobresa al nostre país: els **deutes per habitatge**.

Les dades del Consell General del Poder Judicial mostren que 6.789 de les 58.241 execucions hipotecàries realitzades a l'Estat espanyol l'any 2011 es van produir a Catalunya (1.300 més que el 2009). Així mateix, l'any 2011, el 15,5% dels catalans/es tenien endarreriments en el pagament de rebuts relacionats amb l'adquisició i/o el manteniment de l'habitatge, enfront del 5,5% de 2006. Paral·lelament, mentre que l'any 2006, el 5,3% de la població catalana manifestava dificultats per mantenir l'habitatge a una temperatura adient; l'any 2011, aquest percentatge s'incrementava fins el 12,7%. És el que es coneix com a **pobresa energètica**.²⁴ L'augment d'aquesta privació està relacionat amb "el descens de les rendes familiars, amb l'escalada de preus de l'energia i amb la qualitat dels habitatges, sobretot, pel que fa a l'eficiència energètica d'aquests".²⁵

Però tornem als dos principals factors generadors de pobresa: **atur i deutes per habitatge**. La suma d'ambdós ha provocat que el 20,4% de la població catalana visqui sota el llindar de la pobresa.²⁶ Percentatge que s'incrementa al 26,4% dels menors de 16 anys,²⁷ i al 25,1% dels majors de 65 anys. Curiosament, aquest darrer grup d'edat, malgrat que presenta un percentatge més alt que la mitjana de risc de pobresa, és el que, en molts casos, sustenta, mitjançant les pensions, a membres de diferents generacions de les seves famílies.²⁸ També als infants. No és intrascendent que en els darrers temps s'hagi situat en el centre de l'agenda política i mediàtica la malnutrició i la desnutrició dels infants catalans. El Síndic de Greuges denunciava, l'estiu de 2013, que l'Institut Català de la Salut havia detectat 751 infants menors de setze anys amb codis diagnòstics relacionats amb la pobresa i la desnutrició infantils, amb una edat mitjana de quatre anys (una quarta part menors d'un any).²⁹ Sens dubte, aquesta situació està intrínsecament relacionada amb l'actual crisi econòmica. L'any 2011, el 3,2% de la població catalana manifestava impossibilitat de poder ingerir la quantitat de proteïnes setmanal considerada necessària, mentre que els darrers anys de creixement econòmic la problemàtica afectava tan sols l'1,8% de la població.³⁰

²¹ "L'atur massiu que es veia abans com a patologia d'economies mal gestionades- comença a semblar un tret endèmic de les societats avançades". Judt, Tony, *op.cit.*, p.147

²² EPA, tercer trimestre 2013.

²³ ELSTAT, octubre 2013

²⁴ La pobresa energètica té un impacte negatiu en la salut de la població més vulnerable, com els infants, la gent gran o els malalts crònics.

²⁵ Tirado, S., López, J.L., Martín, P., *Pobresa energètica en España. Potencial de generación de empleo derivado de la rehabilitación energética de viviendas*, Madrid, Asociación de Ciencias Ambientales, 2012. Citat a: IERMB, 2013, p. 66.

²⁶ INE. Aquest risc és especialment prevalent entre les famílies nombroses (47,5%) i entre les monoparentals (46,6%)

²⁷ Amb un creixement de quasi nou punts percentuals respecte de l'any 2008 (17,6%). En valors absoluts, hi ha més de 325.000 infants menors de setze anys que experimenten aquest risc, 123.000 més que abans de la crisi. Veure: Síndic de Greuges, *Informe sobre la malnutrició infantil a Catalunya*. Segons l'INE, 1 de cada 4 menors catalans és pobre.

²⁸ 422.000 famílies espanyoles viuen dels ingressos dels avis (Consell Econòmic i Social). En aquest sentit, s'haurà d'analitzar l'impacte que tindrà per aquestes famílies, la reforma del sistema de pensions. En general, com denuncia Càritas, les retallades, unides a l'índex d'atur, "están produciendo una sobrecarga en la función protectora de la familia generando situaciones de desbordamiento y de mayor vulnerabilidad", Càritas, *VIII Informe del Observatorio de la Realidad Social*, Octubre de 2013.

²⁹ Síndic de Greuges, *Informe sobre la malnutrició infantil a Catalunya*, p.9.

³⁰ IERMB, 2013

3. La resposta de les institucions i l'impacte de les reduccions pressupostàries

Fins el moment hem analitzat l'impacte de la crisi econòmica a les llars catalanes o, el que és el mateix, l'impacte de la crisi en les economies domèstiques de les llars catalanes. Hem pogut comprovar com la crisi ha tingut un impacte notable en l'increment de les inequitats, i com s'ha produït una polarització en la distribució de la renda, resultat d'un augment de la desigualtat entre les classes socials. Però el context econòmic també ha tingut impacte en la crisi pressupostària de l'Estat espanyol i del Govern de la Generalitat. Totes dues institucions, en el marc del Pla d'estabilitat, han hagut de retallar els seus pressupostos. Malauradament, en ambdós casos les polítiques socials no han estat prioritzades, fet que ha tingut un impacte directe en les famílies en situació de pobresa. En aquest apartat analitzem l'impacte de les reduccions pressupostàries en la Renda Mínima d'Inserció (RMI), les beques menjador, i la distribució d'aliments.

- **RMI:** prestació econòmica de competència autonòmica adreçada a persones i/o famílies que no disposen dels mitjans econòmics suficients per atendre les necessitats essencials de la vida quotidiana. Aquesta prestació es va incrementar de manera considerable a partir de 2009, a mesura que la crisi avançava, l'atur s'incrementava, i les prestacions contributives s'esgotaven. Així, es passà dels 22.068 perceptors el 2009 a 30.284 el 2010.³¹

Aquest increment més que notable, resultat del context socio-econòmic vigent, és frenat pel Govern català l'estiu de 2011. La Generalitat decideix, mitjançant el Decret 384/2011, de 30 d'agost, de desplegament de la Llei 10/1997, de 3 de juliol, de la renda mínima d'inserció, redefinir la RMI com una ajuda enlloc de com un dret, establir un topall màxim de 18.000 preceptors, retallar tant la dotació pressupostària, la qual passa de 170.468.717 € (2011) a 129.979.299 € (2012),³² com la prestació econòmica mitjana per expedient, la qual passa de 480,25 € (2009) a 468,43 € (2012).³³

Evolució històrica de la prestació econòmica de la renda mínima d'inserció (RMI) a Catalunya 2003-2012

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Import										
executat	54.177.714	59.320.971	62.108.847	64.109.438	71.755.813	76.322.337	109.463.419	159.795.419	170.468.717	129.979.299

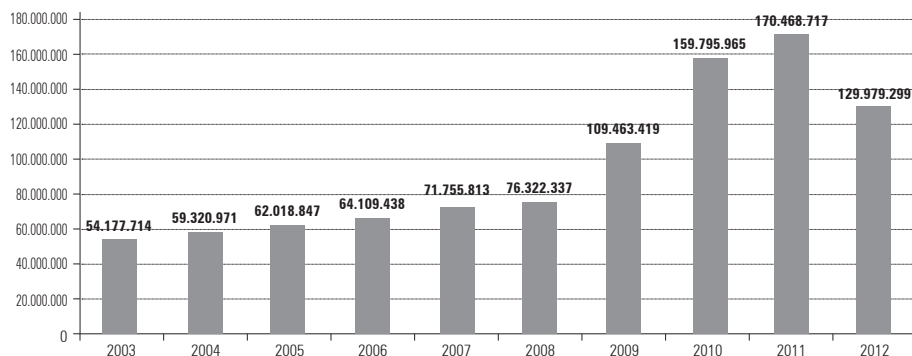
Font: Direcció General d'Economia Social i Cooperativa i treball Autònom. Departament d'Empresa i Ocupació. Generalitat de Catalunya

³¹ Observatori d'Empresa i Ocupació, *Renda Mínima d'Inserció i ajuts a la contractació i autoocupació de persones destinatàries de l'RMI*, 2013.

³² Observatori d'Empresa i Ocupació, *Renda Mínima d'Inserció i ajuts a la contractació i autoocupació de persones destinatàries de l'RMI*, 2013. La Generalitat havia aprovat un pressupost inicial per aquest concepte de 100.000 €, però finalment va haver d'ampliar la partida pressupostària fins als 129.979.299 €. Enguany, amb l'escenari de pròrroga pressupostària per 2013, el dubte està en si la partida conservarà el pressupost inicial o l'executat, essent en ambdós casos inferior a les necessitats del país.

³³ Observatori d'Empresa i Ocupació, *Renda Mínima d'Inserció i ajuts a la contractació i autoocupació de persones destinatàries de l'RMI*, 2010 i 2013. Així doncs, la mensualitat mitjana de les llars beneficiàries de RMI disminueix en 12 €, mentre que l'IPC acumulat entre setembre de 2009 i setembre de 2013 s'ha incrementat en un 10,4%.

Import Executat RMI. 2003-2012

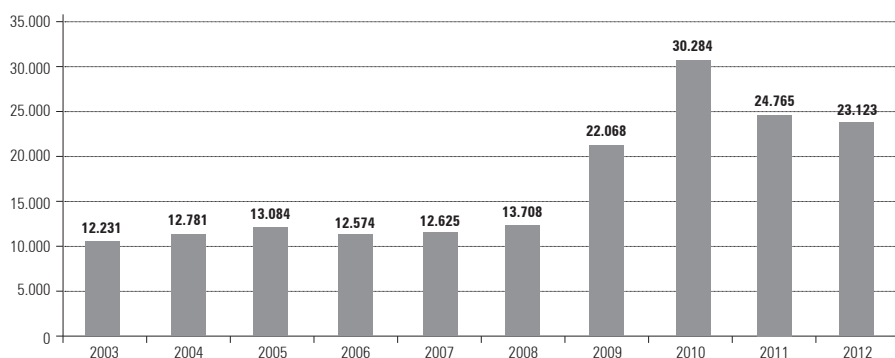
Com a resultat d'aquesta decisió política, els RMI vigents es redueixen dels 30.284 expedients de l'any 2010 als 24.765 de 2011, i als 23.123 de 2012³⁴. Així doncs, de 2010 a 2012, els titulars de la RMI s'han reduït en un 23,6%³⁵; paradoxalment, aquesta reducció ha anat acompanyada d'un augment en la ràtio de població aturada sense subsidi ni prestació.

Evolució històrica de la prestació econòmica de la renda mínima d'inserció (RMI) a Catalunya 2003-2012

Núm.	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Expedients										
Vigents	12.231	12.781	13.084	12.574	12.625	13.708	22.068	30.284	24.765	23.123

Font: Direcció General d'Economia Social i Cooperativa i treball Autònom. Departament d'Empresa i Ocupació. Generalitat de Catalunya

Import Executat RMI. 2003-2012

³⁴ Observatori d'Empresa i Ocupació, *Renda Mínima d'Inserció i ajuts a la contractació i autoocupació de persones destinatàries de l'RMI*, 2013.

³⁵ La reforma exclou a les persones que només presentin una problemàtica laboral, i que no requereixin cap tipus d'intervenció social i continuada; i estableix que la quantitat màxima a percebre és el SMI (641,40 €).

- **Beques menjador:** prestació econòmica de competència autonòmica, que fomenta l'accés al servei de menjador de l'alumnat amb insuficients recursos econòmics. Aquests ajuts són un instrument bàsic per combatre la malnutrició infantil, perquè assegurin l'únic àpat diari de molts infants. Les dades presentades pel Síndic de Greuges mostren que hi ha més de 250.000 infants en situació de pobresa, més de 200.000 que resideixen en llars amb dificultat per arribar a fi de mes o en llars amb privació material moderada, més de 150.000 que resideixen en llars amb ingressos inferiors a 14.000 euros i més de 100.000 que pateixen una situació de privació material severa. Malgrat l'increment de la vulnerabilitat econòmica, només 63.659 alumnes disposen d'ajuts de menjador escolar, els quals han decregut del 35% del curs 2008/2009 al 24% del curs 2012/2013.³⁶

- **Distribució d'aliments:** prestació implementada per algunes entitats del tercer sector que, mitjançant diferents fórmules de distribució d'aliments, cobreixen les necessitats alimentàries de les famílies més necessitades. Només l'any 2011 la Fundació Banc d'Aliments de Barcelona va atendre 114.836 persones. Malgrat que la Fundació es coordina amb les entitats del tercer sector distribuïdores d'aliments, en la majoria d'ocasions no es treballa en xarxa amb els serveis socials municipals, el que provoca descoordinacions, duplicitats, rumorologia, etc.

El Govern de la Generalitat va impulsar, el juliol de 2012, la Taula de Distribució Solidària d'Aliments,³⁷ amb l'objectiu de coordinar les actuacions dels diferents agents i millorar els circuits de distribució dels aliments entre les famílies socialment més desfavorides.

4. Noves propostes per a noves situacions. Propostes de futur

Les dades mostrades fins el moment ens confirmen que la situació ha canviat. Estem enfront d'una situació d'emergència nacional, que necessita respostes precises i contundents per part dels governs. L'elevat índex d'aturats de llarga durada que han esgotat les prestacions contributives, així com l'elevat nombre de llars que no tenen cap tipus d'ingrés, obliga a plantejar noves polítiques que donin resposta a les noves situacions generades per la crisi. A continuació s'assenyalen algunes propostes:

- La lluita contra la pobresa ha de ser la prioritat de la Generalitat de Catalunya, sigui quin sigui el Govern.
- Impulsar la Renda Garantida Ciutadana, tal i com recull l'article 24.3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, aprovat l'any 2006:³⁸ "les persones o les famílies que es troben en situació de pobresa tenen dret a accedir a una renda garantida de ciutadania que els assegurí els mínims d'una vida digna, d'acord amb les condicions que legalment s'estableixen".

³⁶ Això ha succeït degut a que el curs 2012-2013, la Generalitat va destinar 29,4 milions d'euros a beques menjador, i va suprimir la partida pressupostària extraordinària de 15 milions d'euros aprovada l'any 2009, arrel de la crisi econòmica. Pel curs 2013-2014, la Generalitat ha anunciat destinar 34 milions d'euros a beques menjador (5,6 milions més que el curs passat). Malauradament, els criteris de selecció s'han ampliat i endurit tant que, en molts casos, les famílies més necessitades no han pogut accedir a aquests ajuts, el que, sense dubte, tindrà un impacte a curt termini en els pressupostos dels serveis socials municipals.

³⁷ Aquesta taula està integrada per les entitats productores d'aliments (Unió de Pagesos i Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya), les organitzacions empresarials distribuïdores d'aliments (PIMEC i Consell d'Empreses Distribuïdores d'Alimentació de Catalunya), les entitats del tercer sector distribuïdores d'aliments (fundacions dels bancs d'aliments, Creu Roja i Càritas Catalunya), les entitats municipalistes (Federació de Municipis de Catalunya i Associació Catalana de Municipis) i altres organismes afectats (Coordinadora d'Usuaris de la Sanitat, Agència de Seguretat Alimentària i Agència Catalana de Residus).

³⁸ L'Estatut de Catalunya, de 2006, va ser aprovat pels vots a favor de PSC, ICV-EA, ERC i CiU.

- Reformar la Renda Mínima d'Inserció per a que doni resposta a les noves necessitats creades degut a la situació de crisi perllongada com, per exemple, els i les aturades de llarga durada, i donar així resposta a l'article 25 de l'Estatut de Catalunya.³⁹
- Establir el Salari Mínim Interprofessional com la quantitat mínima a percebre, tant en les pensions contributives com en les no contributives.
- Mantenir la cotització a la Seguretat Social d'aquelles persones, sobretot dones que, a l'àmbit privat, exerceixen funcions de cuidadores no professionals (*Ley 39/2006, de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a la Dependencia*).
- Complir amb l'article 47 de la Constitució Espanyola i l'article 26 de l'Estatut de Catalunya, sobre el dret a l'habitatge, mitjançant la dació en pagament, i la creació d'una bossa de lloguer social amb les actuals habitatges buits titularitat de les entitats financeres.
- Pactar amb les diferents empreses de subministraments l'obligatorietat de mantenir els serveis bàsics d'energia i aigua a totes les llars catalanes.
- Assegurar la ingesta de tres àpats diaris pels infants mitjançant l'adequació de les partides pressupostàries de beques menjador i RMI a la realitat actual del país, evitant casos tant de malnutrició com de desnutrició infantil.
- Adaptar el barem i concessió d'ajuts de menjador escolar a la realitat actual, tenint en compte criteris comuns, que evitin l'actual situació d'inequitat territorial.
- Establir criteris comuns de distribució alimentària a la globalitat territorial, mitjançant la coordinació dels serveis socials municipals.
- Regular, mitjançant el clausulat social, la provisió de determinats llocs de treball, a la contractació pública, per tal que siguin ocupats per persones incloses en col·lectius de risc d'exclusió social.

En definitiva, el que la societat de la Catalunya del segle XXI necessita és adequar els pressupostos dels diferents nivells governamentals a la situació de crisi que estan vivint i patint moltes persones i famílies, i recordar, per tant, que **el pressupost és un instrument polític, i que dels i les polítiques depèn on se situa el focus a la seva acció de govern, i en funció d'aquest diferenciar entre una almoina humiliant i una prestació de dret.**

3. Bibliografia

- Bauman, Zygmunt, *Trabajo, consumismo y nuevos pobres*, Barcelona, Gedisa, 2003.
- Cáritas, *VIII Informe del Observatorio de la Realidad Social*, Octubre de 2013.
- IRMB, *L'impacte social de la crisi a l'Àrea Metropolitana de Barcelona i a Catalunya 2013*.
- Judt, Tony, *El món no se'n surt*. Un tractat sobre els malestars del present. La Magrana, 2010
- Majó, Joan, *No m'ho crec*. Entendre la crisi per comprendre el móns que ens espera, Barcelona. La Magrana 2009.
- Observatori d'Empresa i Ocupació, Renda Mínima d'Inserció i ajuts a la contractació i autoocupació de persones destinatàries de l'RMI
- Síndic de Greuges, *Informe sobre la malnutrició infantil*, 2013

³⁹ "Les persones excloses del mercat de treball perquè no han pogut accedir-hi o reinserir-s'hi i que no disposen de mitjans de subsistència propis tenen dret a percebre prestacions i recursos no contributius de caràcter pal·liatiu, en els termes que estableixen les lleis."

02 Les politiques publiques en temps de crisi

Desigualtats en salut

Enric Fernández-Velilla

«La mala salut dels pobres, el gradient social de salut dins dels països i les grans desigualtats sanitàries entre els països estan provocades per una distribució desigual, a nivell mundial i nacional, del poder, els ingressos, els béns i els serveis, i per les consegüents injustícies que afecten les condicions de vida de la població de forma immediata i visible (accés a atenció sanitària, escolarització, educació, condicions de treball i temps lliure, habitatge, comunitats, pobles o ciutats) i a la possibilitat de tenir una vida pròspera. Aquesta distribució desigual d'experiències perjudicials per a la salut no és, en cap cas, un fenomen «natural» ... Els determinants estructurals i les condicions de vida en el seu conjunt constitueixen els determinants socials de la salut.»

(Comissió de l'Organització Mundial de la salut sobre Determinants Socials de la Salut, 2008)⁴⁰.

De manera paral·lela, el Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya, en el Pla de Salut de Catalunya Horitzó 2010 esmentava que “en una societat existeix desigualtat en salut quan no totes les persones que la integren tenen les mateixes oportunitats d'assolir el màxim estat de salut o benestar possible”.

En aquest sentit, no es consideren desigualtats en salut les diferències biològiques entre les persones o les derivades de diferents comportaments o estils de vida, sempre que aquests responguin a decisions lliures.

En canvi, es consideren desigualtats aquelles diferències en salut provocades per condicions de vida o comportaments perjudicials per a la salut, en un context de llibertat individual restringida, o per diferències en l'accés o la qualitat dels recursos sanitaris i altres serveis públics.

L'anàlisi de les desigualtats en salut a Catalunya haurà de respondre a dues preguntes que són conseqüència de la definició anterior:

1. Existeixen diferències en les condicions de vida de la població al nostre país que tinguin com a conseqüència desigualtats en salut?
2. Hi ha mancances en l'accés i la qualitat dels recursos sanitaris que provoquin desigualtats entre la població?

Definitivament, la resposta a ambdues preguntes és afirmativa: a Catalunya existeixen factors de renda, educació, ocupació, classe social, gènere i territori que generen desigualtats en salut i dels quals l'actual situació de crisi està incrementant dramàticament els factors de risc.

⁴⁰ http://www.who.int/social_determinants/thecommission/finalreport/es/

1. Desigualtats degudes a les condicions de vida

Una primera aproximació a les dades contingudes a l'Enquesta de Salut de Catalunya (ESCA) de l'any 2012 mostra diversos indicadors que assenyalen algunes de les diferències en l'estat de salut de la població degudes als nivells de renda, estudis o classe social.

A la *Figura 1* es mostren els percentatges de persones que diuen tenir un bon estat de salut⁴¹. Aquest indicador, tot i recollir respostes subjectives, és considerat com un bon mesurador de l'estat de salut de la població en general. L'estratificació de les seves dades per classes socials són difícils d'obtenir, però se'ns ofereixen dues classificacions que en donen una bona aproximació: classe social segons ocupació⁴² i segons nivell d'estudis. Tant en una com en l'altra les dones i particularment les de les classes més desfavorides, són les que presenten una percepció pitjor de la pròpia salut. Les diferències màximes s'observen entre les dones amb baix nivell d'estudis, de les quals només un 50% declaren tenir bona salut, i les titulades universitàries, sector en el que arriben a gairebé el 90%. És també en el mateix grup on s'observa una diferència més gran entre sexes.

Figura 1.
Percepció de bona salut en general

Fig. 1.a. Classe social segons ocupació

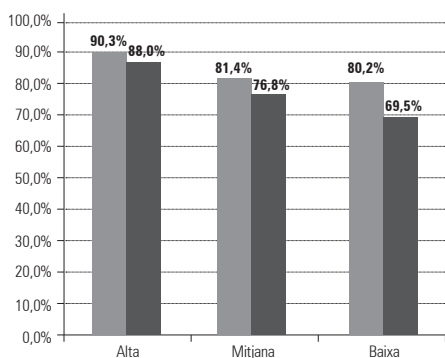
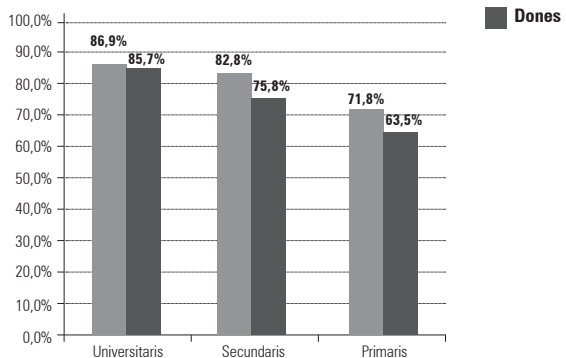

Fig. 1.b. Classe social segons nivell d'estudis

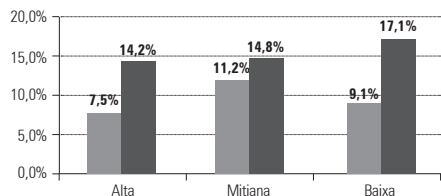
Les desigualtats socials tenen un efecte directe sobre la salut de les persones. Les dificultats econòmiques, les condicions laborals, les condicions de l'habitatge, la cura de familiars per manca de recursos, posen en situació de risc la població. Aquestes desigualtats afecten especialment el risc de patir un trastorn mental, que a Catalunya presenta els seus valors més alts a les classes baixes i en particular a les dones (figura 2). La situació d'atur incrementa aquest risc en un 9% en ambdós sexes.

⁴¹ L'indicador d'estat de salut percebuda forma part del Mètode Obert de Coordinació per a la inclusió i protecció social (OMC) de la Comissió Europea.

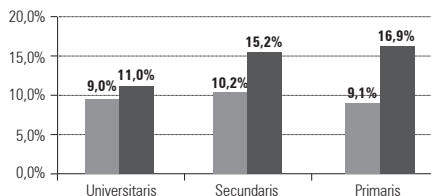
⁴² Classificació segons la Sociedad Española de Epidemiología, 1995

Figura 2.
Població de 15 anys i més amb probabilitat de patir problemes de salut mental. Catalunya.

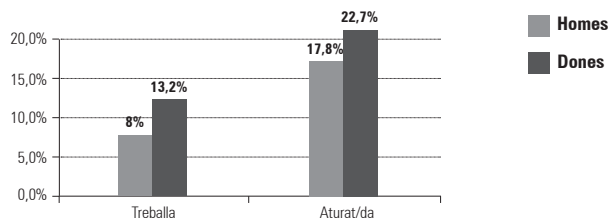
Fig. 2.a. Risc de patir trastorn mental per classe social i sexe

Fig. 2.a. Risc de patir trastorn mental per nivell d'estudis i sexe

Fig. 2.c. Risc de patir trastorn mental per situació laboral i sexe

Més encara, la comparació de les dades de l'ESCA dels anys 2006 i 2010 mostra un increment del risc de patir un trastorn mental en la població en general que, si bé es manté gairebé invariable en les dones (del 15.5% al 16.5%), presenta un fort augment en els homes, passant d'un 7.5% a gairebé un 12%⁴³. Entre aquests trastorns, la prevalença de la depressió va augmentar en el mateix període en un 17.5%⁴⁴. I en el cas més extrem, la reducció progressiva de la mortalitat per suïcidis a Catalunya observada fins el 2007 va invertir la seva tendència amb l'inici de la crisi econòmica, especialment en el grup d'edat de 30 a 44 anys, observant-se un increment anual del 10% en el nombre de morts en el període 2007-2011⁴⁵. Aquesta tendència a l'augment de suïcidis per causa de la crisi econòmica ha estat descrita a tot Europa en articles publicats recentment⁴⁶.

L'increment de la pobresa associat a la crisi econòmica ha col·locat nous col·lectius en risc de desigualtat. Així, l'informe extraordinari del Síndic de Greuges de Catalunya sobre pobresa infantil⁴⁷ ha posat tots els focus sobre un problema poc conegut al nostre país i amb un efecte important sobre la salut dels infants: la malnutrició infantil. Tot i no existir consens sobre les dades objectives de desnutrició, l'anàlisi de les dades de ESCA 2012 mostra un increment significatiu en la desigualtat relacionada amb la manca d'una alimentació equilibrada i la reducció

⁴³ L'impacte de la crisi econòmica sobre els col·lectius més afectats té una conseqüència important tant sobre la salut mental com en l'increment de les addiccions. Informes com el recentment publicat Informe 2012 de l'Asociación Proyecto Hombre en fan una anàlisi acurada, més enllà dels objectius del present treball.

⁴⁴ Observatori del Sistema de salut de Catalunya. Informe de Salut de Catalunya 2011.

⁴⁵ Font: Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT), 2012.

⁴⁶ S-S Chang et al. *Impact of 2008 global economic crisis on suicide: time trend study in 54 countries*. BMJ 2013;347:f5239

⁴⁷ Informe sobre la pobresa infantil a Catalunya setembre 2012. Síndic de Greuges de Catalunya

del nombre d'àpats diaris segons el nivell d'estudis de la mare i situació laboral familiar entre 2006 i 2010-2012.

En paraules del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya⁴⁸, en termes de salut infantil "sí que es pot concloure que el nombre de menors pertanyents a les classes desfavorides ha augmentat, que la seva situació en relació amb la salut ha empitjorat en alguns aspectes i que han augmentat les desigualtats de salut entre grups socials".

Les desigualtats en salut degudes a la classe social s'estenen al llarg de la vida de les persones. Concretament, la població de les classes més baixes és també la que presenta més discapacitats o limitacions en realitzar les activitats de la vida quotidiana, i és més sensible, per tant, a qualsevol disminució dels ajuts a la dependència, que en el nostre país acaben fent recaure la major part del pes de la cuida sobre les dones, convertint-se en un factor més de desigualtat per raons de sexe⁴⁹.

Les desigualtats socials abans esmentades tenen com a resultat diferències territorials importants pel que fa a l'estat de salut. Aquelles àrees en què es quantifica un major percentatge de població de rendes baixes, atur o envelliment, pateixen un major risc de desigualtats en salut.

Entre les iniciatives destinades a fer-hi front cal destacar la Llei de Barris⁵⁰, que entre els seus objectius tenia el de millorar les condicions d'accessibilitat i qualitat dels habitatges i de l'espai públic. Aquesta llei va motivar que l'any 2005 el Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya posés en marxa el programa *Salut als Barris*, amb la finalitat de contribuir a la reducció de les desigualtats socials en salut a partir de projectes comunitaris. L'aturada de la llei ha mantingut el programa Salut als Barris en aquells que ja hi eren beneficiaris, però impedeix l'arribada del programa i de les millores de les condicions de vida a aquells veïnatsges a qui encara no havia estat concedida.

Finalment, altres condicionants de desigualtats en salut a Catalunya són conseqüència d'activitats econòmiques contaminants i les seves afectacions a la població. Tot i que es coneixen alguns casos d'afectacions reconegudes sobre la salut, com el cas de la contaminació per amiant de la fàbrica d'Uralita a Cerdanyola, els efectes diferits en llargs terminis de temps i la manca d'estudis fiables fan que, en molts casos, es desconegui el grau d'afectació de la població tot i conèixer-se la contaminació. Són els casos del pantà de Flix, els aqüífers contaminats per nitrats en zones d'activitat agrícola i ramadera, els gasos i fums de l'activitat industrial i el transport concentrats principalment a les àrees urbanes de Barcelona i Tarragona i altres exposicions més puntuals. En tot cas, tot i no haver-hi dades fiables al nostre país, diversos estudis internacionals conclouen que la reducció de l'activitat industrial i el transport per carretera deguts a la crisi econòmica tenen com a conseqüència una reducció del risc per a la salut en les zones afectades^{51,52}.

---

⁴⁸ Informe CT02/2013 de l'Agència d'Informació, Avaluació i Qualitat en Salut

⁴⁹ Segons les estadístiques de l'IDESCAT 2008, a Catalunya entre un 63.7% i un 80.1% de les persones dependents en l'interval de 0 a 80 anys són cuidades per una dona.

⁵⁰ Llei 2/2004, de 4 de juny, del Parlament de Catalunya, de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen una atenció especial.

⁵¹ Catalano, Ralph. Health, *Medical Care and Economic Crisis*. N ENG J MED 360:8 February 2009

⁵² Artazcoz L. *L'Impacte de la crisi sobre la Salut*. Consorci de Salut i Social de Catalunya. Abril de 2011

2. Desigualtats degudes a l'accés a l'atenció sanitària

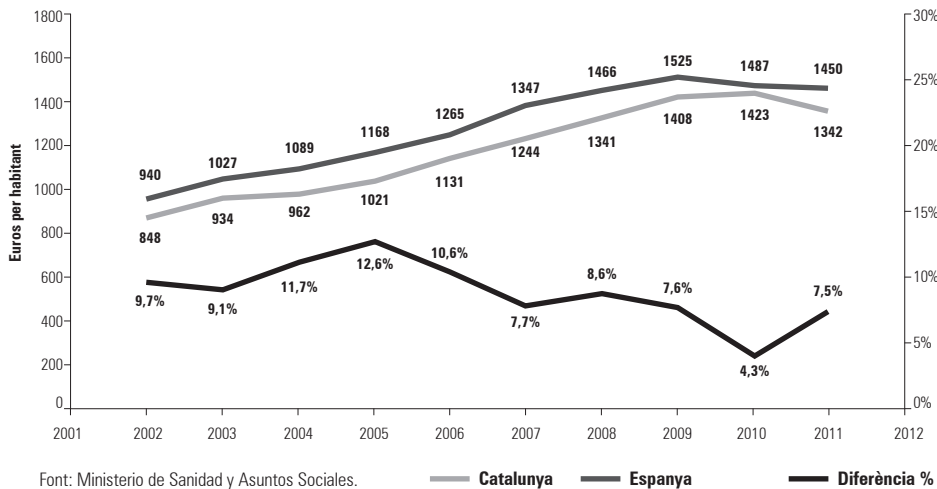
Les desigualtats socials desemboquen en desigualtats en salut que les polítiques públiques de salut poden superar total o parcialment. De fet, al nostre país, la Ley General de Sanidad⁵³ estableix explícitament com a finalitat de la despesa sanitària la correcció d'aquestes desigualtats.

Diversos estudis mostren l'efecte redistributiu del sistema sanitari públic⁵⁴ i com les diferències de renda no donaven lloc a Espanya a diferències en l'accés a l'assistència sanitària excepte en el cas de l'atenció odontològica, coberta només parcialment pel sistema públic⁵⁵. Aquesta situació pot experimentar una forta regressió com a conseqüència de les successives reduccions del pressupost públic en salut i els canvis normatius que afecten a l'atenció sanitària al país.

2.1 Impacte de les reduccions pressupostàries

La despesa sanitària pública a Catalunya ha seguit una evolució creixent des de l'any 2002, mantenint-se sempre per sota de la mitjana espanyola. La diferència, de l'ordre de 10%, es va anar reduint progressivament des de l'any 2005 i va arribar al seu mínim el 2010 (Fig 3), tornant-se a incrementar el 2011 per l'avenç de les retallades sanitàries i el seu fort impacte a Catalunya.

Figura 3:
Despesa total del sistema públic de salut per habitant. Comparació Catalunya-Espanya. Elaboració pròpia.

⁵³ Ley 14/1986, de 25 abril 1986, General de Sanidad. (B.O.E. num. 102, de 29 de abril).

⁵⁴ Informe 03/2013 distribución de la renta en España: desigualdad, cambios estructurales y ciclos. Consejo Económico y Social de España

⁵⁵ García Gómez, P. y López Nicolás, A. (2007), *The evolution of inequity in the access to health care in Spain: 1987-2001*. Documento de Trabajo Num. 10, Fundación BBVA.

La reducció de la despesa global ha tingut un impacte directe sobre l'accessibilitat al sistema sanitari especialment entre aquella part de la població que no té accés a doble cobertura a través de mútues i, per tant, depèn totalment del sistema públic. A Catalunya la prima mitjana anual d'una asseguradora privada ronda els 700 euros⁵⁶.

Aquesta quantitat allunya la ciutadania de rendes més baixes de la doble cobertura tal i com mostra l'ESCA. Si gairebé el 50% dels ciutadans de classes altes disposa d'una mútua, només hi són afiliats el 10% de les classes baixes. Com a resultat, a Catalunya aproximadament el 26% de la població disposa d'una cobertura privada complementària.

Aquest percentatge ha anat creixent progressivament des de l'any 2002, però després de creixements molt moderats, les contundents retallades públiques van produir un fort increment l'any 2011. Paral·lelament, les dades mostren diferències territorials notables: la província de Barcelona tenia l'any 2012 un 29% de població amb mútua, mentre les altres es mouen en percentatges del 20% i per tant presenten una major dependència del sistema públic. En el cas particular de la ciutat de Barcelona, el percentatge arriba al 36%.

El resultat més significatiu de les reduccions pressupostàries a Catalunya ha estat el gran increment de les llistes d'espera quirúrgiques. Si entre els anys 2003-2009 s'havien reduït en un 26%, només en el període 2010-11 l'increment va ser del 43%, passant de 56670 persones a més de 80000, i amb temps d'espera també creixents (Figura 4). La reducció de l'activitat imposada pel departament de Salut no ha fet més que consolidar al aquestes dades durant el 2012, amb una disminució del nombre de persones però un increment molt important del temps de resolució.

L'augment de les llistes d'espera no ha estat uniforme en el territori, presentant diferències importants segons les regions sanitàries, amb un màxim del 62% a la Regió sanitària de Girona, enfront del 28% de la Catalunya Central⁵⁷. A desembre de 2012, una persona de la regió Catalunya Central patia una espera mitjana de 8.45 mesos enfront dels 2.12 mesos de l'Alt Pirineu. Més encara, les retallades pressupostàries han afectat de manera diferent els diferents proveïdors, donant com a resultat un impacte molt desigual segons l'hospital de referència. En la regió sanitària de Barcelona, per exemple, les poblacions en els àmbits de Garraf, i Vallès oriental han estat les més perjudicades (Taula 1). En el mapa de les llistes d'espera a la ciutat de Barcelona, els sectors sanitaris més perjudicats són Barcelona-Nord (57%) i Litoral Mar (68%), que són precisament els que concentren el 75% dels barris de rendes familiars inferiors al 75% de la mitjana de la ciutat⁵⁸.

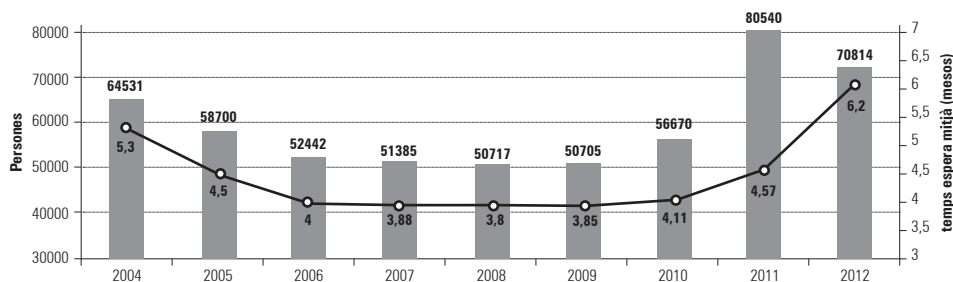
⁵⁶ Memòria 2011 del Servei d'Autorització i Registre d'Entitats, Centres i Serveis Sanitaris. Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya.

⁵⁷ L'excepció a aquest increment és la disminució de les esperes quirúrgiques a la regió Alt Pirineu-Aran en el període 2010-11.

⁵⁸ Memòria de la Regió Sanitària de Barcelona, 2011. CatSalut.

Figura 4:
Evolució de les llistes d'espera quirúrgiques a Catalunya

Taula 1:
Increment de les llistes d'espera en la Regió Sanitària de Barcelona 2010-11 segons àmbits territorials.

Àmbit Territorial	Increment Llista d'espera (%)	Increment Temps de resolució (%)
Alt Penedès	22.86	39.93
Garraf	118.31	202.38
Barcelona Esquerra	-0.14	4.84
Barcelona Dreta	14.85	35.14
Barcelona Nord	57.08	98.33
Barcelona Litoral Mar	68.2	95.60
Barcelonès Nord	46.71	66.73
Baix Llobregat Centre	77.45	97.08
l'Hospitalet de Ll. i el Prat de Ll.	14.75	27.71
Baix llobregat Litoral	13.92	13.91
Baix Llobregat Nord	31.38	48.29
Maresme	59.56	118.23
Vallès Occidental est	13.85	20.52
Vallès Occidental Oest	52.83	87.45
Baix montseny	35.75	76.11
Baix Vallès	263.00	217.06
Vallès Oriental sect. central	97.23	207.49

Font: memòria 2011 de l'RSB.

En conclusió, el diferent impacte sobre els proveïdors de salut perjudica en molts casos precisament aquells sectors de població que més depenen del sistema públic.

Tot i que l'optimització dels recursos hospitalaris sembla exigir la concentració de l'alta complexitat en un nombre reduït de centres per millorar-ne tant l'eficiència com els resultats, les reduccions pressupostàries en transport sanitari (els recursos del SEM es van reduir de 422 a 408 en el període 2010-11)⁵⁹ poden incrementar les desigualtats territorials i l'accés al sistema. En els primers mesos

⁵⁹ Memòria 2011 del Catsalut. Departament de Salut.

de 2013, a més, es va afegir un nou risc de desigualtats territorials en l'accés als medicaments i productes farmacèutics: l'impagament de la factura del CatSalut a les oficines de farmàcia, acumulant tres mesos impagats i 309.8M euros l'agost de 2013, ha posat un gran nombre d'elles en risc de tancament i ha causat el desproveïment de medicines de preu alt en alguns casos, dos problemes especialment greus en l'àmbit rural.

2.2 Impacte de les modificacions normatives

Més enllà de les retallades de serveis sanitaris abans esmentades, la reducció dels pressupostos en salut a Catalunya a Espanya ha estat complementada per una bateria de normatives que en consoliden els seus efectes i de les quals les conseqüències relatives a l'increment de les desigualtats encara no estan avaluades. De les diferents mesures aplicades, n'hi ha tres amb un efecte directe sobre aquestes desigualtats: *les exclusions de medicaments i serveis de la cobertura pública, els copagaments i les exclusions de col·lectius de població.*

El mes d'agost de 2012 el govern de l'Estat va publicar una llista de 417 medicaments⁶⁰ per a símptomes menors que quedaven exclosos del finançament públic, llista que ha anat actualitzant successivament durant el 2012 i 2013. Aquests medicaments, entre els quals n'hi ha de gran consum (protectors gàstrics, laxants, mucolítics i alguns antiinflamatoris) han patit un doble increment de preu: el primer degut a la retirada del finançament, que era del 100% per a pensionistes i del 60% per a la resta, i el segon degut a la desregulació del seu cost en entrar en el mercat de preus lliures.

A menys d'un any de la seva entrada en vigor no hi ha encara estadístiques que analitzin el percentatge de persones que han abandonat els tractaments per manca de capacitat econòmica, però la variació interanual del nombre de receptes per habitant a Catalunya mostra una disminució del 7.5% en el període 2011-12.

L'altra mesura amb un esperable impacte sobre les desigualtats per renda en salut ha estat la implantació de diferents copagaments a nivell estatal i autonòmic. El Real Decreto Ley 16/2012⁶¹ incrementa el ja existent copagament de diferents col·lectius, però inclou dues novetats que canvien radicalment el panorama sanitari al nostre país: d'una banda estén el copagament farmacèutic als pensionistes, i de l'altra crea una cartera de serveis complementaris entre els quals hi col·loca el transport sanitari i els productes ortoprotèsics que passen a ser també cofinançats per l'usuari. Per la seva banda, comunitats autònomes com Catalunya van posar en marxa sistemes de copagament complementaris pendents de sentència del Tribunal Constitucional.

Finalment, i per primera vegada des de la publicació de la Ley General de Sanidad, que establia les bases del sistema sanitari de cobertura universal al nostre país, el RDL 16/2012 crea la figura de l'"assegurat", excloent per tant els col·lectius que no la puguin assolir. Després d'una correcció tècnica que deixava fora de cobertura ciutadans espanyols que no haguessin cotitzat, el decret exclou de la garantia de

---

⁶⁰ Resolución de 2 de agosto de 2012, de la Dirección General de Cartera Básica de Servicios del Sistema Nacional de Salud y Farmacia, por la que se procede a la actualización de la lista de medicamentos que quedan excluidos de la prestación farmacéutica en el Sistema Nacional de Salud. BOE del 17 d'agost de 2012.

⁶¹ Real Decreto-ley 16/2012, de 20 de abril, de medidas urgentes para garantizar la sostenibilidad del Sistema Nacional de Salud y mejorar la calidad y seguridad de sus prestaciones. BOE 24 d'abril de 2012.

rebre assistència sanitària pública (excepte urgències i assistència a l'embaràs i el part) els ciutadans estrangers sense permís de residència amb menys d'un any al nostre país, i estableix que aquells que acreditin més d'un any a Espanya paguin una quota de 157 euros al mes per tenir-la.

La conseqüència més important de l'aplicació de la norma serà la profunda desigualtat a la que s'enfrontaran aquests ciutadans durant el primer any i possiblement també en els posteriors si no poden pagar la quota, no poden renovar l'empadronament o no s'atreveixen a registrar-se per no ser expulsats.

Els riscos que pot representar la manca d'assistència per a la salut pública pot repercutir en ells mateixos però també en les persones del seu entorn immediat, especialment en barris de rendes baixes on és més probable que visquin.

3. Propostes de futur

- La lluita contra les desigualtats en salut ha de ser una prioritat essencial de tots els governs de la Generalitat.
- Cal que l'abordatge d'aquestes desigualtats sigui integral, amb la coordinació de totes les autoritats econòmiques, sanitàries i socials.
- És necessària l'elaboració d'un mapa de les desigualtats en salut a Catalunya amb perspectiva de territori, que reculli prevalença de malalties, accessibilitat al sistema sanitari, mortalitat i d'altres dades que es puguin creuar amb dades socio-econòmiques i mediambientals.
- L'impacte sobre la salut de les persones ha de ser tingut en consideració en totes les polítiques econòmiques, urbanístiques, mediambientals, etc del govern. En aquest sentit, ca una aposta significativa i decidida pel reforç de la salut pública.
- La perspectiva comunitària i la col·laboració entre institucions, entitats i teixit social per a l'abordatge de les desigualtats en salut que va emprendre la llei de Barris hauria de tenir continuïtat i estendre's a tots els col·lectius i territoris.
- Les persones en situació d'atur corren un alt risc de patir patologies mentals. L'abordatge de la situació d'atur per les institucions ha de tenir en compte l'impacte sobre la salut mental i la vida, i no ser només pensat com la gestió i estalvi de prestacions.
- Les desigualtats en salut per raons de gènere haurien de ser estudiades amb detall. Caldria recollir dades complementàries en les enquestes de salut que permetessin establir relacions de causalitat per permetre'n un millor abordatge.
- És imprescindible defensar el sistema sanitari públic com l'eina més important per reduir aquestes desigualtats. Cal assegurar-ne un finançament estable i suficient, i fer les reformes estructurals necessàries per millorar-ne l'eficiència.
- Cal reforçar l'Atenció Primària de Salut, en especial en el seu paper tant en la detecció com en la prevenció i abordatge de les desigualtats.
- Les mesures de copagament incorporades el darrer any no han previst el seu impacte sobre les persones més desfavorides. Cal un estudi exhaustiu de l'impacte real que han tingut sobre. És necessari un replantejament i la seva reforma o retirada.
- El sistema sanitari ha d'evitar excloure col·lectius en risc de desigualtat. Cal recuperar l'esperit de la Ley general de Sanidad del 1986.
- És necessària la creació d'un Observatori de les Desigualtats en Salut a Catalunya per fer-ne un seguiment i proposar mesures de correcció.

Desigualtats en educació

Eloi Cortés

Introducció

L'educació sempre ha estat considerada una eina molt important i poderosa en mans de qualsevol societat. En uns inicis, al servei d'uns pocs privilegiats i, amb el pas del temps, arribant a una gran majoria de la població, l'educació ha estat i és una via de formació, de captació de coneixement, de desenvolupament d'un mateix i, sobretot, d'apoderament. Ja sigui des d'una visió de la *res publica* o des del sector privat, no es pot obviar l'impacte (positiu o negatiu) que genera l'educació en una societat. D'aquesta manera, l'educació pot ser un instrument molt eficaç per combatre les desigualtats i, respectant el dret a ser diferent, reduir la diferència de drets entre persones. Un sistema educatiu potent, inclusiu, tolerant i flexible pot ajudar a combatre aquestes desigualtats i, el que és més important, evitar que s'enquistin i es reproduïxin en generacions posteriors.

El sistema educatiu de Catalunya ha patit en els darrers anys canvis importants en els àmbits pressupostari i legislatiu. D'una banda, el pressupost en educació mantenia una tendència a augmentar cada exercici. D'aquesta manera, el pressupost va passar dels 2.900 milions d'euros l'any 2003 als 5.300 de l'any 2010. L'any 2010, però, aquesta tendència es va revertir i en només dos exercicis pressupostaris (de l'any 2010 al 2012) la partida destinada a educació va retrocedir a nivells de 2007. El finançament de les universitats públiques catalanes ha patit unes variacions similars. Actualment, la situació financera de les universitats és delicada, ja que les aportacions de la Generalitat, després d'anys d'augment, han disminuït.

D'altra banda, és important tenir present que, en els darrers anys, s'han aprovat lleis d'educació com la LEC (Llei d'Educació de Catalunya) i la LUC (Llei Universitària de Catalunya) a Catalunya i la LOE (Ley Orgánica de Educación) i la LOU (Ley Orgánica de Universidades) a Espanya. Algunes d'aquestes lleis encara s'estan desplegant i, per tant, el sistema educatiu segueix modificant la seva estructura i adaptant-se al que mana la legislació.

Escolarització i abandonament escolar

Són molts els elements que influeixen en el rendiment escolar dels estudiants catalans. Des del nivell socioeconòmic del centre fins al gènere de l'estudiant, passant per la nacionalitat de l'alumne i la titularitat del centre.

Un **nivell socioeconòmic** baix o un nivell socioeconòmic alt del centre té un impacte directe en els resultats obtinguts en les proves de competències. Si observem els resultats de les proves fetes a 6è de primària al llarg de diferents anys, podem determinar que a menys nivell socioeconòmic

del centre més s'eleva el percentatge d'estudiants que tenen uns nivells baixos d'assoliment de les diferents competències (llengua catalana, llengua castellana, matemàtiques i llengua anglesa). Els estudiants dels centres amb nivell socioeconòmic baix tenen uns percentatges d'assoliment baix de les diferents competències que supera amb diferència la mitjana de Catalunya, arribant en alguns casos a diferències de més de 20 punts. Els resultats d'assoliment mitjà i alt es troben per sota, per tant, de la mitjana de Catalunya.

Els centres amb un nivell socioeconòmic alt, en canvi, presenten una tendència completament oposada: mentre el percentatge d'estudiants amb un nivell mitjà d'assoliment de les competències es manté respecte la mitjana catalana, el percentatge del nivell baix d'assoliment cau al voltant de 10 punts, i el percentatge d'estudiants amb un nivell alt augmenta, precisament, aquests 10 punts. Aquesta tendència es manté en diferents cursos i no presenta diferències entre les diferents competències excepte en el cas de les competències en llengua anglesa: la diferència arriba a ser de fins a 20 punts entre la mitjana catalana i els centres amb un nivell socioeconòmic alt.

Pel que fa a la **titularitat dels centres**, els centres públics tenen uns percentatges més alts d'estudiants amb un nivell baix d'assoliment de les competències que els centres privats-concertats i privats. Els resultats dels centres públics no presenten massa diferències respecte la mitjana de Catalunya. Tot i que les diferències no són tan grans com en el cas del nivell socioeconòmic dels centres, un altre cop els nivells d'assoliment de les competències en llengua anglesa presenten una gran diferència en alguns casos. Els centres privats que presenten nivells alts d'assoliment de les competències en llengua anglesa poden arribar al 80% (80,9% el curs 2009-2010, 77,3% el curs 2010-2011 i 75,2% el curs 2011-2012).

La **nacionalitat de l'alumne** també ha demostrat ser un factor que influeix en el nivell d'assoliment de les competències bàsiques. En aquest cas les diferències són més significatives que en els anteriors àmbits observats. D'aquesta manera, l'estudiant estranger obté resultats més baixos que els alumnes amb la nacionalitat espanyola. Així, els resultats d'assoliment baix de les competències oscil·len entre el 40 i el 50% de l'alumnat estranger en la majoria de competències. La diferència entre les mitjanes dels alumnes estrangers i els de nacionalitat espanyola es mou en una forquilla entre els 6 i els 12 punts; les dades no permeten observar si amb el pas dels anys els resultats de l'alumnat estranger milloren respecte els de l'alumnat amb nacionalitat espanyola.

En el cas del **gènere de l'alumnat** també es poden observar diferències, tot i que no són tan grans com en els casos anteriors. D'aquesta manera, si observem els resultats de les proves de competències bàsiques de diferents cursos podem veure que es manté una tendència. Pel que fa a la llengua catalana no s'observen diferències gaire significatives, tot i que les noies tendeixen a tenir resultats lleugerament superiors als nois, tendència que es reproduïx (una mica més accentuada) en el cas de les competències en llengua castellana i llengua anglesa. Els resultats d'assoliment alt són superiors en el cas de les noies, mentre els resultats d'assoliment mitjà no difereixen gaire. Els nois presenten un nivell més elevat d'assoliment, per contra, en el cas de les competències matemàtiques. La diferència respecte les noies, que presenten resultats inferiors a la mitjana catalana, pot arribar a ser de fins a 10 punts (el curs 2010-2011, 41,9% dels nois per 31,7% de les noies).

Nivell socioeconòmic, titularitat del centre, nacionalitat i gènere són factors que tenen un impacte directe en el rendiment escolar dels alumnes. Aquests factors estan estretament relacionats, ja que el fet de tenir un nivell socioeconòmic baix impedirà l'accés a un centre privat, i la nacionalitat estrangera estarà, en la majoria de casos, relacionada a un nivell socioeconòmic també baix, que impedirà al seu torn l'accés a un centre privat. És destacable el fet que el curs 2010-2011 els centres públics tenien un 17,14% d'estudiants estrangers contra el 5,96% que presenten els centres privats.

D'aquesta manera es dibuixa clarament una esclatxa que separa tant els estudiants com els centres, i es defineix un sistema amb uns centres homogenis dins seu però amb unes grans diferències entre els centres, depenent de la seva titularitat i de la seva situació geogràfica.

Abandonament escolar

Les xifres d'abandonament escolar també són importants i poden ajudar a entendre la situació de la joventut catalana. Si l'any 2008 es va marcar un màxim amb un 33% de la població catalana que tenia entre 18 i 24 anys i l'educació secundària obligatòria acabada no va continuar els estudis, el percentatge ha anat disminuint poc a poc fins a arribar al 26% de l'any 2011. Aquesta xifra es troba lleugerament per sota de la mitjana d'Espanya (26,5% l'any 2011) i que està lluny de la mitjana de la Unió Europea (que des de l'any 2006, amb un 15,5% d'abandonament prematur, no ha parat de disminuir, arribant al 13,5% de l'any 2011). Tant la xifra catalana com la de la mitjana d'Espanya presenten una tendència que s'explica pel context del país. L'esclat de la crisi, la massiva destrucció de llocs de treball i l'augment de l'atur: si el segon trimestre de l'any 2007 la taxa d'atur entre els joves menors de 25 anys era del 12,98% el segon trimestre de l'any 2013 aquesta xifra s'enfila fins al 53,88%, doblant en tots dos casos la taxa mitjana d'atur.

L'accés a l'educació: igual per a tothom?

Augment de les taxes universitàries

Malgrat que no es disposa de dades de l'impacte d'aquesta mesura, és important destacar l'augment dels preus universitaris que va aplicar la Generalitat de Catalunya el curs 2012-2013. Si fins aleshores les Comunitats Autònomes només podien aplicar un augment màxim de 4 punts més l'IPC, el ministeri d'Educació va eliminar aquest topall, deixant a discreció de cada Comunitat Autònoma la modificació o no dels preus: des de la congelació de les taxes com van fer Astúries i Galícia a l'increment màxim de les taxes (fins un 66,7%) com Catalunya, passant pels augments del 33% o 40% de la Comunitat Valenciana i Canàries, respectivament. Algunes CCAA van aplicar simplement l'augment de l'IPC. Amb aquesta modificació, les taxes universitàries a Catalunya han passat a ser les més cares de tot l'Estat espanyol: **a Catalunya el preu mitjà d'un grau és un 75% més car que el preu mitjà de la resta de Comunitats Autònomes**. També és destacable que en el marc de la UE-15, Espanya ha passat a ser el 3r país amb els graus més cars i el 4t en el cas dels màsters.

A Catalunya es va dissenyar un sistema de llianders per renda i patrimoni familiar per tal de calcular l'augment que pertocava a cada estudiant. Aquest sistema preveia que un 60% dels estudiants

quedaven en els dos llindars més elevats; és a dir, que 6 de cada 10 estudiants catalans van patir un augment d'entre el 50 i el 66,7% en el preu del seu grau, el que volia dir un augment que oscil·lava entre els 400 i els 1.000 euros, segons l'estructura docent i el grau d'experimentalitat del grau. El percentatge final d'estudiants que han hagut d'assumir la totalitat de l'augment, però, supera el 70% dels estudiants segons les darreres dades (veure "Las becas 'equitat' alcanzan a 9.000 universitarios de los 70.000 previstos" a *El País*, 21/10/2013).

Per crèdit					
	Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3	Nivell 4	Nivell 5
2008	13,25	13,60	18,75	19,25	21,30
2009	13,40	13,75	18,95	19,45	21,50
2010	14,09		19,94		22,04
2011	15,16		21,46		23,72
2012	25,27		35,77		39,53
Per curs					
	Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3	Nivell 4	Nivell 5
2008	795,00	816,00	1.125,00	1.155,00	1.278,00
2009	804,00	825,00	1.137,00	1.167,00	1.290,00
2010	845,40		1.196,40		1.322,40
2011	909,60		1.287,60		1.423,20
2012	1.516,20		2.146,20		2.371,80

Variació dels preus dels graus. Font: Observatori del Sistema Universitari

L'argument sobre el que pivotava aquesta modificació dels preus de les matrícules era que els estudiants pagaven el 15% del cost dels seus estudis i que l'augment faria que paguessin un percentatge més elevat. Aquesta dada, feta servir per la Generalitat de Catalunya, ha estat rebutjada per dos informes. Tant des de l'Observatori del Sistema Universitari com des de la Sindicatura de Comptes s'ha afirmat que els estudiants ja pagaven més d'un 20% del cost dels estudis. Tant l'OSU com la Sindicatura de Comptes apunten que són estimacions globals i que la falta d'una comptabilitat analítica i d'uns procediments estandarditzats impedeixen calcular amb exactitud aquesta xifra.

D'altra banda, i malgrat és evident l'impacte que ha suposat en alguns casos l'augment de la matrícula, les dades que la Secretaria d'Universitats proporciona sobre el número d'estudiants matriculats són massa globals per poder establir fins a quin punt aquest augment de taxes ha afectat als estudiants. D'aquesta manera, les matriculacions del curs 2012-2013 han disminuït, en termes globals, un 0.2% respecte el curs anterior. Mentre la Secretaria d'Universitats nega que cap estudiant hagi quedat fora del sistema universitari per motius econòmics, al llarg del segon

semestre del curs 2012-2013 es van multiplicar els casos d'estudiants que no podien fer front al pagament de la matrícula, en alguns casos per la denegació de les beques (veure l'article "3.000 universitaris 'morosos'" a *El País*, 2/05/2013).

Beques

Estretament relacionat amb el punt anterior, ara posem la mirada en les beques. Un augment de les taxes universitàries com l'aplicat podria ser més tolerable i tindria menys impacte negatiu en les famílies amb menys recursos si es complementés amb un bon sistema de beques, amb uns llindars de renda realistes i adequats al context de crisi i una dotació econòmica important. I, de fet, des de la Secretaria d'Universitats es destacava que gràcies a l'augment de les taxes es podrien oferir més beques a aquells estudiants amb més dificultats econòmiques. Recordant que a causa de l'augment aplicat el curs 2012-2013 Catalunya i Espanya estan dins del grup de països i regions d'Europa amb els preus més elevats, és important destacar que aquest mateix grup de països no ofereix més beques. És a dir, els països on accedir a la universitat és més car, l'Estat ofereix menys beques. De fet, entre els països que ofereixen més beques i de més quantitat trobem països com Noruega, Dinamarca o Finlàndia on l'accés als estudis és gratuït.

A Espanya només el 23%, aproximadament, dels estudiants universitaris cobra algun tipus de beca, xifra que cau fins al 18% a Catalunya (en aquesta xifra es compten beques i no becaris i no es té en compte el cobrament simultani de diverses beques).

Una possible explicació és que els llindars per accedir a les beques estatals són els mateixos arreu del territori i en una comunitat autònoma amb major riquesa com Catalunya els estudiants es veuen afectats a l'hora d'optar a una beca. Aquestes xifres, malgrat estar per sobre dels percentatges d'una sola xifra de Lituània, Letònia o Croàcia (al voltant del 5%), queden molt lluny del 40% de Romania i Hongria o del 60% del Regne Unit.

Aquesta situació de les beques fa anys que es produeix. Ja l'any 2011 un informe sobre beques universitàries de l'Associació de Joves Estudiants de Catalunya (AJEC) posava de relleu tres greus deficiències del sistema de beques. En primer lloc, demostrava que malgrat l'aplicació de l'Espai Europeu d'Educació Superior, l'anomenat Pla Bolonya, les beques universitàries no s'havien adaptat al nou tipus de titulacions i, sobretot, al canvi de dedicació que implica l'EEES. En segon lloc posava de relleu la desigualtat territorial arreu de l'Estat espanyol provocada per uns requisits d'accés a les beques iguals per totes les CCAA, amb especial perjudici per comunitats com Catalunya o Madrid, amb un cost de la vida més elevat. I en tercer lloc posava sobre la taula un dèficit propi de Catalunya pel que fa a les beques: la Generalitat no destinava gairebé recursos propis a les beques, convertint Catalunya en una de les poques CCAA que no complementen amb beques pròpies els ajuts del Ministeri d'Educació.

La situació actual ha empitjorat. Tot i que la Generalitat ha creat unes beques pròpies anomenades Beques Equitat, destinades als estudiants amb menys recursos que quedin fora de les beques del Ministeri, l'impacte d'aquestes beques ha sigut mínim i lluny de les previsions. Si s'esperava que un 45% dels estudiants de Catalunya rebessin una Beca Equitat, el percentatge final d'estudiants beneficiats cau fins al 5,5% segons les universitats o fins al 6,4% segons la Secretaria d'Universitats. Per altra banda, el Ministeri d'Educació ha modificat darrerament els

requisits acadèmics per accedir a les beques i ajuts als estudiants. Si el curs 2012-2013 ja va augmentar la nota mitjana del 5 al 5,5 el Ministeri ha fixat una nota mitjana del 6,5 per al curs 2013-2014. Amb aquestes modificacions diversos càlculs de la CRUE (Conferència de Rectors d'Universitats Espanyoles) apunten a que uns 80.000 estudiants es podrien quedar sense ajuts per estudiar a les universitats espanyoles en un moment en que l'atur entre els joves és superior al 50%.

Trobem per tant la situació que en un moment de crisi pesen més els requisits acadèmics per obtenir una beca que no pas els econòmics. Aquesta situació també provoca la paradoxa que només als estudiants amb menys recursos se'ls exigeixi una nota determinada; als estudiants que no necessiten beca no se'ls exigeix cap esforç més enllà d'aprovar les assignatures.

Propostes d'actuació: el futur de l'educació a Catalunya

Amb aquesta mirada a la situació de l'educació a Catalunya s'han posat de relleu les principals desigualtats i els principals problemes que apareixen en el dia a dia. Una dada important que s'ha pogut visualitzar és que la combinació de l'actual crisi econòmica amb les mesures d'un determinat caire ideològic aplicades des de l'any 2010 han provocat un agreujament de la situació. Un exemple d'això són els indicadors de cobertura de les beques menjadors per als alumnes en risc de pobresa. Podem establir, per tant, dos tipus d'actuacions a fer per combatre aquestes desigualtats: per una banda mesures a curt i mitjà termini, que s'adaptin al context actual i donin resposta a les necessitats de la ciutadania. I per altra banda una sèrie de mesures de caire més estructural que defineixin el model educatiu que volem per Catalunya. Aquestes darreres són molt més ambicioses i amb la mirada posada en un horitzó més llunyà, però han d'estar ben definides en un moment on s'està produint un canvi important de model.

Propostes d'actuació a curt-mitjà termini:

- **Escoles bressol:** revisió de les quantitats que aporta cada actor implicat (Generalitat, ajuntaments i famílies). És important reduir l'aportació de les famílies, sobretot d'aquelles que es trobin en una pitjor situació. Clarificar el cost real d'una plaça d'escola bressol municipal i supervisar que les Administracions compleixin amb els compromisos adquirits.
- **Beques menjador:** acompanyat d'una revisió dels criteris d'accés a les beques menjador per adaptar-los a la situació actual, assegurar un augment en la dotació de les beques menjador per tal de cobrir un percentatge el més elevat possible d'alumnes i prioritzar en el pagament d'aquesta partida.
- **Taxes universitàries:** congelació de les taxes universitàries per als propers cursos i revisió dels llistats de renda per fer-los realment progressius i, un altre cop, adaptar-los a la situació actual.
- **Beques:** revisió dels llistats econòmics d'accés a les beques equitat (pel que fa a la Generalitat de Catalunya), augment de la partida destinada a beques i ajuts (tant Generalitat de Catalunya com Govern central) i marxa enrere en l'enduriment dels requisits acadèmics per accedir a beques i ajuts (pel que fa al Govern central).

Propostes de canvi de model:

- **Escoles bressol:** revisar el mapa d'escoles bressol i adequar-lo a les necessitats del territori. Establir el cost d'una plaça i definir la part que cada actor implicat ha d'aportar. Arribar a un nou pacte per l'escola bressol que aposti pel model de llars d'infants públiques. Plantejar d'incloure l'educació dels 0 als 3 anys com a educació obligatòria com a via per reduir les desigualtats detectades en aquesta etapa.
- **Beques menjador:** mantenir la importància d'aquestes partides en els pressupostos i els objectius de Govern i de país. Pot passar la crisi i podem reduir el percentatge de menors de 16 en situació de pobresa però cal destacar que abans de l'esclat de la crisi aquesta xifra ja era molt elevada. Combatre la pobresa estructural.
- **Taxes universitàries:** tendir cap a la gratuïtat en l'accés als estudis, indistintament del nivell de renda. Tal com apuntaven els informes de l'OSU i de la Sindicatura de Comptes, unificar criteris i establir una comptabilitat analítica que permeti definir el cost real dels estudis.
- **Beques:** revisar el model actual. Com s'ha destacat, és important revisar els requisits d'accés i adaptar-los al màxim a cada territori, ja que no totes les Comunitats Autònomes tenen el mateix cost de la vida. Pacte entre les diferents administracions educatives per poder definir qui aporta què i quines beques i ajuts concedeix cada part.

Referències bibliogràfiques

- Estudiar a Europa. Preus de matrícules i beques a les universitats europees. Enric Tello et al. Observatori del Sistema Universitari, desembre de 2012.
- Quant paga l'estudiant? Preus i taxes de matrícula universitària a Catalunya, a Espanya i al món. Observatori del Sistema Universitari, maig de 2012.
- National Student Fee and Support Systems, 2011/12. Comissió Europea, 2012.
- Informe sobre la malnutrició infantil a Catalunya. Síndic de Greuges de Catalunya, agost de 2013.
- Informe 17/2013. Agregat de les universitats públiques de Catalunya, exercicis de 2010 i 2011. Sindicatura de Comptes de Catalunya, setembre de 2013.
- Beques universitàries: informe anual. Associació de Joves Estudiants de Catalunya (AJEC), març de 2011.
- Pressupostos de la Generalitat de Catalunya. De l'exercici de l'any 2000 al de l'exercici 2012.
- L'estat de l'educació a Catalunya. Anuari 2011. Martínez Martín, Miquel, i Albaigés Blasi, Bernat (directors). Fundació Jaume Bofill, 2011.
- Sistema d'Indicadors d'Ensenyament [entre 2006 i 2009, d'Educació] de Catalunya. Diversos informes. Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu. Diversos anys.

Desigualtats en pensions

Eva Pino

Quan es produeix una crisi econòmica com la que patim ara, hauria de fer-se ben visible la importància que tenen els sistemes de protecció social, que haurien d'intentar donar resposta a tot un plegat de necessitats socials. Contràriament, però, la tendència política actual que no tan sols domina l'Estat espanyol, sinó també la resta d'Europa, és la d'alleugerir la despesa en protecció social.

Possiblement, el Sistema de la Seguretat Social és la part del nostre sistema de protecció social que més atacs està rebent contra la seva sostenibilitat, imposant-se un discurs que pretén l'enduriment de les condicions d'accés a les prestacions del sistema i a una reducció econòmica d'aquestes prestacions. Un discurs, aquest, que ens apropa perillosament a una concepció assistencial i caritativa de la Seguretat Social.

L'actual context de crisi ens fa preguntar-nos si es van aprofitar prou els moments de bonança econòmica per impulsar les reformes que el nostre sistema de pensions podia necessitar. I en realitat sí que se'n van fer algunes, com les que contenia la Llei 40/2007 de mesures en matèria de Seguretat Social, que va restringir les jubilacions anticipades i que, per primera vegada, va afectar a la majoria de les prestacions del sistema, adaptant-les als nous temps – com es va fer amb la incapacitat permanent i la viduïtat-.

També és cert que, durant les legislatures passades, les pensions mínimes van experimentar un increment considerable, d'un 30% entre el 2004 i el 2008, i d'un 8,2% en els dos primers anys de la crisi (2008-2010). Ara, però, tots aquests esforços estan quedant enrere davant la dura línia de retallades socials iniciades des del moll de l'os de la crisi i marcades especialment per l'actual Govern.

Els primers pressupostos de la Seguretat Social que va presentar l'actual Govern van estar totalment influenciats per la decisió de reduir el dèficit de les administracions públiques del 8,51% el 2011 fins al 3% per l'any 2013, i des de llavors han iniciat una sèrie de reformes no consensuades que han repercutit en la capacitat de protecció del nostre sistema de Seguretat Social.

Aprofitant la majoria parlamentària de què disposa, el Govern central ha decidit modificar l'acordat a la Llei 27/2011, de l'1 d'agost, d'actualització, adequació i modernització del sistema de Seguretat Social i està implementant reformes unilaterals al nostre sistema de la Seguretat Social, obviant el diàleg social i el Pacte de Toledo. Així, a través de la reforma laboral, va modificar la Llei 27/2011 quan encara no havia entrat ni tan sols en vigor, suprimint la nova regulació per a la integració de llacunes de cotització, que permetia tenir en compte bases de cotització anteriors

al període tingut en compte per al càlcul de la pensió, una mesura que afavoria determinats col·lectius. Amb el RDL 20/2012, de mesures per garantir l'estabilitat pressupostària i el foment de la competitivitat, es va reformar la prestació per desocupació reduint els percentatges a percebre de la prestació, es va eliminar el subsidi especial per a majors de 45 anys que esgotaven la seva prestació contributiva, es va dificultar l'accés a la renda activa d'inserció i es va elevar de 52 a 55 anys el subsidi de desocupació per a aquestes persones disminuint també la seva cotització. El RDL 29/2012 va determinar l'actualització de les pensions, quanties mínimes i màximes i la determinació del límit d'ingressos per a accedir a complements a mínims, on es va aprovar la no actualització de les pensions amb la desviació de l'IPC del mes de novembre.. Aquesta norma també va suspendre fins l'1 d'abril de 2013 la regulació continguda a la Llei 27/2011 sobre jubilació anticipada i jubilació parcial. I el RDL 5/2013, que vol evitar qualsevol possibilitat de jubilació anticipada i parcial i augmenta la vulnerabilitat i la desprotecció social de les persones de més edat, que són expulsades del mercat de treball en dificultar l'accés al subsidi de desocupació a les persones de més de 55 anys.

No són pocs els exemples de com atemptar contra el sistema públic de la Seguretat Social. Encara n'hi ha més, però. El 27 de setembre de 2012 es va disposar, per primera vegada des de la seva creació, del Fons de Reserva, utilitzant-lo per emprendre "problemes conjunturals en el sistema", arribant fins i tot a canviar la Llei del Fons per incrementar-ne la disponibilitat. No ha estat l'una única vegada, i es preveu que continuaran traient diners d'aquest fons, que en la seva majoria està invertit en deute públic espanyol.

Evolució del Fons de Reserva de la Seguretat Social

Dades en milions d'euros al tancament de l'any excepte al 2013, que corresponen al 6 de setembre.

Durant anys, s'ha alimentat un sentiment de por sota els arguments al voltant de l'alarma demogràfica i de l'augment inassumible del cost de les pensions. Ja no sabem per on ens retallaran la pensió, desconfiem dels governants i comencem a creure que tenim un sistema de pensions que va a la deriva.

Amb aquesta por ben instal·lada als nostres caps i cors, sembla ser que estem més disposats a acceptar solucions amb paraules carregades d'una suposada científicitat com "factor

sostenibilitat”, “viabilitat econòmica” o “factor d’equitat intergeneracional”, però que en realitat pretenen una clara retallada de les pensions, a tots nivells, en nombre i en quantia.

El nucli d’aquesta qüestió l’han situat en el fet que vivim més anys. Aquest argument només té present la despesa, concretament la previsió d’augment de la despesa pel comportament demogràfic -augment de l’esperança de vida, envelliment de la població i baixes taxes de fecunditat-, i molt poques vegades es parla dels ingressos. Si aquesta és la realitat, no seria lògic que si en una societat augmenta la població de més edat, es dediquessin més recursos econòmics a aquesta franja de població? A més, s’hauria de tenir en compte que l’envelliment de la població suposaria una reducció de la despesa en educació i en prestacions familiars.

No es qüestiona el repartiment de la riquesa, ni el progrés social de poder tenir més temps abans de la mort per gaudir del temps lliure, ni es posen sobre la taula altres factors que també juguen, i molt, en la sostenibilitat del sistema de pensions. Sens dubte, aquest no és un debat neutre, està dirigit a augmentar la bretxa entre rendes salarials i beneficis empresarials, i per a obrir camins a les inversions a assegurances privades.

Hem vist les raons per les quals ens volen fer precipitar noves reformes en el sistema de pensions, buides de principis com el de la justícia social i la solidaritat. Fins ara, per a la sostenibilitat del sistema, s’han dut a terme reformes que han introduït elements que han reforçat la contribució, lligant la pensió als anys cotitzats. Es va fer amb la Llei 27/2011, que va ampliar el període de càlcul de la pensió de 15 a 25 anys de cotització. A la memòria econòmica de la Llei s’exposava que l’estalvi de passar de 15 a 20 anys - al final van ser 25- per al càlcul de la base reguladora suposava un estalvi del 5,38% de la pensió. El fet d’augmentar l’exigència de períodes més amplis de cotització perjudica als que han tingut una vida laboral més curta, més intermitent, i als que han estat expulsats del mercat laboral en edat avançades, i castiga a les persones pensant que els períodes de no cotització es deuen a la seva pròpia voluntat, i no pas a les conjuntures del mercat i a les insuficiències del nostre model de protecció social que encara no considera com a cotitzat suficients períodes vitals com la formació o la cura de fills i persones dependents.

També s’han aplicat mesures sobre l’edat de jubilació, tant augmentant l’edat legal als 67 anys com dificultant la jubilació anticipada. Potser el retard de l’edat de jubilació és la que genera més contradiccions, i almenys es podria pensar en la seva aplicació en el moment que, complint-se les previsions demogràfiques, hi hagi menys població activa i menys atur amb el que es podria pensar en allargar, llavors, la permanència en el mercat de treball. D’una banda, caldria crear ocupació per tal que la permanència en el mercat de treball de les persones de més de 65 no impedeixi l’entrada a ell de les persones joves i no signifiqui un augment de l’atur – en aquest cas, un estalvi en pensions pot conduir-nos a una despesa major en prestacions per desocupació-. D’altra banda, aquesta mesura xoca frontalment amb les preferències de les empreses que no compten amb mantenir en les seves plantilles a les persones de més edat, i això faria que el retard de l’edat de jubilació es tradueixi en una reducció de la pensió de jubilació, a més, sense que el sistema aconseguixi cap benefici -només un estalvi-. Resumint, a ningú se li escapa que per a treballar més anys cal que hi hagi treball. On estan les mesures de creació d’ocupació? I les de permanència en el mercat de treball? I per protegir a les persones treballadores davant l’acomiadament?

Ja són poques les persones que aconseguixen jubilar-se amb el 100% de la seva base reguladora, poc més del 40% de les pensions causades al 2011. De fet, la majoria de les pensions

són penalitzades per causar-se amb anterioritat a l'edat ordinària de jubilació o per carreres incompletes de cotització. Sens dubte, les reformes que miren d'allargar l'edat de jubilació i de requerir més anys de cotització van directes a reduir l'import de les pensions.

Distribució de les pensions causades el 2011 segons el percentatge aplicat a la base reguladora

---

% aplicat a la base reguladora	Casos (%)
<50	2,53%
50-55	3,28%
55-60	3,42%
60-65	2,86%
65-70	4,29%
70-75	7,37%
75-80	6,22%
80-85	8,56%
85-90	6,90%
90-95	9,46%
95-100	3,26%
100-105	39,19%
105-110	1,74%
>110	0,92%
TOTAL	100%

Font: Mostra contínua de vides laborals 2011.

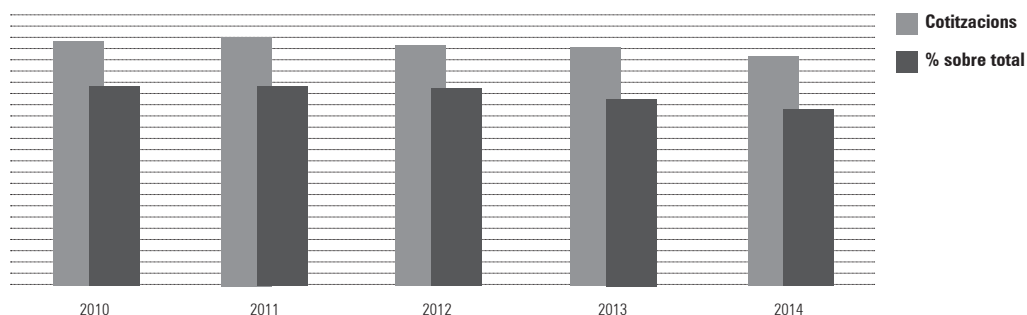
*Han minorat les jubilacions anticipades i les jubilacions parcials no estan incloses.

Ara, de manera intencionadament precipitada, es planteja la sostenibilitat del sistema sota dos factors: aplicant l'esperança de vida sobre el càlcul de la pensió amb una clara finalitat de reduir les pensions de les futures persones treballadores, i desvinculant la revaloració de les pensions a partir de l'evolució de l'IPC i relacionar-les a un coeficient que tingui en compte diversos factors econòmics que no permetran ni mantenir el poder adquisitiu de les pensions. Sens dubte unes mesures que només han tingut en compte que allò que aporten els actius d'ara sigui suficient per finançar la despesa en prestacions, oblidant que també en el futur aquests actius actuals se'ls ha de garantir unes pensions futures similars a les que estan pagant ara: és el pacte intergeneracional i que no ha de perjudicar a unes generacions sobre altres.

Amb tant soroll, ja gairebé no se senten les demandes empresarials de reduir les cotitzacions empresarials, cosa que suposaria menys ingressos. El Govern actual està per baixar-les amb l'excusa d'augmentar la competitivitat i fomentar l'ocupació, però també està veient que és incoherent que ho plantegi al mateix temps que assegura que cal reformar el sistema de pensions perquè no té ingressos suficients. De fet, ja han avançat feina sobre aquest punt, i és que l'augment de la precarietat laboral ha suposat una reducció dels costos laborals de les empreses i això ha permès una reducció de les cotitzacions socials i dels ingressos a la Seguretat Social fins al punt que si el 2010 les cotitzacions socials representaven el 89,07% del total dels ingressos del sistema, el 2014 el projecte de pressupostos de la Seguretat Social preveu que aquestes només signifiquin el 78,02%.

Ingressos de la Seguretat Social per cotitzacions socials

Ingressos de la Seguretat Social per cotitzacions socials

	Milers d'euros	% sobre el total d'ingressos
2014	102.839.919,04	78,02
2013	105.863.205,75	82,56
2012	106.322.962,59	88,10
2011	110.477.120,00	88,78
2010	107.376.360,00	89,07

Font: Projectes dels Pressupostos de la Seguretat Social per als anys 2014, 2012 i 2011.

Les causes de la continuada caiguda de la major font dels ingressos de la Seguretat Social les trobem totes vinculades al mercat de treball, com la caiguda de l'ocupació i del nombre de persones treballant en alta, la baixada de la mitjana de les bases de cotització a conseqüència de la caiguda dels salaris i de l'efecte substitució de treballadors que entren al mercat de treball amb salaris més baixos que el dels treballadors que surten, i l'ajornament del pagament de quotes d'empresaris i CC.AA. amb les conseqüents dificultats econòmiques derivades de la situació actual.

Ja és hora que comencem a pensar més enllà i comprendre i implicar tots els factors i variables que intervenen en la sostenibilitat del sistema públic -i de repartiment, no de capitalització- de pensions. Només sentim parlar de la viabilitat econòmica del sistema, cosa que ens hauria d'estranyar, perquè si la majoria de la ciutadania defensa, i ho fa, un sistema públic de pensions, hauríem de parlar també de la viabilitat social del sistema: volem un sistema de mínims o volem una Seguretat Social forta amb un important nivell de despesa social i una àmplia capacitat protectora? Quin és el nivell de pensions que volem tenir en un futur? En la viabilitat financera de la Seguretat Social juguen més factors i, en no considerar-los i en no posar en marxa les polítiques adequades, és el que suposa el veritable perill, no tan sols per al futur de les pensions, sinó també per a la majoria dels nostres drets socials.

Certament, hem de tenir present el factor demogràfic per garantir la sostenibilitat futura del nostre sistema de pensions, però sobretot hem d'insistir que no existeix una única solució als problemes que se'ns plantegen i que consisteixi en reduir la despesa. Hem de tenir en compte més factors, com la desocupació, la precarietat laboral, l'ocupació juvenil i dels majors de 50 anys, la participació de les dones en el mercat laboral, la despesa social, la desigualtat social, els baixos salaris, la productivitat i, sobretot, pensar en com podem augmentar els ingressos i en altres reformes que estan pendents i que suposarien una reducció de la despesa.

Així, respecte al ingressos, tot i que el Pacte de Toledo limita les fonts de finançament del sistema, ja que entre les seves recomanacions es diu que les pensions s'han de finançar bàsicament amb cotitzacions socials, també hi ha, per exemple, una de les primeres recomanacions del Pacte, que era estudiar noves fonts de finançament i la possibilitat d'establir una contribució universal sobre totes les rendes (rendes salarials, pensions, prestacions, ingressos no salarials, patrimonials, d'inversió...). I, pel que fa a les cotitzacions, podríem pensar en incrementar les bases mínimes i màximes de cotització, fent que la base mínima estigui més lligada al que hauria de ser el SMI -el 60% del salari mig segons la Carta Social Europea-, i augmentar la base màxima; fins i tot es podria augmentar el diferencial entre la cotització màxima i la pensió màxima.

En la línia de les recomanacions del Pacte de Toledo, una vegada que els complements a mínims ja es financen totalment per l'Estat i no en part per les cotitzacions, s'ha de pensar en quins altres costos que ara suporta la Seguretat Social també passin a ser finançats per l'Estat, com són les despeses en polítiques actives o els costos de la jubilació parcial.

Segurament indispensable, no només per al sosteniment futur del sistema de pensions, serà aconseguir que les dones s'incorporin al mercat de treball en igualtat de condicions que els homes, aconseguint que tinguin vides laborals similars a la dels homes. Aquest fet permetrà obrir el debat per a revisar l'actual model de les pensions de viduïtat, que actualment suposa al voltant del 18% del cost de les pensions a Catalunya. La pensió de viduïtat pot ser molt perversa pel sistema per diferents motius: per la seva compatibilitat amb el cobrament d'altres rendes salarials i amb d'altres pensions, perquè es poden cobrar de manera indefinida, i perquè es poden mantenir amb un nou matrimoni en els casos de rendes baixes. Si cada vegada més es generen drets propis i no derivats de pensió, es podria pensar en mantenir casos molt concrets de pensions de viduïtat, inclòs que fossin temporals, i fins i tot, d'aquesta manera, que aquestes fossin finançades per via impositiva. Per tal de que aquest darrer punt sigui possible, també s'hauria d'augmentar molt més l'atenció a la infància, i per exemple augmentar les quanties de les pensions d'orfandat, i augmentar els serveis públics que permetessin una millor conciliació entre la vida laboral i familiar.

Cal dedicar més recursos i mesures per a la permanència i ocupabilitat de les persones treballadores de més edat. En realitat, les empreses no tenen restriccions per acomiadar als treballadors de més edat i no és aconsellable la prohibició de la jubilació anticipada (perjudicaria enormement als treballadors expulsats del mercat de treball en edat avançades). Com a dada, hem de saber que al voltant del 30% de les persones treballadores que es jubilen a Espanya procedeixen d'una situació per desocupació. En aquest sentit, a més, es podrien establir mecanismes de penalització a les empreses que abusin de la jubilació anticipada o de les prejubilacions, per exemple aplicant percentatges de cotització més elevats.

També caldria fomentar la prolongació voluntària de l'edat de jubilació. Actualment, els coeficients reductors per anticipar l'edat de jubilació són més incentivadors per continuar treballant (castiguen molt) que els percentatges addicionals per prolongar la vida laboral, i la prolongació de la vida laboral es concentra en les categories més qualificades i en autònoms, afavorint la pensió dels que millor estan situats en el mercat de treball.

I, finalment, no deixar de fer les preguntes que ara no s'estan fent: viurem més anys? Anirà augmentant constantment l'esperança de vida? Com influirà en l'esperança de vida el retard de l'edat de jubilació, les retallades en sanitat, els salaris més baixos, els hàbits alimentaris i el consum de drogues? Què farem amb les cotitzacions de les persones que moren abans de poder-se jubilar? I de les persones que cotitzen menys dels 15 anys? Les futures pensions serien més elevades en les circumstàncies actuals amb biografies laborals més imprevisibles i intermitents i amb uns salaris cada vegada més baixos? Per què es tan important mantenir la taxa de reemplaçament amb una taxa de fecunditat igual o superior al 2,1 si no hi ha llocs de treball per a tota la potencialitat de persones treballadores que no estan ocupades? Per què hem de pensar que els treballs del futur seran menys productius? És possible que menys actius amb cotitzacions més elevades puguin finançar les pensions de més passius?

No seran reformes forçades per l'oportunisme i conjuntura econòmica? No estarem confrontant retallades amb sostenibilitat?

Així què, abaixem les pensions?

Desigualtats en la protecció social

Josep Farrés, Javier López i Lluïsa Moret

El sistema de serveis socials: una resposta a les desigualtats

El marc actual

La necessitat de suport, facilitant prestacions i recursos, davant la vulnerabilitat i les desigualtats, degudes a la manca d'autonomia per afrontar les necessitats bàsiques de la vida, és la raó de ser i l'objecte del sistema de serveis socials.

El context social, la forma de viure a les nostres societats, i el marc demogràfic, conseqüència dels èxits en l'allargament de vida, en l'atenció de les malalties agudes infeccioses i el maneig de les malalties cròniques i la discapacitat, han posat de relleu els límits del sistema sanitari i la importància dels serveis socials per oferir instruments que garanteixin una adequada gestió i atenció de la necessitat i de les demandes, com a garantia de l'estabilitat i el desenvolupament de la societat. La societat no es pot desentendre, i no es desentén arreu, d'aquestes demandes.

El debat i les contradiccions apareixen per raons ideològiques i els interessos econòmics que orienten les solucions i els mecanismes de resposta segons la prioritat que donin a la cohesió, la igualtat i la solidaritat, i per tant les fonts i els mecanismes de finançament, en la estructuració i sostenibilitat del sistema de resposta.

Els serveis socials són un dels sistemes de l'estat del benestar, juntament amb la seguretat social, el sistema de salut, el sistema d'educació, les polítiques per l'ocupació, les polítiques d'habitatge i altres actuacions públiques, que tenen com objectiu la disminució de les desigualtats mitjançant la cobertura de les necessitats bàsiques dels individus. Aquesta cobertura ha de permetre el millor desenvolupament de la capacitat de les persones i afavorir la cohesió social i un marc de respecte per la dignitat personal.

Els serveis bàsics tenen funcions de porta d'entrada, detecció i accés, amb una visió més generalista i de continuïtat en què la proximitat esdevé de gran utilitat i els serveis especialitzats estan orientats segons tipologia de funcions i de serveis per àmbits i poblacions amb necessitat.

En aquest apartat, ens centrarem en la protecció social davant la pèrdua d'autonomia, la dependència per discapacitat, envelliment o malaltia, la infància i l'adolescència, i l'emergència social, com a resposta a les desigualtats que es generen en aquests àmbits.

1. Nous contextos econòmics i socials: noves formes de desigualtat

“Espanya s’ha convertit en l’Estat amb més desigualtat social dels 27 que conformen la Unió Europea. Des de fa cinc anys, la fractura entre les llars que més ingressen i les que menys no ha parat de créixer i la pobresa segueix augmentant, amenaçant a la cohesió social. En aquest context, les retallades en els serveis socials de caràcter universal tenen un efecte tràgic per a la població. Així mateix, un dels perjudicis més dolorosos és el que recau sobre els infants: la taxa total de pobresa infantil se situa actualment a Espanya en el 27,2%.”
Informe Eurostat 2011.

És evident que els grans canvis que han estat afectant a les societats contemporànies, especialment en els àmbits econòmic- productiu, socials, culturals i familiars, han fet aflorar un augment i alhora una diversificació més gran de les desigualtats i de les situacions de vulnerabilitat social, que es venen a sumar a les ja tradicionals de pobresa i precarietat.

Tot i que les mancances econòmiques, i més amb l’actual context de crisi, són un aspecte clau per explicar les desigualtats socials, han sorgit noves formes de segregació que fan referència a la dificultat per exercir drets bàsics relacionats amb la condició de ciutadania, i que estan conduint a l’exclusió i a la inhibició social, laboral, econòmica, i política a amplis sectors de la població.

Aquestes formes de segregació es relacionen amb els següents factors:

Factors demogràfics i relacionals com l’envelliment de la població, i la dependència econòmica i sanitària que això suposa, així com el deteriorament de les xarxes familiars, i comunitàries. També podem parlar dels canvis en la composició ètnico-cultural i religiosa, derivada dels últims moviments migratoris. **Factors econòmics**, agreujats extraordinàriament amb l’actual context de crisi, com la pobresa, les dificultats financeres de les llars o bé la dependència econòmica de la protecció social. **Factors laborals**, com a conseqüència dels nous processos productius, els canvis tecnològics, la desregulació laboral, les conseqüències de la crisi econòmica, o bé les actuals normatives laborals han provocat, d’una banda, una desocupació severa que afecta a milions de persones i, d’altra banda, la precarietat sistemàtica en la nova ocupació. **Factors formatius** generadors de desigualtats socials, com els nivells baixos de formació, el fracàs escolar, l’abandonament prematur del sistema educatiu o bé el desconeixement de la llengua. **Factors socio-sanitaris** com les actuals dificultats per accedir als serveis bàsics universals o als tractaments adients per controlar malalties cròniques. **Factors residencials** vinculats a les dificultats per accedir o mantenir un habitatge digne, la pèrdua traumàtica de la llar en processos de desnonaments, els infrahabitatges i les dificultats per cobrir les despeses de subministraments energètics.

Estem parlant d’aquells aspectes més significatius que, sols o combinats, sostenen desigualtats socials clares que provoquen precarietat i marginació. Sense oblidar que, a tot plegat, cal sumar l’impacte dramàtic de l’actual crisi econòmica que ha agreujat o bé provocat l’entrada de moltes famílies del nostre país en situacions de pobresa i exclusió social, fins arribar a un context d’emergència social com el que estem patint en aquest moment.

El problema és, tal i com diu Joan Subirats “... l’existència de noves fractures socials i de la ruptura de les coordinades més bàsiques de la integració: la participació en el mercat productiu,

el reconeixement públic i la participació política, així com l'adscripció social i comunitària que proporcionen la família i/o les xarxes socials."

2. Els serveis socials, una resposta a les desigualtats: marcs de referència

"Els Serveis Socials han permès pal·liar situacions de desigualtat. Cal, però, millorar i consolidar el Sistema Català de Serveis Socials per a que doni resposta als serveis socials com un dret subjectiu de caràcter universal, que esdevé un progrés social de les persones" Preàmbul de la llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials.

El sistema de serveis socials en els darrers anys ha adquirit una gran rellevància política, social i econòmica. Aquesta situació té dues causes fonamentals: en primer lloc, una intensa acció política, per part dels últims governs progressistes tant a l'Estat com a Catalunya, que s'ha concretat en la construcció d'un marc legislatiu referent com és la *Ley estatal de Promoción de la Autonomía Personal i de Atención a las Personas en situación de Dependencia (LAPAD/2006)*, la Llei catalana de Serveis Socials (2007) i la Llei dels Drets i les Oportunitats en la Infància i l'Adolescència (2010). D'altra banda, la creixent demanda social provocada fonamentalment per la crisi econòmica.

Quant al marc legal, ha significat un canvi legislatiu històric i de referència que ha permès parlar de drets subjectius i d'universalització de serveis. Així, es fa visible una aposta clara per la construcció dels serveis socials com un nou sistema de protecció social, que havia de completar el desenvolupament de l'Estat de Benestar. L'objectiu era superar definitivament tant les lògiques de la beneficència com d'assistència social i convertir el sistema en el quart pilar d'aquest Estat de Benestar.

Albert Serra, director de l'Institut de Governança i Direcció Pública d'ESADE, clarifica que *"l'esperit de les lleis de dependència, serveis socials i infància proposa, en tots els casos, l'establiment de drets i no de concessions discrecionals, orientacions d'atenció i promoció i no d'assistència benèfica o pal·liativa exclusivament; vocació universal i no segmentada ni limitada a rendes baixes; voluntat de tractament professional i no burocràtic; prestació de servei i no de subsidi indiscriminat (sense oblidar que l'ajut econòmic és una eina dels serveis socials fonamental)."*

Els serveis socials, conjuntament amb la seguretat social, el sistema de la salut, el sistema d'educació, les polítiques d'ocupació, les polítiques d'habitatge i altres actuacions públiques, tenen com a objectiu la disminució de les desigualtats mitjançant la cobertura de les necessitats bàsiques dels individus. Totes aquestes cobertures han de permetre el millor desenvolupament de la capacitat de les persones i afavorir la cohesió social.

En aquest marc, i tal i com diu l'apartat III del preàmbul de la llei de serveis socials, *"els serveis socials són el conjunt d'intervencions que tenen com objectiu garantir les necessitats bàsiques dels ciutadans, posant atenció en el manteniment de llur autonomia personal i promovent el desenvolupament de les capacitats personals, en un marc de respecte per la dignitat de les persones"*. No hem d'oblidar que la llei de serveis socials a Catalunya inclou el desplegament de la llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a la dependència.

Però la realitat ha estat que l'estructuració del sistema de serveis socials ha tingut un desenvolupament més feble que la dels altres sistemes, amb una "divisió" entre serveis bàsics, fonamental responsabilitat de l'administració local, i uns serveis especialitzats, gestionats sota la responsabilitat de les autonomies i de l'Estat. Aquesta lògica ha estat recolzada per una responsabilitat compartida també en la regulació, planificació, el finançament i la provisió. Els serveis bàsics tenen funcions de porta d'entrada, detecció i accés amb una visió generalista i de continuïtat en què la proximitat esdevé de gran utilitat i els serveis especialitzats estan orientats segons la tipologia de funcions i de serveis per àmbits i població amb necessitat.

Estem parlant del sistema de benestar més descentralitzat, amb un fort component competencial de les administracions locals. Aquest element, que garanteix actuacions desenvolupades des de la proximitat i l'adaptació a les característiques del territori, alhora ha generat un sector especialment atomitzat i excessivament heterogeni. A més, cal afegir tres elements importants: és un àmbit en una fase incipient en la consolidació d'un cos teòric com a disciplina, poc modern en el model de gestió comparat amb altres sectors i fortament externalitzat en la prestació dels serveis, amb l'existència de diferents actors i molt diversos, que significa que té com a dificultat afegida la gestió de xarxes heterogènies.

Fernando Fantova, consultor social, ja aclareix en aquest sentit que *"el recent desenvolupament del sistema de serveis socials fa que trobem deficiències encara no resoltes. La definició i ordenació general del sistema s'ha fet a través de l'agregació d'un conjunt de prestacions que no conformen un sistema ben integrat amb una perspectiva unitària de la missió que tenen. La seva relativa joventut també fa que no s'hagi pogut consolidar amb el mateix grau de professionalització que ho han fet l'educació o bé la sanitat públiques."*

Per tant, estem parlant d'un sistema de serveis que no ha pogut desenvolupar-se adequadament, pel conjunt de punts febles que ja hem esmentat i perquè ha coincidit amb l'actual crisi econòmica, que ha generat noves situacions de risc i d'exclusió social per a moltes persones, incrementant espectacularment la pressió sobre els serveis socials bàsics municipals.

3. Desigualtats en l'accés al dret a l'autonomia personal

"En este sentido, el Sistema de Atención de la Dependencia es uno de los instrumentos fundamentales para mejorar la situación de los servicios sociales en nuestro país, respondiendo a la necesidad de la atención a las situaciones de dependencia y a la promoción de la autonomía personal, la calidad de vida y la igualdad de oportunidades"

Exposición de Motivos de la Ley 39/2006, de 14 de diciembre, de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a las personas en situación de dependencia.

El marc regulador actual en l'àmbit de l'atenció a la dependència està definit per la *Ley de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a las personas en situación de dependencia* (LAPAD/2006) i les lleis de prestacions (2006) i de serveis socials a Catalunya (2007), a partir de la que apareix el Sistema Català d'Autonomia i Atenció a la Dependència. Cal recordar que va ser una llei presentada per un Govern socialista i votada favorablement per la resta de partits del Congrés, excepte per CiU i PNV, i sens dubte és la norma en l'àmbit social més important dels darrers 25 anys.

Davant la realitat demogràfica sobre l'envelliment de la població, es calcula que el 2020 les persones majors de 65 anys a Catalunya seran el 20% de la població i, a més, que hi haurà unes 300.000 més grans de 80 anys. S'estima que unes 500.000 persones necessitaran suport social o sanitari per manca d'autonomia, tal i com la descriu la llei vigent. És evident que aquestes dades justifiquen clarament la necessitat d'aquesta llei i de l'existència d'un sistema d'atenció a la dependència ben desenvolupat, tal i com ha passat a Europa des de finals dels anys 90.

El concepte de ciutadania està directament vinculat amb el d'autonomia. Les persones no són plenament lliures si no tenen garantida la seva autonomia a la vida quotidiana. Per tant, l'esforç legislatiu dels governs socialistes per convertir aquest supòsit en un dret subjectiu i universal està justificat i entronca directament amb els valors primaris del ideari polític del socialisme. Però, a més de la identificació del dret, també significava potenciar un sector generador d'activitat econòmica i d'ocupació no deslocalitzable a banda que facilitava el reconeixement econòmic i social de les tasques de cura, majoritàriament desenvolupades per dones des de la invisibilitat i la precarietat.

En els sis anys d'aplicació de la llei s'han beneficiat més de 161.436 persones a Catalunya i la xifra actual de prestacions i serveis és de 207.750, dels quals 86.186 són serveis i 121.564 són prestacions. El perfil majoritari dels beneficiaris són dones majors de 80 anys amb Grau III i que tenen com a prestació principal "cuidadora familiar" i amb un nivell d'ingressos mitjà entre 8.500 a 10.000 euros.

La LAPAD ha estat qüestionada, des del primer moment, en dos punts: la invasió de competències des de l'Estat a les CCAA i la insuficiència del seu finançament. Tot i això, es va preveure un procés d'implantació fins el 2015, any en què s'hauria d'haver desplegat totalment i estava prevista una revisió pel seu ajust de millora en l'eficàcia, dispositius i prestacions.

Però l'escenari actual és radicalment diferent, ja que les conseqüències de l'actual context de crisi econòmica i les decisions i actuacions dels actuals governs de l'Estat i de la Generalitat estan impedit el desplegament normatiu i desmantellant els sistemes de serveis públics d'atenció a la dependència, augmentant així les desigualtats en l'accés als recursos que afavoreixen l'autonomia personal.

Amb l'actual govern del PP a l'Estat hi ha hagut un procés de paralització i desmantellament sistemàtic del desplegament de la llei de Dependència, amb el que això suposa d'alteració del dret de moltes persones dependents.

Des de desembre de 2011, quan s'aprova en el Consell de Ministres la paralització de la llei per als dependents moderats, passant per la contrareforma de juliol de 2012 que modifica 16 disposicions de la LAPAD, entre les més significatives:

- Reducció del 15% de la quantia establerta per a la prestació econòmica per cures a l'entorn familiar.
- Desaparició del conveni especial de la Seguretat Social que suspèn la cotització dels cuidadors/es no professionals
- Paralització de la llei pels dependents moderats (Grau I) fins el juliol del 2015.
- Supressió dels dos nivells en què es dividia cada grau, que suposa noves revisions a la baixa de moltes persones i per tant el risc de reduir els serveis i prestacions a les que tenien dret, així com l'expulsió del sistema de moltes altres.

- Augment de la participació de les persones beneficiàries en el pagament dels serveis i prestacions, utilitzant la renda i el patrimoni (s'inclou el 5% del valor cadastral del l'habitatge) i s'incorpora la figura de reconeixement de deute. Moltes famílies no podran fer front a les despeses vinculades amb la cura dels seus dependents.

L'any 2013 el PP retalla 1.108 milions d'euros del sistema d'atenció a la dependència que suposa la reducció i la precarització de l'atenció a les persones dependents, la pèrdua de llocs de treball i sobretot la impossibilitat de molts ciutadans i ciutadanes d'assumir el cost dels serveis que necessiten per poder ser autònom i viure amb dignitat. Es tracta d'un augment de les desigualtats socials entre les persones dependents, ja que només podran accedir als serveis que poden millorar la seva autonomia aquelles persones que puguin pagar-los.

Tota aquesta situació ha anat acompanyada per l'alentiment de l'aplicació de la llei per part del govern de CiU a la Generalitat. Un dels últims episodis ha estat la no tramitació de prestacions econòmiques vinculades adreçades a facilitar l'ingrés en centres residencials de gent gran. Això ha abocat a les famílies a situacions molt complicades.

Tot plegat ens porta a la conclusió de que ni la Llei de dependència ni les persones dependents són una prioritat per als governs actuals de l'Estat i de la Generalitat. Des del primer moment han desenvolupat un procés de desarticulació dels sistemes d'atenció a la dependència basant-se en arguments vinculats amb la insostenibilitat econòmica de la llei. Aquest procés està violant drets de les persones dependents i generant més desigualtats. Volem destacar especialment que també suposa un atac directe als drets de la gent gran i de les dones.

La gent gran, a més, es veu afectada per la decisió del Govern del PP d'apujar l'IRPF (reducció de les pensions), la imposició del copagament sanitari i la reforma de les pensions. D'altra banda, les dones encara majoritàriament responsables de les tasques de cura i, per tant, amb majors dificultats per accedir a l'ocupació, veuen com la suspensió de la cotització de les cuidadores no professionals condemna moltes dones a no tenir pensió contributiva i, per tant, se les aboca a situacions de pobresa.

4. Les desigualtats, també presents en la infància i l'adolescència

"Els infants tenen dret a gaudir del nivell de salut més alt possible, d'un nivell de vida adequat al seu desenvolupament físic, mental, espiritual, moral i social i el deure dels estats de garantir la plena aplicació d'aquests drets, d'assegurar al màxim possible la supervivència i el desenvolupament de l'infant, i més específicament de combatre la malnutrició infantil mitjançant, entre d'altres, el subministrament d'aliments nutritius adequats i programes de suport a les famílies en l'àmbit de l'alimentació. "

Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'Infant

El marc de referència en l'àmbit de la infància a Catalunya és la Llei dels Drets i les oportunitats en la Infància i l'Adolescència (2010), que significa la unificació en un sol text dels drets civils, polítics i d'accés a la salut i a l'educació dels infants. També queda clara la seva vocació de garantir la prevenció, l'atenció, protecció, la promoció del benestar personal i social i la participació dels infants i adolescents, que se situen com subjectes de drets i oportunitats, actualitzant la normativa

que fins ara hi havia en aquest camp per adaptar-la a les noves necessitats i circumstàncies socials.

La realitat ha estat que l'actual Govern de CiU a la Generalitat no ha prioritzat el seu desplegament, en el sentit d'establir una cartera de serveis que garantís aquestes prioritats i sobretot pel que fa a la incidència en els entorns amb risc d'exclusió i pobresa infantil, el desenvolupament de polítiques preventives conjuntament amb les administracions locals i les entitats que treballen en l'àmbit de la infància així com reforçament dels equips d'atenció a la infància per tal d'incrementar la prevenció en els barris i famílies més vulnerables.

Les dades més significatives de la realitat sociodemogràfica ens diuen que a Catalunya hi viuen 1.369.079 infants (0 a 17 anys), és a dir, un 18,2% del total de la població. Però alhora, tal i com diu l'informe sobre la malnutrició infantil del Síndic, el risc de pobresa en els menors de 16 anys s'ha incrementat al nostre país fins al 26,4% i, a més, el 4% d'aquests menors de 16 anys pateixen privacions materials que afecten a l'alimentació; és a dir, gairebé uns 50.000 infants catalans.

Actualment ens trobem que a mesura que la crisi s'ha intensificat i les retallades pressupostàries i de serveis han augmentat, les situacions de precarietat econòmica estan posant en risc la igualtat d'oportunitats de molts infants. Cada cop són més visibles les desigualtats socials a l'escola, i en l'accés a drets fonamentals com el de la salut, o bé l'habitatge o bé a necessitats bàsiques com una nutrició adequada.

Dos exemples clars d'aspectes bàsics imprescindibles de prioritzar serien:

- les necessitats dels infants en famílies en risc o bé situació de pobresa, sobretot la garantia d'una alimentació adequada per a tots els infants. Això no s'està complint: ho demostra la insuficient cobertura de les beques de menjador, recurs bàsic contra la pobresa i facilitador de l'escolarització, que en el curs 2012/ 2013 es van reduir en un 24%. La pobresa infantil d'avui, si no es combat amb polítiques de redistribució i de suport a la infància i les famílies, generarà un cicle pervers que farà molt difícil que les persones en risc d'exclusió i els seus infants puguin sortir-ne algun dia.

- el manteniment d'actuacions claus per a l'equitat i la igualtat d'oportunitats com el finançament adequat per l'etapa educativa 0-3, tal i com està establert a l'Estatut d'Autonomia o bé a la Llei d'Educació de Catalunya. L'educació infantil, especialment la xarxa municipal d'escoles bressol, que apostava per afavorir necessitats educatives fonamentals però també la inclusió i la vertebració social. Tot això ha generat l'expulsió de la població al llindar de la precarietat i ha reduït bona part de la demanda de les places.

En aquest context, el mes de juliol del 2013 es va signar el Pacte per a la Infància a Catalunya, impulsat pel Govern de la Generalitat. La realitat ens confirma, però, que no ha significat un pas endavant en les polítiques d'infància al nostre país, ja que no s'està impulsant el desplegament de la llei vigent, es mantenen les retallades de serveis i prestacions i no s'està donant respostes reals a l'augment de necessitats de la infància. El pacte no contempla un compromís de recursos econòmics en la prioritització i l'operativitat de la llei d'infància, però tampoc en la resta de lleis i polítiques que impliquen a aquest sector de la població, com la llei de serveis socials i la

seva cartera de serveis, la llei i polítiques educatives, la llei de prestacions socials de caràcter econòmic, la renda mínima d'inserció i les polítiques que actives d'ocupació.

5. Els serveis socials i la contenció de l'emergència social

El sistema català de serveis socials, just quan estava immers en el seu procés de construcció i consolidació, a partir de la identificació de nous drets subjectius i de la creació de marcs legals referents que els concretaven, s'ha vist absolutament sobrepassat per l'augment desafortat de la demanda social provocada pel context de crisi econòmica.

Més de 900.000 persones aturades, 203.354 persones registrades a les oficines del SOC no cobren cap prestació ni subsidi, 113.300 llars catalanes sense cap ingrés, 7000 famílies desnonades a Catalunya durant el 2012, 1 de cada 5 catalans viu en risc de pobresa, entre els menors de 16 anys hi ha un 26,4% de risc de pobresa. Totes aquestes xifres són indicadors clars de que el nostre país es troba en una situació d'emergència social i es requereixen mesures urgents per contenir l'augment de la pobresa i les desigualtats.

Podem afirmar que els serveis socials locals i nacionals es troben desbordats davant de multitud de noves demandes i noves situacions per les que tenen poques respostes. L'oferta de serveis és inadequada per afrontar les tres problemàtiques bàsiques que estan arribant als serveis socials: la cobertura de l'alimentació, l'habitatge i algun tipus d'ingrés bàsic. El tractament que s'està donant a la majoria d'aquests problemes és d'urgència. Per exemple, les intervencions en habitatge o bé en renda són paliatives o reactives. La cartera de serveis vigent, elaborada en un context de pre-crisi, no pot donar resposta a les actuals necessitats i això posa en risc els equips de professionals dels serveis bàsics que pateixen la pressió de la demanda social cada cop amb menys recursos.

Les decisions preses pel Govern de l'Estat i el de la Generalitat estan agreujant encara més la situació, eliminant drets subjectius com el de la RMI que ha reduït un 23,6% els seus beneficiaris en dos anys, dificultant el desplegament dels marcs legals com la llei de infància o la de promoció de l'autonomia personal i atenció a la dependència, implementant retallades pressupostàries que comporten un clar increment de l'empobriment de la ciutadania i una major desigualtat social, o bé impulsant iniciatives basades en models de beneficència, com la Marató contra la pobresa a TV3.

En aquesta situació trobem molts ajuntaments, que estan desenvolupant diferents iniciatives per fer front a la situació des de models d'intervenció social no assistencialistes, basats en la promoció de l'autonomia personal, en intervencions integrals i enfocaments comunitaris. Els serveis locals d'intermediació i suport a les famílies en temes d'habitatge, la creació de bancs locals d'habitatge de lloguer social, nous models de distribució i garantia d'aliments a través de les botigues solidàries, cobertura de les necessitats alimentàries dels infants en risc durant tot l'any, els plans d'ocupació locals, entre d'altres són exemples de tot tipus d'actuacions que s'han impulsat per reduir les desigualtats socials en les ciutats i pobles del nostre país.

En aquest context, els serveis socials bàsics poden entrar en una situació de col·lapse. Per tant, és evident que el nostre país necessita un pla de xoc per abordar aquest context d'emergència,

que passi fonamentalment per pressupostos prioritzats des de la lògica social, la fortalesa del sistema català de serveis socials, l'absoluta coordinació i la col·laboració institucional amb els ajuntaments i amb les entitats del tercer sector que també estan intervenint.

6. Nous contextos, noves situacions, noves propostes

- Des de la certesa que l'atenció a la dependència s'ha de mantenir, cal exigir al Govern de l'Estat la garantia del desenvolupament de la Llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència, per garantir els drets de les persones dependents, la qualitat dels serveis i prestacions i la seva sostenibilitat econòmica.
- Cal exigir al Govern de l'Estat que garanteixi l'aportació pressupostària necessària per a l'atenció a les persones en situació de dependència com un servei bàsic, subjectiu i universal de la cartera de serveis socials, tenint en compte que, a més, és un sector que genera ocupació de qualitat i no deslocalitzable.
- El Govern de la Generalitat ha de garantir un complert desenvolupament del Sistema Català d'Autonomia i Atenció a la Dependència (SCAAD), evolucionant cap a una Xarxa de Serveis composta per Plataformes Integrals de Proximitat (PIP), distribuïdes equitativament pel territori, amb la missió de prestar els serveis, prestacions i suports, tant socials com sanitaris a persones amb dependència i a les seves famílies.
- Dissenyar una cartera de serveis per l'atenció a la dependència àmplia, integral i amb possibilitats de ser "personalitzada".
- Acostar l'àmbit sociosanitari amb el de la dependència, ja que el primer indicador de la dependència és la salut.
- Garantir el desplegament de la Llei dels Drets i les oportunitats en la Infància i l'Adolescència (2010) establint la cartera de serveis corresponent així com les accions necessàries tant des de la vessant de la protecció, la prevenció de les situacions de risc com des de la promoció d'estratègies i instruments que garanteixin la seva participació social en funció del seu moment evolutiu i maduratiu.
- Desenvolupar el Pacte per a la infància amb els recursos pressupostaris necessaris per garantir l'operativització dels seus objectius en mesures concretes.
- Desenvolupar polítiques integrals d'infància i família, que permetin la connexió entre les diferents polítiques i serveis com la sanitat, l'educació, l'habitatge, els serveis socials i el lleure, així com la coordinació i cooperació entre les diferents administracions i agents socials. Aplicant un model que tingui en compte el cicle vital dels infants i les seves famílies, basat en la prevenció de situacions de vulnerabilitat.
- Incidir en els entorns on es concentrin situacions de desigualtat econòmica, social i escolar amb mesures com les Zones d'Actuació Preferent i programes d'atenció comunitària amb l'objectiu d'evitar situacions cròniques d'exclusió i pobresa infantil.
- Reforçar els equips d'atenció a la infància per tal d'incrementar la prevenció en les famílies i barris més vulnerables.
- Situar als infants en el centre d'atenció en la lluita contra la pobresa, invertint per trencar el cicle intergeneracional de l'exclusió, a través d'una estratègia específica per a la infància en risc de vulnerabilitat amb l'objecte de garantir les drets i condicions de vida de nens i nenes.
- Garantir les necessitats bàsiques d'alimentació suficient i adequada als nens i nenes en risc d'exclusió, a partir de models globals que assegurin tres àpats tots els dies, així com

amb dotacions pressupostàries adients per cobrir les beques de menjador, com a dret subjectiu de tots els nens i nenes que ho necessitin.

- Defensar el model actual d'escoles bressol com a una de les prioritats educatives a salvaguardar dins el servei públic i pel que significa la seva contribució a l'equitat i la igualtat d'oportunitats de la infància. Reclamant el compliment de la responsabilitat de la Generalitat en el finançament d'aquesta etapa educativa fonamental per el desenvolupament del infant.
- Garantir l'accés a llibres i a material escolar, al lleure infantil, amb un sistema de beques i ajuts suficients.
- Consolidar el Sistema català de Serveis Socials com una part fonamental de l'Estat de Benestar, revisant i adaptant la cartera de serveis a les noves necessitats socials, sempre des de la coordinació i col·laboració entre la Generalitat, les administracions locals i les entitats socials.
- Reclamar la prioritització pressupostària al Govern de la Generalitat, a l'àmbit de serveis socials que permeti millorar la dotació dels contractes programes adreçats als ajuntaments i les subvencions i contractes amb proveïdors i entitats del tercer sector.
- Situar la lluita contra la pobresa i l'exclusió social en el centre de l'agenda política, desenvolupant un pla de xoc, a partir de les línies vermelles i amb el recursos necessaris per fer front a la situació d'emergència social que estem vivint.
- Impulsar un acord de país per a la dignitat, com un gran compromís amb totes les forces polítiques, institucions i agents socials contra l'atur i contra la pobresa.
- Treballar per la garantia d'uns ingressos bàsics per a les famílies en situació de pobresa, a partir de la reforma de la Renda Mínima d'Inserció que s'adapti a les noves realitats socials, o bé l'impuls de la Renda Garantida de Ciutadania.
- Assegurar la cobertura de les necessitats bàsiques alimentàries de la ciutadania des models basats en la defensa de drets, la igualtat d'oportunitats i la dignitat de les persones.
- Incorporar la lògica social en el conjunt de polítiques públiques relacionades amb els factors que a l'actualitat estan generant situacions d'exclusió social com: la dificultat per accedir a un habitatge digne (actuar sobre el sobreendeutament de les famílies en habitatge, inclosa la dació en pagament, fomentar el lloguer social, particularment amb pisos buits que siguin propietat d'entitats financeres i pal·liar la pobresa energètica) o bé a un treball (crear accions específiques per abordar l'atur de les persones majors de 50 anys, plans d'ocupació i polítiques actives de qualificació i requalificació professional, especialment per a les persones aturades de llarga durada i per joves).

Bibliografia

- Fantova, Fernando. *Manual para la gestión de la intervención social*. CCS (2011)
- Sarasa, Sebastià. *L'Impacte social de la crisi a l'àrea metropolitana de Barcelona i a Catalunya*. Papers 56. Regió Metropolitana de Barcelona. (2013)
- Serra, Albert. *Els serveis socials i la nova pobresa*. Documents Taula de Serveis Socials del Baix Llobregat. (2013)
- Subirats, Joan. *Pobresa i exclusió social. Un anàlisi de la realitat espanyola i europea*. Col·lecció Estudis Socials. n.16. (2004).

Desigualtats en habitatge

Pilar Castellà

El mercat com a proveïdor de desigualtats: el cas de l'habitatge

1. La vulneració del dret a l'habitatge

El dret a l'habitatge queda àmpliament recollit a través de la normativa internacional, espanyola i catalana⁶². El reconeixement del dret a l'habitatge com a dret constitucional està vinculat al fet que se'l consideri una necessitat bàsica imprescindible per viure amb dignitat i seguretat, desenvolupar lliurement la personalitat pròpia i, fins i tot, participar en els assumptes públics.⁶³ El gaudi d'aquest dret, en canvi, no queda garantit i la realitat així ho demostra: els desnonaments, la incapacitat d'emancipació que pateixen milers de joves i no tan joves, el retorn de moltes famílies a casa dels avis, i altres processos d'exclusió residencial, són fenòmens molts d'ells antics i altres creixents dins el context de crisi, que reflecteixen la vulneració absoluta que continua patint aquest dret bàsic, que és el de disposar d'un sostre on viure.

Els efectes de la crisi sobre l'accés i condicions de l'habitatge han posat més que mai de manifest la necessitat d'afrontar la problemàtica des d'una política pública amb perspectiva integral, que respongui a mandats internacionals, constitucionals i estatutaris i que jugui a la "lliga" de les polítiques destinades al sosteniment dels pilars de l'Estat del benestar: salut, educació i seguretat social. Urgeix la necessitat d'una política encaminada a garantir realment el dret a l'habitatge.

2. Mercat immobiliari i crisi

Alguns dels principals ingredients del còctel de la bombolla immobiliària que va derivar en la crisi actual són: la "cultura" de la propietat com a model de tenença de l'habitatge principal, l'estancament dels salaris, els baixos tipus d'interès, la facilitat d'accés al crèdit i el creixement desorbitat dels preus immobiliaris.

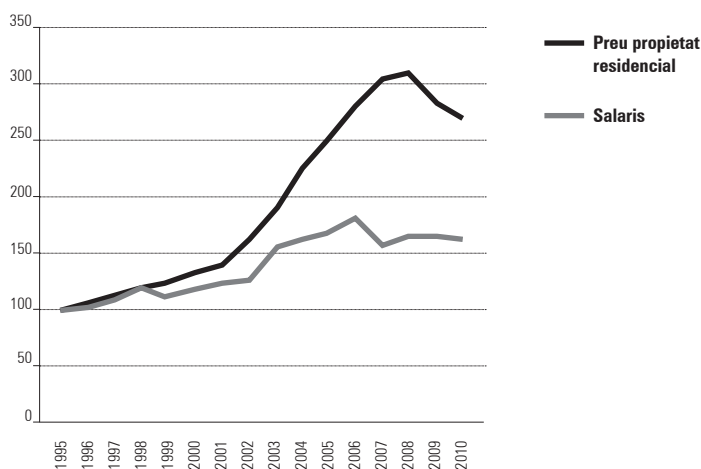
Des de l'any 1997, i de manera especialment accentuada a partir del 2001, els preus dels habitatges van patir un procés inflacionista fruit d'una especulació immobiliària sense precedents

⁶² Article 25 de la Declaració Universal dels Drets Humans (1948), Article 11 del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (1976), Article 47 de la Constitució espanyola (1978), Articles 26 i 47 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (2007).

⁶³ Pisarello, G. *El dret a l'habitatge com a dret social: Implicacions constitucionals*, Revista catalana de dret públic, núm 38, 2009, p.43-66

a casa nostra. Els preus de la propietat residencial es van multiplicar per tres durant el període comprès entre el 1995 i el 2008, moment en què van assolir el seu màxim. L'evolució dels salaris, en canvi, va seguir la pauta dictada per l'evolució del nivell de preus al consum, l'IPC, de manera que van mantenir la seva capacitat adquisitiva real. Però donat que l'evolució dels preus de l'habitatge de compra no estan contemplats en l'evolució de l'IPC, els salaris van perdre de facto capacitat adquisitiva.

Evolució dels preus de la propietat residencial i salaris*, Espanya (1995=100)

*Rendiments nets reduïts del treball –no deflactats.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del BCE i INE.

Adquirir un habitatge hauria estat impossible donats aquells salaris i aquells preus, si no hagués estat per una política monetària europea expansiva, de molt baixos tipus d'interès derivada de la necessitat que el sector financer tenia d'expandir el crèdit el màxim possible donada la gran liquiditat del moment. Aquests elements, sumats al *mantra* generalitzat –i incentivat per promotores, entitats financeres i administracions públiques- que conduïa a que la màxima aspiració de la majoria de la població fos la de ser propietària, van donar lloc a unes taxes de sobreendeutament familiar alarmants amb quotes hipotecàries de per vida, a pagar en 30 i 40 anys, que en moltes ocasions superaven al 50% dels ingressos familiars. En aquest context, en plena expansió del crèdit i l'endeutament familiar, va esclatar la bombolla immobiliària, generant grans bosses d'atur al sector de la construcció i activitats derivades que van expandir-se ràpidament a la resta de sectors productius fins arribar la taxa d'atur actual, que arriba ja al 22,84%⁶⁴.

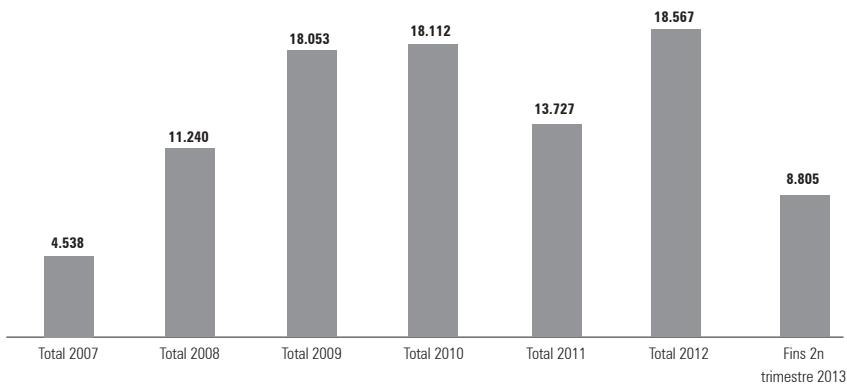
⁶⁴ Tercer Trimestre 2013, Catalunya

3. Conseqüències de la crisi

La impossibilitat de pagar les quotes mensuals va donar peu als processos d'execució hipotecària, on les entitats financeres creditors es quedarien amb la propietat dels habitatges, fent fora de casa seva els deutors. Els desnonats acaben arrossegant un deute de per vida, tal i com marcava una legislació obsoleta i objecte de debat i amb proposta de canvi a través de la figura de la dació en pagament. Des que va començar la crisi, s'han presentat a Catalunya un total de 93.042 processos d'execució hipotecària, que representen el 19,3% del total executat a l'Estat espanyol. D'aquests processos, de moment 21.553 han culminat en llançament, és a dir que hi ha hagut canvi en la titularitat de l'immoble. Si bé és cert que no sempre els immobles objectes d'aquests processos corresponen a habitatges habituals, les elevades xifres donen una idea aproximada de l'impacte de la crisi sobre les famílies.

Execucions hipotecàries, Catalunya (2007-2n trimestre 2013)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Consell General del Poder Judicial.

D'altra banda, el número de famílies amb dificultats per efectuar el pagament de les despeses associades al manteniment de la llar i, per tant, susceptibles d'arribar a situacions d'impagament i eventual desnonament, és també creixent. Així ho demostra l'augment del número d'expedients registrats al servei d'Ofideute al conjunt de Catalunya, que fins a finals del mes d'agost de 2013 havia arribat als 5.504 expedients⁶⁵, o l'impagament de subministraments bàsics com l'aigua, l'electricitat o el gas. El 2011, a Catalunya hi havia 193.000 llars que no podien assumir la despesa de mantenir l'habitatge a una temperatura adequada⁶⁶. I segons l'enquesta realitzada per l'Observatori de la Vulnerabilitat de la Creu Roja de Catalunya⁶⁷, un 71% de les persones enquestades –d'una mostra de 16.059 persones usuàries dels programes de lluita contra la pobresa i exclusió social i receptors de productes de suport personal- assenyalava que tenia "greus dificultats per poder pagar els rebuts" i un de cada tres acumulava deutes per aquest concepte. Segons l'Enquesta de Condicions de Vida 2012, el percentatge de persones que ha

⁶⁵ http://www.agenciahabitatge.cat/wps/portal?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/ca/ahc/web/agencia/premsaicomunicacio/saladeprensa/noticies/np+ofideute+alta+ribagora

⁶⁶ Enquesta de condicions de vida 2012

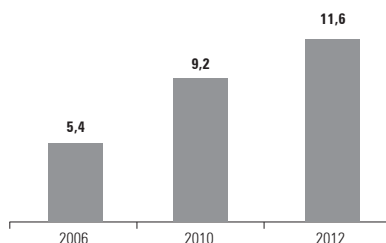
⁶⁷ En el marc del seu 5è estudi sobre habitatge i col·lectius vulnerables, juliol 2013

tingut retards en el pagament de despeses relacionades amb l'habitatge com la hipoteca, el lloguer o rebuts de subministraments, s'ha més que doblat passant del 5,4% al 11,6% durant el període 2006-2012.

Persones que ha tingut retards en el pagament de despeses relacionades amb l'habitatge principal (hipoteca o lloguer, rebuts de gas, comunitat...) en els últims 12 mesos, Catalunya

---

Font: ECV 2012, INE

D'altra banda, un 40% de la població catalana declarava el 2012 no tenir capacitat per fer front a despeses imprevistes.⁶⁸

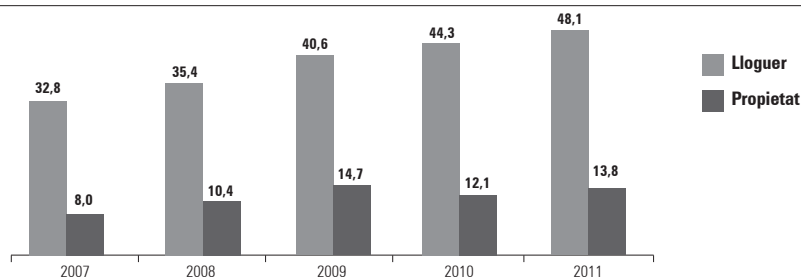
A Catalunya augmenten, per tant, aquestes noves situacions de pobresa anomenada "energètica", íntimament relacionada amb el decreixent nivell de recursos econòmics de les famílies, l'augment dels preus energètics i de subministraments bàsics per al manteniment de la llar i, en menor mesura, la baixa qualitat de l'edificació en termes d'eficiència energètica.

Segons les darreres dades disponibles, el 2011 un 12,1% de la població espanyola estava efectuant un sobre esforç en el pagament de l'habitatge, és a dir, que hi dedicava més d'un 40% de la seva renda disponible, xifra lleugerament superior a la taxa de la Zona Euro (10,9%) i de la UE27 (11,5%). Aquest percentatge ha anat creixent progressivament des de l'any 2007 fins el 2011. Tal i com mostren les dades, la taxa de població amb sobre esforç amb hipoteca va passar d'un 6,7% a un 12,1% durant aquest període, i la de lloguer va augmentar d'un 32,8% a un 48,1%.

Evolució del percentatge de població amb sobre esforç en el pagament de l'habitatge, segons règim de tinença. Espanya (2006-2011)

Font: Eurostat

---

⁶⁸ ECV 2012, INE.

Les dades desagregades per model de tinença evidencien que la població en lloguer té moltes més dificultats en el pagament de l'habitatge i els resultats divergeixen molt dels europeus: **un 48,1% de la població espanyola que paga lloguer ho fa amb sobreesforç**, taxa que dobla les taxes tant de la Zona Euro com la de la UE dels 27.

Percentatge de població amb sobreesforç en habitatge, en funció del règim de tinença (2011)
(quan s'hi dedica un 40% o més de la renda disponible equivalent)

	Total	Percentatge de població propietària amb hipoteca, amb sobreesforç	Percentatge de població en lloguer al mercat lliure, amb sobreesforç	Percentatge de població en lloguer social, amb sobreesforç
Espanya	12,1	13,8	48,1	10,1
Zona Euro	10,9	9,0	23,8	10,6
UE27	11,5	9,0	26,1	14,0

Font: Eurostat

Podem assegurar, per tant, que les situacions de vulnerabilitat es troben en major grau en persones que viuen de lloguer. De fet, segons el darrer estudi sobre habitatge i col·lectius vulnerables de l'Observatori de la Vulnerabilitat de la Creu Roja a Catalunya, el 58,7% de la mostra estudiada vivia en habitatges de lloguer. Recordem que la mostra és extreta de les persones usuàries corresponents a persones que es beneficien dels programes de lluita contra la pobresa i l'exclusió social. Aquest fet no hauria de passar per alt davant les administracions i hauria d'estar ben present a l'hora de legislar sobre el mercat de lloguer: augmentar la inseguretat i la desprotecció jurídica de la persona inquilina –tal i com s'ha fet a través de les darreres reformes de la LAU– incrementa la situació de desavantatge social en la que es troben moltes persones inquilines, augmentant així la desigualtat en l'accés a l'habitatge.

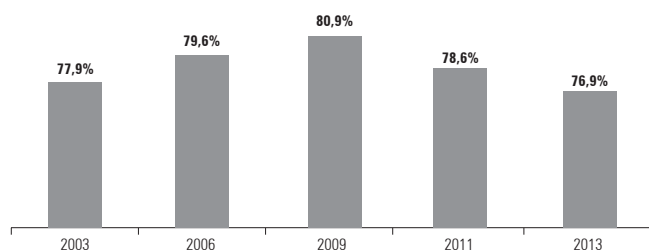
Del sobreesforç en el pagament de l'habitatge i la incapacitat de mantenir el seu cost es deriven noves formes d'exclusió residencial que apareixen en forma d'un accés a l'habitatge de manera precària, insegura i que no garanteix el cobriment de les necessitats de desenvolupament personals i familiars, con poden ser: compartir l'habitatge de lloguer entre diverses unitats familiars, el subarrendament d'habitacions de l'habitatge habitual, o l'efecte "tornada a casa dels pares", moltes vegades associat al manteniment econòmic per part de pares i mares a través de les pensions.

Als problemes d'accessibilitat en precari, hi hem de sumar les situacions de persones que directament no hi tenen accés, les sense-sostre o altres situacions com les d'infrahabitatge, condicions d'amuntegament, barraquisme, etcètera. Totes aquestes situacions són creixents en context de crisi, i van íntimament lligades a situacions de risc de pobresa o exclusió social, taxa que el 2011 se situava a Catalunya en un 23,3%⁶⁹.

⁶⁹ Segons la metodologia establerta en l'elaboració dels indicadors per a l'Estratègia UE2020, la taxa de risc a la pobresa o exclusió social a Catalunya el 2011, es situava en un 23,3%. Font: Idescat.

Un altre efecte derivat del sobre esforç en el pagament de l'habitatge és la disminució de la ja baixa taxa d'emancipació juvenil catalana. Tot i l'actual descens dels preus del mercat immobiliari, les altes taxes d'atur que ronden el 40% entre la població jove catalana i el context econòmic actual fan que accedir a un crèdit hipotecari sigui realment complicat, impossible per a la majoria de joves en edat d'emancipació. Això, sumat a l'elevat cost dels lloguers, sobretot en àrees urbanes com Barcelona i àrea metropolitana, situa la taxa d'emancipació juvenil⁷⁰ (16 a 29 anys) a Catalunya en un 25,4%, és a dir que tan sols 1 de cada 4 joves d'entre 16 i 29 anys pot viure fora de la llar d'origen. D'altra banda, 1 de cada 4 joves d'entre 30 i 34 anys encara no s'havia emancipat al 1r trimestre del 2013, taxa que es situa per sota de la dada del 2003 i que no sembla hagi de millorar donada la seva evolució recent i dins el context actual.

Evolució de la taxa d'emancipació de la població de 30 a 34 anys*, Catalunya

Font: Observatorio de emancipación y OBJOVI.

*Les dades corresponen als IV trimestres de cada any, excepte la dada de 2013 que correspon al 1er trimestre.

El cost d'accés d'una persona jove assalariada a un habitatge en propietat (sota el supòsit que està assalariada i que accedeix a un crèdit, la qual cosa ja és prou complicada) és del 59,3% (66,5% en el cas de Barcelona província), mentre que el cost d'accedir a un habitatge en lloguer és del 54,2%. En tots dos casos, s'ha de destinar molt més de la meitat del salari al pagament de l'habitatge, percentatge que en el cas de la compra gairebé dobla el 30% màxim aconsellat. Per tant, les possibilitats d'emancipació residencial només són factibles per a aquella joventut millor posicionada al mercat laboral o que pertany a les classes més adinerades.

4. Del dret a l'habitatge al paper de les Administracions Públiques

Si entenem l'habitatge com un bé social, íntimament lligat a altres drets com el de la salut i altres necessitats com les relacionals, d'estabilitat, etc, les administracions han de garantir un sostre estable a la població així com el percentatge de recursos que les famílies hi dediquen. Garantir-ho requereix apostar de manera decidida per un model on prevalgui el dret a tenir un sostre on viure davant els interessos econòmics dels agents implicats.

En canvi, des de finals de la dictadura i fins l'actualitat, la normativa i les polítiques d'habitatge a Espanya s'han centrat bàsicament en fomentar la compra, desactivant així altres formes

⁷⁰ Observatorio de Emancipación del Consejo de la Juventud de España, dades 1er trimestre 2013.

alternatives de tinença com el lloguer. Així ho demostren les dades que diuen com el 2011, el lloguer com a forma de tinença de l'habitatge a Espanya suposava tan sols un 9,3% mentre l'habitatge en propietat representava un 82,2% -a Catalunya les xifres són similars, amb una àmplia població propietària, del 75,8%⁷¹-, mentre que als anys 50 a Espanya el percentatge de persones que vivien en lloguer (54%) superava els que ho feien en propietat (47%).

Les polítiques d'habitatge social a Catalunya s'han caracteritzat per arribar tard i en conseqüència ser insuficients. L'habitatge públic de lloguer només representa l'1% (front el 18% de mitjana europea dels 15) del parc total d'habitatges. A més, el parc de lloguer social s'ha centrat en classes mitjanes -mitjanes baixes, donats els restrictius requisits per accedir-hi (de mínims i màxims d'ingressos). Per tant, hi ha una necessitat urgent de proporcionar habitatges de lloguer assequible⁷². Tot i que no és possible conèixer la demanda real d'habitatge social a Catalunya i Espanya, aquesta només es podrà cobrir a través de la intervenció del sector públic.

Tot l'exposat fins el moment ve a demostrar que, en qualsevol dels casos, el mercat ha fracassat i fracassa com a mecanisme de provisió de necessitats i béns en el cas de l'habitatge. Es tracta d'un mecanisme ineficax, ja que no aconsegueix assignar el bé social, expulsa demandants i encareix l'accés, alhora que genera impactes i externalitats negatives, com són les conseqüències de l'elevat nivell d'endeutament. A més, ha estat i és ineficient per aquells que hi han pogut accedir, ja que és evident que no és capaç d'assignar amb els mínims recursos disponibles. Per una banda, canalitza l'accés a un bé (l'habitatge) per sobre de les possibilitats reals de pagament d'acord al poder adquisitiu i genera especulació; per l'altra, fomenta la pròpia ineficiència i toxicitat del també ineficient mercat financer. No es tracta, doncs, de reglamentar ni corregir, sinó de fer polítiques públiques i socials d'habitatge que desmercantilitzin el bé o necessitat, és a dir, reconèixer-lo com a dret universal i excloure'l de la seva provisió a través del mercat.

5. Propostes

1. Desmercantilitzar del mercat de l'habitatge, reconeixent institucionalment l'habitatge com a dret fonamental a través de modificació constitucional.
2. Impulsar un altre model basat en el mercat de lloguer (tant lliure com social), a preu assequible davant la propietat. En aquesta línia, cal fer un pas enrere decidit en la darrera reforma de la Llei d'Arrendaments Urbans⁷³, ja que limita encara més l'opció de lloguer com a alternativa habitacional.
3. Cercar, impulsar i incentivar altres fórmules de tinença i d'accés a l'habitatge com el lloguer cooperatiu, la cessió d'ús, etc. Altres formes de tinença que més que mai avui, arrel d'aquesta crisi, han de ser alternativa a la limitada capacitat de compra que ofereixen les entitats financeres.
4. Impulsar el lloguer social i no la promoció d'habitatge en propietat. No té sentit generar un parc públic d'habitatges de propietat que més endavant esdevindrà privada. Cal generar un parc públic permanent, estable i suficient.

⁷¹ Eurostat i Enquesta de Condicions de Vida 2011, INE.

⁷² Housing needs in Europe, CECODHAS 2013.

⁷³ <http://www.boe.es/boe/dias/2013/06/05/pdfs/BOE-A-2013-5941.pdf>.

5. Obligar a administracions a fer complir mandats constitucionals i estatutaris de dret a l'habitatge tal i com succeeix a altres països europeus.
6. Prioritzar l'ús social dels habitatges davant l'ús econòmic dels mateixos, mobilitzant l'habitatge buit existent posant-lo a disposició de la societat en forma de lloguer social.

I en aquest sentit, algunes de les mesures concretes que, amb voluntat política, poden dur-se a terme a curt termini, com són:

- a. Generar un Fons Social d'Habitatges públics i de lloguer assequible (que no superi el 30% dels ingressos) a Catalunya, a partir dels habitatges desocupats, principalment els que han quedat en mans de bancs i caixes intervingudes.⁷⁴
- b. Recuperar el lloguer forçós. Obligar a totes les entitats financeres (intervingudes o no) a posar en lloguer (a través del Fons Social d'Habitatges) els seus habitatges buits, per tal de garantir la ocupació dels immobles.
- c. Intervenir públicament en els preus màxims dels preus dels lloguers segons zona, com fan altres països europeus com Alemanya⁷⁵.
- d. Fomentar el lloguer a través de la fiscalitat de manera decisiva introduint fortes deduccions als llogaters de manera general i eliminant tota deducció a la compra.
- e. Estudiar fórmules impositives que gravin habitatges no dedicats a la residència habitual.
- f. Aprovar la dació en pagament amb efectes retroactius, la immediata paralització dels desnonaments i la reconversió dels habitatges afectats en lloguer social.

---

⁷⁴ Segons càlculs de l'informe "Un parc d'habitatges de lloguer social. Una assignatura pendent a Catalunya", actualment hi ha 30.000 habitatges socials al parc públic d'habitatge social català i calen 500.000 per arribar al 18% Standard europeu.

⁷⁵ Políticas de fomento de la vivienda de alquiler en Europa, Observatorio Vasco de la Vivienda, 2009.

03 Col·lectius d'especial estudi

Desigualtats i la visió de gènere

Sònia Guerra

Redesigualant⁷⁶ les oportunitats: discriminació de gènere a la Catalunya del s. XXI

Según un cálculo muy simple es evidente que la riqueza de la sociedad se cuadruplicará a partir del día en que se llame a las mujeres (la mitad del género humano) a aportar en la actividad social la suma de su inteligencia, fuerza y capacidad, Flora Tristán⁷⁷

1. Introducció

A la IV Conferència sobre la Dona a Beijing, celebrada l'any 1995, s'introduí el *Gender Mainstreaming* com a estratègia per acabar amb les desigualtats de gènere que, malgrat les diferents estratègies d'intervenció iniciades des de la dècada dels 70, es continuaven i continuen perpetuant en el temps i l'espai. L'objectiu principal del *Gender Mainstreaming* consisteix en aplicar la dimensió de gènere a la globalitat de l'actuació pública, és a dir, als diferents àmbits i actuacions. En molts casos, com en el català, aquesta transversalització del gènere ha anat acompanyada d'accions positives.⁷⁸ La doble intervenció és el que es coneix com a estratègia dual.

També va ser a Beijing on es van destacar les dotze esferes on es trobaven i troben els principals obstacles per acabar amb les desigualtats de gènere. Aquestes són: pobresa, educació i formació, salut, violència, conflictes armats, oportunitats econòmiques, poder i presa de decisions,⁷⁹ marginalitat de les institucions de la igualtat de gènere, violacions dels drets humans de les dones, mitjans de comunicació, gestió del medi ambient, i dones joves. Per la idiosincràsia d'aquest document, que es centra en Catalunya en l'àmbit de les polítiques socials, i tenint en

⁷⁶ Utilitzo el prefixe "re" perquè s'ha de tenir en compte que al sistema de gènere, se l'hi sumen altres variants com la classe, la raça, l'ètnia, etc...Per tant, una dona negra de classe obrera podria sentir-se discriminada per la raça i la classe social, de la mateixa manera que ho sentiria un home negre, però a ella se li afegiria, donat el cas, la discriminació pel fet de ser dona.

⁷⁷ Tristán, Flora, *Feminismo y socialismo. Antología*, Madrid, Catarata, 2003, p.51.

⁷⁸ Estratègia d'intervenció, de la dècada dels 80, basada en el sistema de quotes per combatre la discriminació de les dones. En igualtat de condicions, es beneficia al sexe menys representat. A l'actualitat, es realitzen també accions positives en favor dels homes, quan aquests són el sexe menys representat i per evitar situacions de discriminació horitzontal.

⁷⁹ Malgrat que l'any 1992 es va signar la Declaració d'Atenes, en la que els països membres de la Unió Europea defensaven la democràcia paritària, i que, en la mateixa línia, el Govern de Zapatero va aprovar la Ley 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres, la qual estableix la paritat en la representació de 60-40 per qualsevol dels sexes. Encara ara, del total de municipis de Catalunya, només el 14,2% està liderat per dones (2011-2015). En el cas de les regidores, aquestes representen el 32,2% dels i les electes de Catalunya (2011-2015), i al Parlament les diputades representen el 40% (2012-2016). A les empreses de l'IBEX 35, l'any 2011 només hi havia un 1,7% de presidentes, un 3,5% de vicepresidentes, un 8,2% de conselleres, i cap consellera secretària. En tots els casos el percentatge havia disminuït en relació a 2010, 2009 i 2008 (Font: Elaboració de l'Institut de la Mujer a partir de les dades publicades per la Comissió Nacional del Mercat de Valors).

compte que la perspectiva de gènere estarà present en els diferents capítols, aquest article es centrarà en: salut i violència masclista; i treball productiu i reproductiu, apartat en el que també s'analitzaran les oportunitats econòmiques de les dones i la pobresa femenina.

2. Desigualtats en salut i violència masclista

Els rols de gènere i les relacions desiguals de poder estan íntimament relacionats amb els comportaments envers la salut, la qual depèn d'un complex interactiu de forces biològiques, fisiològiques, psicològiques, socials, culturals i econòmiques. Efectivament, la salut, com la resta de ciències, sempre s'ha analitzat des d'un punt de vista androcèntric, extrapolant els resultats dels estudis realitzats, majoritàriament amb un home com a subjecte referent, al conjunt de la població.⁸⁰ Això ha provocat situacions tan paradoxals com, per exemple, que les queixes sobre dolor i malestar de les dones s'hagin considerat predominantment psicossomàtiques i es tractin amb ansiolítics i sedants,⁸¹ quan en la majoria dels casos l'origen és un deteriorament en la qualitat de vida, insatisfaccions personals, cansament, vincles socials reduïts o malestar a l'entorn familiar.⁸² Tot això ha comportat que, malgrat que les dones tenen més esperança de vida en néixer que els homes (85,31 envers el 79,53), en moltes ocasions aquesta longevitat no implica una qualitat de la mateixa. El percentatge d'anys de vida amb bona salut sobre l'esperança de vida en néixer aconseguen el 81,2% per als homes i tan sols un 74,8% per a les dones.⁸³

De la mateixa manera que una major longevitat de les dones no implica una vida saludable, les joves també pateixen, en moltes ocasions, les conseqüències d'una mala salut sexual i reproductiva. En aquest sentit destaca l'any 2008, com l'any en el que es produeixen més interrupcions voluntàries de l'embaràs (26.932). Tres mil més que l'any anterior (23.799). A partir de llavors, i fins 2011, el nombre d'avortaments legals s'ha anat reduint paulatinament. Sense dubte, a això ha ajudat la *Ley 2/2010 de salud sexual y reproductiva y de interrupción voluntaria del embarazo*. Les noves mesures que adoptarà el govern estatal, que pretenen tornar al sistema de terminis de 1985, suprimir el dret a avortament per malformació fetal, i prohibir el dret d'avortar a les dones de 16-17 anys, incrementaran el nombre d'avortaments il·legals. Aquest fet, juntament amb la crisi econòmica i, per tant, amb la menor disponibilitat de recursos, provocarà que les dones que s'ho puguin permetre viatgin a l'estranger, i les que no ho puguin fer, posin en risc la seva salut física i psicològica.

Però, sens dubte, la principal prioritat en salut pública és la prevenció contra la violència masclista.⁸⁴ L'any 1979, l'Assemblea General de les Nacions Unides reconeixia que la violència

⁸⁰ Com afirma Enric Fernández-Velilla, al seu article sobre les desigualtats en salut, és necessari que els estudis incorporin l'impacte de gènere.

⁸¹ CAPS, *El malestar i el dolor de les dones: claus per entendre'ls i recursos per afrontar-los, Reflexions en femení*, 22. Barcelona, Diputació de Barcelona, 2006, p.3

⁸² Segons el Departament de Salut, en majors de 14 anys, dels 10 motius de consulta més freqüents, que representen el 43,5% de tots els motius, les dones tenen un pes més elevat en la majoria de les categories diagnòstiques, destacant en el percentatge: osteoartritis (73,2%), trastorns afectius (72,7%), anèmies (72,1%), i ansietat i trastorns de personalitat, somàtics i dissociatius (66,6%).

⁸³ CCOO, *Els danys i riscos de les polítiques sobre la salut de les dones*, 2012, p.3.

⁸⁴ Les Nacions Unides defineixen la violència masclista com aquells actes envers el sexe femení que poden causar danys físics, sexuals i/o psicològics. També es considera violència, l'amenaça d'aquests actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat. Així doncs, la violència masclista es concreta en la diversitat d'abusos que poden patir les dones i que es concreten en el marc d'unes relacions afectives i sexuals, en l'àmbit de la parella, familiar, laboral i sociocomunitari.

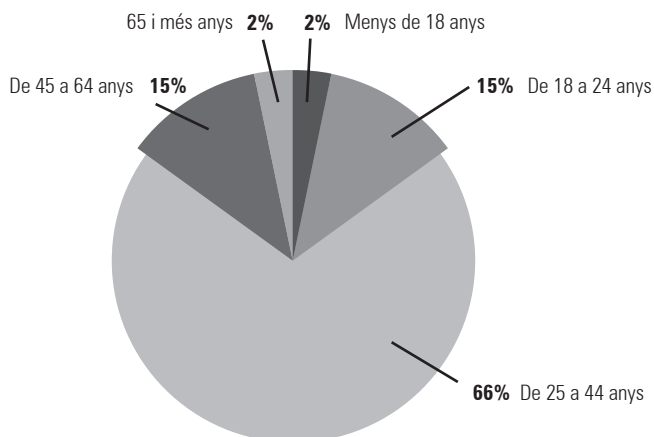
contra les dones és l'atemptat contra els drets humans més freqüent i menys reconegut del món. Segons Margaret Chan, directora general de l'OMS, "la violència contra les dones és un problema global de proporcions epidèmiques". A nivell català les dades són preocupants; no només perquè Catalunya és la quarta comunitat autònoma en la que s'ha registrat un major nombre de víctimes de violència masclista (3.552), per darrera de la Comunitat de Madrid (4.438), la Comunitat Valenciana (4.095) i Andalusia (7.780),⁸⁵ sinó també perquè és la penúltima comunitat autònoma de l'Estat espanyol en taxa de denúncies (112,1 per cada 100.000 homes de 14 i més anys). Si analitzem els grups d'edat, la majoria d'elles es situa entre els 18 i els 44 anys (2.903), és a dir, dones en edat reproductiva, el que mostra l'estreta relació entre aquest tipus de violència i el contracte sexual en el marc de la institució familiar.⁸⁶ Així mateix, el fet que la violència masclista en l'àmbit de la parella es concentri sobretot en aquesta franja d'edat, obliga a estar amatents als models de comportament masculins i de relacions intergènere que tindran els infants que conviuen amb un home agressor, i una dona víctima de violència masclista.⁸⁷

Violència masclista

Víctimes per grups d'edat a Catalunya

	Nº de víctimes
Menys de 18 anys	61
De 18 a 24 anys	545
De 25 a 44 anys	2.358
De 45 a 64 anys	526
65 i més anys	62
Total	3.552

% de víctimes per grups d'edat. Catalunya. 2011

⁸⁵ INE, 2011

⁸⁶ Pateman defineix el contracte sexual com un pacte no pacífic entre homes heterossexuals per a repartir-se el domini sobre el cos de les dones. Veure: Pateman, Carole, *El contrato sexual*, Madrid, Anthropos, 1995.

⁸⁷ Així mateix, les dades extretes de l'ús del telèfon contra la violència masclista de l'ICD durant el primer semestre de 2013, mostren que de 4304 trucades realitzades per dones, 2324 vivien amb l'agressor, i 1195 ho feien també amb els fills o filles.

3. Treball productiu i reproductiu, i pobresa femenina

Està comprovat empíricament que el treball remunerat té un efecte positiu sobre la salut de les dones, tot i que, majoritàriament, després de la jornada laboral hagin d'assumir el paper de curadora.⁸⁸ La permanència continuada de les dones al mercat de treball és un dels canvis més significatius que es produí a la dècada dels 90 del segle passat. Aquesta transformació és transcendental perquè està relacionada amb el trencament dels rols de gènere tradicionals, que situa a les dones a l'espai privat i responsables del treball reproductiu, i als homes a l'espai públic i responsables del treball productiu. L'Estat de Benestar va trencar amb aquest divorci entre l'espai públic i el privat.⁸⁹ Malgrat això, la incorporació de les dones a l'àmbit públic es pot definir com una presència condicionada i una absència relativa.⁹⁰

A Catalunya, l'activitat laboral femenina també va experimentar un fort creixement a finals del segle XX, però especialment destaquen les diferències produïdes entre 2006 i 2011, moment en el que es produeix un increment de les llars on la sustentadora principal és la dona. En només cinc anys, les llars en les que l'home és el sustentador principal ha disminuït del 55% al 40%, mentre que les llars on ho és la dona s'han incrementat del 15,9% 26,9%.⁹¹ Les dades de l'EPA mostren que des de l'inici de la crisi s'ha passat dels 4,51 milions de dones dedicades a "sus labores" als 3,55 actuals. Davant d'aquesta reducció, els homes dedicats a "labores del hogar" s'han incrementat en un 31%.⁹² Les dades mostren que els continguts de gènere varien amb el temps i de manera relacional, és a dir, quan canvia el contingut del gènere femení, canvia també el del masculí. De totes formes, els governs han d'estar pendents del que aquests canvis en els rols de gènere poden suposar a l'àmbit privat, ja que, com afirma Fisas, "muchas de la violencia ejercida contra las mujeres tiene su explicación en el miedo o terror que sienten algunos hombres a perder su identidad y posición de dominio en el sistema patriarcal".⁹³

Malgrat aquests canvis en els rols de gènere, no sembla que hagin anat acompanyats d'un reequilibri en la segregació ocupacional per sexe, tant a nivell horitzontal com vertical.⁹⁴ Les dones continuen ocupades majoritàriament en el sector serveis (especialment comerç i hosteleria), en el del lleure i en el domèstic i de cura;⁹⁵ on el salari brut anual és inferior al dels sectors masculinitzats. De fet, l'any 2011, el salari brut anual va créixer un 0,2% a Catalunya (increment de l'1,5% pels homes i decrement de l'1,2% per les dones). Tenint en compte l'encara persistent

⁸⁸ Aquest efecte positiu està vinculat amb la independència econòmica (les tres guinees que reivindicava Virginia Woolf al seon quart del s. XX), la possibilitat d'establir vincles, i la creació de xarxes al marge del nucli familiar. Veure: Woolf, Virginia, *Una habitació pròpia*, Barcelona, Seix Barral, 2001.

⁸⁹ Sense dubte, el punt d'inflexió en el cas espanyol el podem situar l'any 2006, quan per primer cop una llei espanyola, la *Ley 39/2006, de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a la Dependencia*, reconeix el treball reproductiu realitzat per les famílies en general i les dones en particular: "No hay que olvidar que, hasta ahora, han sido las familias, y en especial las mujeres, las que tradicionalmente han asumido el cuidado de las personas dependientes, constituyendo lo que ha dado en llamarse el apoyo informal". Malauradament, les retallades pressupostàries realitzades pels governs, central i autonòmic, han tornat a eliminar el reconeixement econòmic a les dones cuidadores. Aquest fet, conjuntament amb les retallades en escoles bressol, la compactació d'horaris lectius, etc, comporta el perill de que es produeixi un retorn al sistema del benestar familista, típic dels països mediterranis, en el que les dones es dediquen única i exclusivament al treball reproductiu.

⁹⁰ Astelarra, Judith, *Veinte años de políticas de igualdad*, Madrid, Cátedra, 2005, p.23

⁹¹ IERMB, 2013

⁹² *El País*, 25 d'agost de 2013.

⁹³ Vicenç Fisas (ed.), *El sexo de la violencia. Género y cultura de la violencia*, Barcelona, Icaria, 1998, p. 73.

⁹⁴ La segregació horitzontal significa la feminització de determinats sectors d'activitat (indústria i serveis); la vertical, en canvi, està relacionada amb el sostre de vidre i amb les dificultats que tenen les dones per accedir als llocs de responsabilitat.

⁹⁵ Entre el 55 i el 70% de les dones que tenen cura de la gent gran i/o dependent ho fan mitjançant l'economia submergida.

diferència salarial (la bretxa salarial al darrer període de 2010 era del 16,9% a Catalunya),⁹⁶ les llars sustentades per dones podrien tenir una major exposició al risc de pobresa, sobretot a mesura que aquestes envelleixen, ja que la contractació temporal i a temps parcial, en les que les dones són majoria, afectarien a les cotitzacions tant d'atur com de jubilació.⁹⁷

En relació al treball reproductiu, les dones continuen essent les que més temps social destinen a la llar i la família (3 hores i 54 minuts vers les 2 hores i 2 minuts dels homes).⁹⁸ La diferència més notable entre sexes és la distribució desigual entre els treballs remunerats i no remunerats. En el cas del treball remunerat afirmen dedicar-hi temps el 38,9% dels homes i el 29,6% de les dones amb una durada diària mitjana de 7hores 51 minuts, i 6 hores 50 minuts de temps participat, respectivament. En canvi, en el treball reproductiu, destinarien temps el 91,9% de les dones envers el 79% dels homes, amb una dedicació de 4 hores i 14 minuts, i 2 hores i 35 minuts de temps participat, respectivament. Així doncs, les dones destinarien un total d'11 hores i 4 minuts diaris a treballar, ja sigui productiva o reproductivament, mentre que els homes destinarien 10 hores 26 minuts.

Ús del temps. 2011

Activitats principals en un dia mitjà (1). Per sexe

Font: Idescat. Enquesta de l'ús del temps 2002-2003 i 2010-2011.

(1) Percentatge de persones que realitzen l'activitat al llarg del dia i durada mitjana diària de l'activitat.

(2) En hores i minuts.

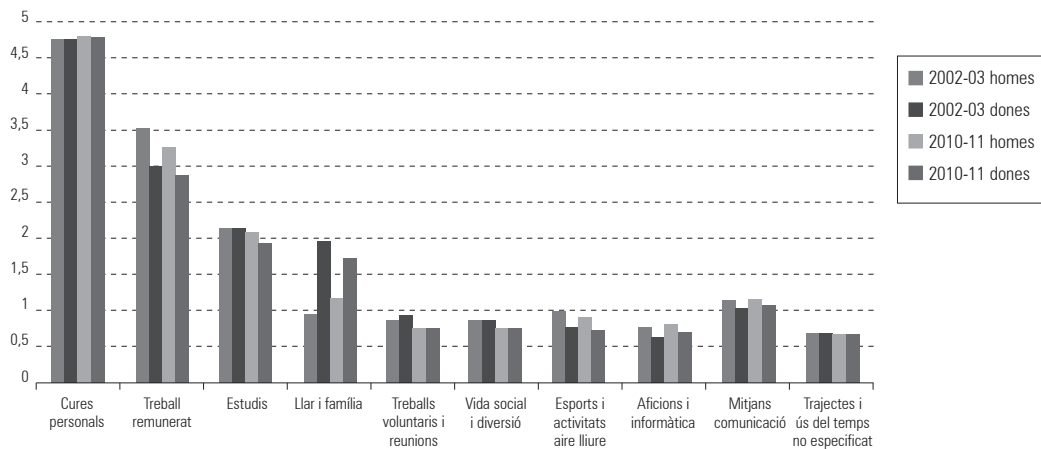
	2002 - 2003		2010 - 2011	
	Homes	Dones	Homes	Dones
Cures personals	11:28	11:26	11:32	11:34
Treball remunerat	08:26	07:06	07:51	06:50
estudis	05:09	05:10	05:01	04:41
Llar i família	02:14	04:37	02:35	04:14
Treballs voluntaris i reunions	02:04	02:10	01:55	01:54
Vida social i diversió	02:09	02:00	01:55	01:56
Esports i activitats a l'aire lliure	02:18	01:53	02:05	01:47
Aficions i informàtica	01:59	01:28	02:02	01:36
Mitjans de comunicació	02:43	02:22	02:44	02:30
Trajectes i ús del temps no especificat	01:33	01:30	01:32	01:30

⁹⁶ IDESCAT

⁹⁷ L'any 2010, a l'Estat espanyol, el 81,75% de les persones beneficiàries de pensions no contributives de jubilació eren dones, i l'import mitjà mensual era de 320,59 €.

⁹⁸ Les dades d'aquest apartat s'han extret de l'Enquesta de l'ús del temps 2010-2011.

Activitat diària en un dia mitjà per sexe. Comparació homes i dones. 2002/2003 - 2010/2011

La gràfica mostra que les dones treballen diàriament trenta-vuit minuts més que els homes. Podria ser, a partir de les dades que mostra l'EUT2010-2011, que aquests minuts fossin els que els homes destinarien de més a esports i activitats a l'aire lliure, i aficions i informàtica.⁹⁹ Temps personal, temps comunitari, temps que permet disposar d'una xarxa relacional que moltes vegades les dones troben a faltar, com veïem a l'apartat anterior, i que ajuda a determinar el bon estat de salut de les persones.

4. Propostes de futur

- Aplicar la *Ley 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres*, i mantenir i avaluar l'impacte de gènere en les diferents accions i/o polítiques.
- Aplicar l'estratègia dual en organitzacions, empreses, entitats i partits polítics, per aconseguir una igualtat de gènere real i efectiva.
- Fer complir la *Ley 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres*, en relació a les llistes cremallera per aconseguir una representació paritària als òrgans de decisió, tal i com establí la Declaració d'Atenes de 1992.
- Reprendre la implementació de la *Ley 39/2006, de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a la Dependencia*, promovent la contractació tant d'homes com de dones, evitant situacions de segregació horitzontal, als serveis que la mateixa ofereix (Servei d'Atenció a Domicili, centres residencials, llars residència, teleassistència, cuidadors/es no professionals, etc).
- Mantenir la cotització a la seguretat social d'aquelles persones, sobretot dones, que a l'àmbit privat exerceixen funcions de cuidadores no professionals (*Ley 39/2006, de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a la Dependencia*).
- Desprecaritzar el treball de cura, i promoure la dedicació tant de dones com d'homes, degut a què és un dels sectors emergents, com ha mostrat la *Ley 39/2006, de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a la Dependencia*.

⁹⁹ Sobre les desigualtats provocades per la Reforma laboral, RDL 3/2012, veure: Fundació Maria Aurèlia Capmany, *Les dones primer...finiquitant els drets laborals*.

- Instar a les empreses a què realitzin i implementin els plans d'igualtat, tal i com estableix la *Ley 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres*, per promoure la contractació de dones en sectors emergents i competitiu, evitant situacions de segregació horitzontal, i al mateix temps el seu ascens a llocs de decisió, evitant situacions de segregació vertical.
- Establir el Salari Mínim Interprofessional com la quantitat mínima a percebre, tant en les pensions contributives com en les no contributives.
- Fer visible la morbiditat femenina diferencial perquè la longevitat de les dones vagi acompanyada d'un bon estat de salut.
- Promoure la coresponsabilitat a l'àmbit privat, facilitant la conciliació del temps personal, laboral, familiar i social.
- Mantenir la *Ley 2/2010 de salud sexual y reproductiva y de interrupción voluntaria del embarazo*, la qual permet que les dones decideixin lliurement sobre el propi cos i sobre la maternitat.
- Implementar la *Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista*.

En definitiva, la igualtat de gènere ha de ser una igualtat de dret i de fet. La Catalunya del segle XXI ha d'evitar la doble o triple discriminació per raó de gènere; per això són necessaris processos d'empoderament de les dones, i de coeducació per ambdós sexes, que mostrin la importància de compartir els espais i els temps, tant públics com privats, de manera corresponsable i en situació d'igualtat amb els homes, **només així la riquesa de la societat es quadruplicarà**.

5. Bibliografia

- Astelarra, Judith, *Veinte años de políticas de igualdad*, Madrid, Cátedra 2005.
- CAPS, *El malestar i el dolor de les dones : claus per entendre'ls i recursos per afrontar-los. Reflexions en femení*, 22 Barcelona, Diputació de Barcelona, 2006.
- CCOO, *Els danys i riscos de les polítiques sobre la salut de les dones*, 2012.
- Fisas, Vicenç, *El sexo de la violencia. Género y cultura de la violencia*, Barcelona, Icaria, 1998
- Fundació M.Aurèlia Capmany, *Les dones primer..... finiquitant els drets laborals*, 2012.
- Institut d'Estadística de Catalunya, *Enquesta de l'ús del temps 2010-2011*, 2012.
- Pateman, Carole, *El contrato sexual*, Madrid, Anthropos, 1995.
- Tristán, Flora, *Feminismo y socialismo. Antología*, Madrid, Catarata, 2003
- Woolf, Virginia, *Una habitación propia*, Barcelona, Seix Barral, 2001.

Joves i desigualtats

Eloi Cortés

“La realitat de la joventut al nostre país s’ha caracteritzat sempre per un context de dificultats i problemàtiques que han afectat els processos d’emancipació i autonomia dels i les joves i el desenvolupament dels seus projectes vitals. La joventut no és un col·lectiu homogeni i en cada persona hi influeixen l’origen i les condicions socioeconòmiques familiars que, encara avui, segueixen marcant les trajectòries vitals futures. Tot i així, podem dir que el col·lectiu juvenil té unes problemàtiques i necessitats comunes que marquen el seu desenvolupament com a generació.” (Un nou impuls per a les polítiques de joventut, Víctor Albert).

Introducció

Si observem les accions dels diferents Governos de la Generalitat de Catalunya, podem distingir clarament com les polítiques de joventut han anat experimentant canvis i, sobretot, han augmentat el seu grau de prioritat i d’importància dins de l’agenda governamental. Des dels anys 80 i 90, amb unes accions molt limitades i poc ambicioses per part de la Generalitat de Catalunya, fins a l’aprovació del primer Pla Nacional de Joventut de Catalunya (PNJC) i l’arribada del Govern d’esquerres de l’any 2003 que van impulsar de manera important les polítiques de joventut.

Amb l’evolució dels paradigmes de polítiques de joventut va aparèixer el paradigma al voltant del que pivotava el primer PNJC: l’emancipació juvenil. Basada en l’ocupació, l’habitatge i la formació, la introducció d’aquest nou paradigma va suposar un canvi en la manera com s’enfocaven els problemes de la joventut i va aportar un concepte que és fonamental per combatre’ls: la transversalitat; és a dir, l’impuls de polítiques coordinades des de les diferents àrees del Govern amb possibilitats d’incidir sobre els i les joves.

Al mateix temps, la manca de transversalitat d’algunes polítiques o la no contemplació de la joventut com una etapa vital plena i única també poden explicar perquè la situació de la joventut és pitjor, en molts casos, que el de la resta de la població. Centrant la mirada en els tres eixos abans esmentats (ocupació, habitatge i formació o educació) podem observar com la situació s’ha anat degradant els darrers anys de manera alarmant. La combinació de la duresa de la crisi econòmica i de les polítiques impulsades des dels actuals Governos tant de Catalunya com d’Espanya han portat a la joventut catalana a una situació límit.

Educació

En el cas de l’educació ja s’ha desenvolupat àmpliament els àmbits que afecten de manera més directa als joves catalans. Tot i així, són 3 els elements que caldria destacar per entendre també la situació laboral dels joves.

Les cada cop majors dificultats per accedir a l'educació superior. L'augment de les taxes universitàries (des del curs 2012-2013, 6 de cada 10 estudiants catalans paguen pels seus estudis entre 500 i 1.000 euros anuals més, depenent del tipus de grau), la implantació d'una taxa de 360 euros a la Formació Professional de Grau Superior i l'enduriment dels requisits per accedir a beques i ajuts han provocat que la situació dels joves que volen estudiar sigui molt precària. Moltes joves que s'han quedat sense feina han intentat apostar per estudiar i elevar el seu nivell d'estudis amb l'esperança de trobar feina en el futur. De tota manera l'accés a l'educació post-obligatòria s'ha endurit en els darrers anys a causa de les mesures abans esmentades, provocant que aquests mateixos joves que no tenen feina hagin de fer un esforç econòmic que no poden afrontar. És indicativa la dada de l'any 2011 que indica que un 23% (7 punts per sobre de la mitja de la UE-27, i que representa un augment de 8 punts respecte el 2007) dels joves d'entre 16 i 24 anys ni estudia ni treballa; són els anomenats "Ni-Ni" o NEET (*not in education, employment or training*). Com s'ha anat veient al llarg d'aquest informe, les condicions per als i les joves de Catalunya han anat empitjorant al llarg dels anys de crisi i a causa de les mesures impulsades des dels Governos de la Generalitat i d'Espanya.

És clar que dificultar tant l'accés com el poder-se mantenir dins del sistema educatiu no ajudarà a combatre problemes que s'acostumen a posar a l'agenda com a prioritaris, com pot ser l'abandonament escolar. En les etapes post-obligatòries la taxa d'abandonament escolar arriba fins al 26% dels i les joves compresos en l'etapa dels 18 als 24 anys. I les conseqüències d'aquestes xifres d'abandonament escolar es fan notar, sobretot, en àmbits com el laboral. Així, la taxa d'atur dels joves que tenen estudis post-obligatoris és del 29,1%, xifra que s'eleva fins al 54% en el cas dels joves que només tenen el títol de la ESO (Educació Secundària Obligatòria). Un cop més, és important remarcar la importància de l'educació per l'impacte que té en la vida dels infants i joves i el seu desenvolupament com a ciutadans i ciutadanes.

Ocupació

El laboral és un dels àmbits on els i les joves es troben en una situació de més desigualtat. L'esclat de la crisi i l'aplicació de determinades mesures com la reforma laboral de l'any 2012 han agreujat encara més la situació dels i les joves. Comparant les dades de la franja d'edat dels 16 als 24 anys amb les de la mitjana general es pot visualitzar perfectament la delicada situació de la joventut catalana.

Pel que fa a la taxa d'atur, mentre que la taxa general se situava el segon trimestre del 2013 en un 23,85%, la taxa de la franja dels 16 als 24 anys escalava fins gairebé un 54% dels joves aturats; en concret, un 53,88%. Ja l'any 2007 la taxa d'atur entre els joves de 16 a 24 anys doblava la mitjana general; aquesta tendència s'ha mantingut (i ha empitjorat) amb el pas dels anys des de l'esclat de la crisi.

És important destacar altres dades que ajuden a tenir un mapa més complet de la situació dels i les joves en el mercat laboral: una taxa d'ocupació entre els i les joves que és la meitat respecte la mitjana general (22,15% vers 46,83%); una caiguda important de l'activitat entre la població juvenil (de més de 100.000 persones entre els anys 2007 i 2013) i una taxa de temporalitat del 52,9% respecte el 18,46% de la resta de la població són mostres d'aquesta situació. També són destacables les dades que el 2012 aportava l'Observatori d'Empresa i Ocupació de la Generalitat de Catalunya: respecte el 2011, la taxa d'atur entre els titulats universitaris havia augmentat un

15,1%, entre els titulats de grau superior un 15,7% i entre les persones sense estudis un 10,3%. S'ha arribat a un punt en què la situació és dolenta, en diferents nivells, tant per aquells que tenen estudis com per aquells que no en tenen.

Pel que fa als subsidis o prestacions que podrien ajudar als i les joves a emancipar-se, cal destacar que només el 16,5% dels i les joves que estan a l'atur en reben alguna.

L'èxode juvenil

Les dades d'atur, la situació del mercat laboral després de la reforma laboral del 2012 i l'ombra de les mesures que es proposen des de la patronal o des dels organismes europeus o internacionals (com la proposta del Cercle d'Empresaris per poder contractar joves per sota del Salari Mínim Interprofessional o els anomenats minijobs) han provocat un augment del número de joves catalans que marxa a l'exterior per intentar solucionar la seva situació laboral. L'any 2009 eren 24.096 els catalans d'entre 16 i 29 anys residint a l'exterior, l'any 2013 aquesta xifra augmenta fins als 35.627 joves. Un augment, per tant, del 47,86% en només 4 anys: això són 11.531 joves catalans més a l'estranger.

La pèrdua de capital humà que suposa per a Catalunya aquest èxode juvenil és molt important. Molts joves catalans marxen a l'estranger amb l'esperança de trobar un bon lloc de feina i que se'ls reconegui la seva formació. La subocupació (és a dir, la ocupació per sota del nivell d'estudis corresponent) és un dels motius que empenyen els joves a emigrar: trobar un lloc de feina que correspongui amb el seu nivell d'estudis (segons un estudi de la OCDE del 2010, el 44% dels joves espanyols d'entre 25 i 29 es trobava en situació de subocupació). Tot i així, marxar a l'estranger amb un o més títols universitaris no és garantia de trobar un lloc de feina que coincideixi amb el nivell d'estudis.

Habitatge

L'habitatge és el tercer pilar del que s'anomena com a procés d'emancipació. Estretament lligat als anteriors (educació i ocupació), podem observar que la variació que presenta des de l'esclat de la crisi és negativa de la mateixa manera que ho són l'ocupació entre els joves o les possibilitats d'accés a l'educació superior.

Des de l'any 2007 fins al 2013 la taxa d'emancipació entre els joves de 16 als 29 ha disminuït uns 8 punts, passant del 33,7% del 2007 al 25,4% de l'any 2013. És a dir, només 1 de cada 4 joves catalans es pot emancipar. Tal i com Pilar Castella apunta al bloc de "Desigualtats en habitatge", la situació del mercat immobiliari (tant pel que fa a preus de compra com els preus de lloguer), l'elevada taxa d'atur juvenil i el context econòmic són els elements causants d'aquesta situació.

Propostes de futur

Educació

- A curt termini:
  - Revisar tant el sistema de taxes com el sistema de beques. Per una banda, congelar les taxes

universitàries i revisar els llindars de renda per adaptar-los a la situació real dels ciutadans i ciutadanes; per l'altra banda, revisar els llindars econòmics d'accés tant a les beques pròpies de la Generalitat (les Beques Equitat) com a la resta de beques atorgades pel Ministeri d'Educació.

- A llarg termini:
  - Pel que fa a les taxes universitàries, tendir cap a la gratuïtat en l'accés als estudis, indistintament del nivell de renda. Tal com apunten els informes de l'OSU i de la Sindicatura de Comptes, unificar criteris i establir una comptabilitat analítica que permeti definir el cost real dels estudis.
  - Revisar l'actual model de beques i ajuts. Establir una política de beques ambiciosa que garanteixi una igualtat d'oportunitats per accedir i mantenir-se en el sistema educatiu independentment de l'origen socioeconòmic o geogràfic del jove. Revisar els requisits d'accés i adaptar-los al màxim a cada territori, ja que no totes les Comunitats Autònomes tenen el mateix cost de la vida. Pacte entre les diferents administracions educatives per poder definir qui aporta què i quines beques i ajuts concedeix cada part.

Ocupació

- A curt termini:
  - Fomentar la contractació de joves per part tant d'empreses del sector privat com del sector públic. Impuls de la Formació Professional Dual com a via de formació i ocupació paral·leles.
  - Donar impuls a la Garantia Juvenil, programa establert pel Parlament Europeu; és a dir, garantir que abans de quatre mesos després de la finalització dels estudis o d'una activitat laboral un jove podrà accedir a una nova feina, a formació i/o orientació laboral o a unes pràctiques remunerades.
- A llarg termini:
  - Crear programes de reciclatge i formació per a persones joves amb poca o cap tipus de formació per augmentar les seves possibilitats en el mercat de treball.
  - En la línia de la Formació Professional Dual, fomentar les pràctiques remunerades o becades a la universitat, com una via de complementar la formació acadèmica i d'inserció en el mercat de treball.
  - Establir mecanismes per eliminar la precarietat laboral dels joves, supervisar-ne les condicions i actuar en cas que es vulneri aquest col·lectiu.

Habitatge

- A curt termini:
  - Fer ús dels habitatges buits en mans de l'Administració pública per crear un parc d'habitatges de lloguer social, fent especial atenció als joves.
  - Promoure l'accés a l'habitatge de lloguer per a joves, mitjançant mecanismes com la renda bàsica d'emancipació, la creació d'una borsa d'habitatges per a joves, ajuts econòmics o avantatges fiscals.

Per a propostes destinades a canviar el model, remeto el lector al bloc "Desigualtats en habitatge" de Pilar Castellà.

Referències bibliogràfiques

Albert Blanco, Víctor (2013). *Un nou impuls per a les polítiques de joventut*. Article publicat a l'Espai Alternativa de la Fundació Rafael Campalans.

Informe joves i mercat de treball 2013 (setembre 2013). Acció Jove – Joves de CCOO.

Generació JESP: Joves Emigrants Sobradament Preparats (maig 2013). Avalot – Joves de la UGT de Catalunya.

04 Conclusions

Epíleg

Les desigualtats, un problema polític més enllà de les dades

Javi López

Primer secretari de la Joventut Socialista de Catalunya

La crisi ho ha canviat tot. La gran recessió està tenint un enorme impacte econòmic, institucional i electoral. Però el major i més rellevant efecte és un espectacular augment de les desigualtats al nostre país. El paisatge social que s'apresenta és propi d'un erm. Classes mitjanes depauperades per la crisi, un atur massiu que posa a bona part de la població sota el llindar de la pobresa (actualment a Catalunya un 21,9%) i una minoria benestant a la que res sembla afectar. Les rentes han caigut als nivells de fa 10 anys i Espanya és el país de la OCDE on més creixen les desigualtats. Unes desigualtats amb un important component generacional.

Les receptes que apliquen els poders públics no fan més que empitjorar la situació. La combinació de devaluació interna i austeritat està resultant letal. La devaluació interna està significat un majúscul empobriment en forma de baixada generalitzada de salaris via afebliment de la negociació col·lectiva i disminució de la protecció laboral. Els costos laborals unitaris cauen des del 2010 i és el major retrocés de la UE.

L'austeritat, una consolidació fiscal agressiva, disminueix les xarxes de solidaritat just quan més necessàries són i impedeix una de les funcions bàsiques de l'Estat social, la redistribució. Si afegim un sistema impositiu disfuncional (amb poca capacitat de recaptació a les rentes altes) obtenim polítiques públiques literalment regressives. L'austeritat també enfonsa la demanda agregada, augmenta l'atur i empitjora el quadre macroeconòmic.

Tot això quan Espanya i Catalunya encara no havien consolidat els seus Estats del Benestar. Quan bona part de la població ja vivia sota condicions laborals precàries. Quan ja érem un país amb importants desigualtats arribada la crisi i les fa insuportables. Però les desigualtats són només números? Res més lluny de la realitat.

Les desigualtats tenen **conseqüències socials**. Exclouen a part de la població de les necessitats bàsiques. La idea de dignitat moral de la persona no és pot dissociar d'uns mínims recursos materials. Però les desigualtats actuals no són només inacceptables des de una perspectiva igualitària. Des del republicanisme impedeixen l'exercici dels drets de ciutadania i des del liberalisme minven l'autonomia personal. Una distribució molt desequilibrada dels recursos també comporta greus asimetries de poder.

Les desigualtats tenen **conseqüències institucionals**. Corrouen els pactes socials i fan a la llarga les institucions insostenibles. Provoquen un efecte tòxic sobre un element central de la democràcia: la confiança. La confiança mútua i la confiança en les institucions. Una societat que trenca els seus llaços de confiança està abocada a la tensió social i la inestabilitat institucional. No és casual que les generacions que pateixen amb més duresa la crisi siguin les que menys representades se

sentin. Les desigualtats inoculen por a la societat; terreny abonat pel populisme i l'antipolítica. Si no abordem les desigualtats amb una poderosa maquinària pública de provisió de bens públics i igualtat d'oportunitats ens enfrontem a una greu crisi de legitimitat de les institucions.

Les desigualtats tenen **conseqüències econòmiques**. Distorsionen greument el mercat i la demanda. La desigualtat actual és profundament ineficaç econòmicament. Durant l'etapa del boom de creixement els augments reals salarials havien estat escassos. El cost de la vida va augmentar de forma espectacular pel preu dels habitatges però aquest no es computa a la cesta de preus. Gràcies al crèdit fàcil i barat el resultat va ser una gran bola de deute privat que funcionava de miratge a les butxaques de bona part de la població i de motor del creixement. Amb l'aixeta del crèdit assecada el miratge s'ha esvaït. Però les terribles conseqüències macroeconòmiques han quedat. Una població empobrida i endeutada a un país on el consum intern era capital combinat amb l'austeritat pressupostària provoca l'anèmia de demanda actual. Reequilibrar la riquesa permetria desembussar una part important de la demanda agregada, incentivar el creixement i generar ocupació.

El repte de fons és reconciliar el mercat amb la democràcia. Refer el pacte social. Reescriure-ho utilitzant nous mecanismes de solidaritat. Però serà imprescindible tornar a fer del sector públic un potent instrument de redistribució. Si volem solucionar els problemes que han sorgit en tots els flancs de la vida política és un dels grans objectius a assolir. Fer una societat d'iguals és l'eina per fer-la més justa, estable i eficaç.

Notes finals

Eva Granados

Diputada al Parlament de Catalunya i secretària de l'àrea de Cohesió Social del PSC

Arribats a aquest punt del document, no podem fer altra cosa que reforçar les evidències que es desprenen del conjunt de dades, estadístiques i anàlisis que han treballat les autores i els autors dels diferents capítols. **L'augment imparable de les desigualtats econòmiques i socials a Catalunya en els darrers anys no és una conclusió acadèmica, és una realitat quotidiana** que podem visualitzar fàcilment a partir de la distingible bretxa entre les persones riques i pobres del nostre país. En aquest sentit, Catalunya cada any que passa està més lluny d'Europa: si fins el 2009 els nostres nivells de desigualtat eren inferiors als del resta de l'Estat i als del conjunt d'Europa, a partir del 2010 *l'índex de Gini* augmenta i el 2011 observem un creixement de la desigualtat en la distribució de la renda a un ritme més accelerat a Catalunya que a la resta d'Espanya i el conjunt d'Europa tal i com es mostra a l'apartat "*La desigualtat, un factor d'estudi*", del present informe. Per tant, podem concloure que som un dels territoris en què s'està produint amb més contundència un ràpid creixement de la distància entre els ciutadans que més tenen i els que menys.

A partir d'aquesta realitat incontestable, cal aclarir que en les anàlisis cronològiques del conjunt d'apartats de *l'Informe Social 2013. Atur, pobresa i desigualtats a Catalunya* no es pretén presentar una defensa acrítica de les decisions públiques dutes a terme al voltant de la lluita contra la desigualtat abans de l'esclat de la crisi. Les persones que ja fa dècades treballàvem a l'entorn de matèries socioeconòmiques, ja sigui des de la política, el sindicalisme, l'associacionisme o des del món de la recerca, **teníem clar que es podia haver redistribuït més i millor la riquesa generada com a societat durant els anys de creixement econòmic, però també constatem amb la mateixa convicció que les polítiques d'accés i l'aprofundiment dels drets socials han estat possibles només a partir de grans consensos a partir d'apostes de governs d'esquerres.**

I ara, en un context social i econòmic duríssim i amb governs de dretes tant a Catalunya com a Espanya, la situació és una altra ben diferent. S'està produint una inversió en l'evolució social i econòmica, i per això ens trobem en un moment on hi ha més probabilitat que els i les nostres filles i fills o bé heretin les condicions de vida dels pares o bé que es produeixi la mobilitat social descendent: les properes generacions molt probablement no seran capaces de mantenir l'estatus socioeconòmic i cultural dels progenitors. **El deteriorament dels principals instruments públics igualadors d'oportunitats està tenint com a conseqüència que l'ascensor social s'hagi espallat.** I no només per la falta de manteniment i la necessitat d'ajustos: Els diferents capítols del present informe apunten més aviat a què les elits i els sectors més conservadors que estan a dalt de l'escala social no volen deixar espai per la projecció social i econòmica d'altres, i fan el possible per posar dificultats al trànsit entre els esglaons quan no, directament, dinamiten els graons de l'escala.

1. La nostra crisi socioeconòmica ni és un fenomen meteorològic imprevisible, ni la seva gestió la dicta una llei científica inapel·lable: s'ha generat per la concentració de capital per part de molts pocs i s'està aprofitant la seva gestió per acumular-ne encara més.

En primer lloc, si analitzem la crisi econòmica com un dels factors fonamentals que han agreujat les actuals situacions de desigualtat, hem de dir que no ha estat un fenomen ni aleatori, ni fortuït, ni cíclic ni ha vingut ni marxarà com ho fa una borrasca. Hi ha causes vinculades a decisions concretes – públiques i privades, individuals i col·lectives-, a l'absència d'actuació per part dels poders públics, així com a polítiques públiques i valors socials que ens han portat fins a aquesta gran recessió. **Els diferents representants de la dreta ens volen fer creure que la causa de tot ha estat l'excessiu endeutament públic: "hem estirat més el braç que la màniga" hem sentit un centenar de vegades. Ens diuen que aprimant el sector públic i flexibilitzant encara més el mercat laboral a mig termini l'haurem superat.** Però per molt que es repeteixi aquesta mentida per part de portaveus de governs, editorials i articulistes de premsa i televisió, no es converteix en veritat.

Les anàlisis que no segueixen les tesis neoliberals, com les que es realitzen al nostre informe, diuen una altra cosa. Ens diuen que les causes principals les trobem en el sobre endeutament privat, acompanyat de la promoció d'uns valors socials que alimentaven el consumisme, i en la falta de visió i especialment d'autonomia de la política per posar-hi fre. Ara ens trobem immersos al bell mig del més fort ajustament fiscal de la democràcia i amb una reforma laboral que està fent que l'economia vulgui guanyar competitivitat a costa de que els treballadors/es perdin salaris i condicions laborals i empitjori dramàticament l'atur. La reforma financera ens ha portat a un rescat financer *de facto*, que ha provocat la socialització de les pèrdues de la banca i la restricció del crèdit per al funcionament de l'economia real.

En aquests moments estem assistint a les declaracions optimistes dels governs de dretes dient que el pitjor de la crisi ja ha passat, alhora que veiem beneficis per a les grans empreses i la recuperació de les cotitzacions borsàries. Tot plegat coincideix amb una altra realitat, i és que el crèdit no arriba a finançar els sectors productius i que les classes populars i mitjanes, treballadors autònoms i petit-mitjà empresariat cada cop estan més empobrides.

En segon lloc, **la gestió de la crisi socioeconòmica per part dels governs no és l'única possible, no respon a una llei científica:** Sabem que hi ha alternativa a les polítiques neoliberals que estem patint. **La determinació dels actuals governants per dur a terme unes polítiques concretes i l'absència de decisió en altres àrees, respon a la voluntat de fer desaparèixer alguns dels fonaments de l'estructura social que defineix el Model Social Europeu que a Espanya i Catalunya havíem anat construint en les darreres dècades amb molt d'esforç.** Neguem que, pel fet d'haver conquerit drets socials, hàgim viscut per sobre de les nostres possibilitats i, a més, creiem que amb la riquesa generada com a societat podem i volem majoritàriament permetre'ns unes polítiques redistributives de la riquesa i generadores d'igualtat d'oportunitats.

I, en tercer lloc, ens hem de **centrar en construir un camí de sortida de la crisi que tingui en compte les diferències i especificitats que té a Catalunya i a Espanya resultat d'unues condicions i dificultats singulars.** De la mateixa manera que neguem que aquesta crisi sigui una tempesta i que quan passi tornarà a sortir el sol com just abans que arribés el núvol que la va precipitar, també cal negar amb la mateixa contundència que no estem en una maledicció mundial o europea: no només aclarint els dèficits de governança europea i global solucionarem els nostres problemes. La crisi ja no és mundial, no és global i ni tan sols és a tota Europa. La caiguda del PIB ja fa dos o tres anys

que s'ha acabat a la major part dels països europeus i la crisi del sistema bancari està tenint una especial virulència a Espanya i Catalunya. I sobretot, el darrer punt i el més greu, **la taxa d'atur que estem vivint, descontrolada i dramàtica, és quelcom específic de la nostra societat: la destrucció d'ocupació i l'atur massiu consegüent és la nostra veritable emergència nacional i social.**

2. Quan les desigualtats es converteixen en pobresa i exclusió en el marc d'un nou conflicte fratricida entre les classes socials de sempre.

S'agreuja la situació socioeconòmica, l'atur és insuportable i creixen les desigualtats. I aquestes desigualtats tenen una cara fosca que es diu pobresa. **Des d'una situació d'atur de llarga durada es pot evolucionar cap a la pobresa severa i l'exclusió**, aquestes són conseqüències dramàtiques cada cop més freqüents al nostre país, un risc que ara ja afecta un 29% de la població catalana. Però hi ha un altre fenomen que afecta a un percentatge molt més elevat, com és el pessimisme, el fatalisme que envaeix els pensaments i neutralitza energies i condueix a la por i a la paralització d'acció. La durada i intensitat de la crisi, les altes taxes d'atur, els problemes de moltes famílies per fer front al manteniment de les seves llars i el desmantellament de l'Estat del Benestar al que estem assistint, fa que desenes de milers d'aquestes famílies catalanes hagin caigut en aquestes situacions de pobresa. En un moment com l'actual, els poders públics haurien de vetllar pel component redistributiu de les transferències i serveis públics de l'Estat del Benestar. És inadmissible que l'ajuda acabi beneficiant en major mesura sectors menys vulnerables a causa que els més desfavorits ja han quedat expulsats del sistema. Els apartats del present Informe Social en què es descriuen les polítiques dutes a terme en els darrers anys en els àmbits de la salut, l'educació, la inclusió social, l'habitatge i els serveis socials acrediten abastament aquest fenomen.

Tot i que el que descrivim pot semblar una obvietat per a moltes persones, cal fer visible el conflicte entre classes socials ja que, malauradament, massa sovint aquells que han de defensar els interessos de les classes més desfavorides no ho prioritzen o, fins i tot, semblen oblidar que aquesta lluita forma part dels valors i principis de l'esquerra progressista. La realitat es que **s'està produint una transferència de rendes del treball i del sector públic als posseïdors del capital a través de polítiques que fan del nostre país l'escenari d'excel·lència pel que fa a l'economia de la desigualtat**: se socialitzen pèrdues i concentren guanys. Les polítiques de retallades, contrareformes i disminució d'ingressos públics que afecten especialment les pensions, la prestació d'atur, la sanitat, l'educació i universitat, la recerca i innovació, les competències i els recursos dels Governos Locals, el desplegament de la llei d'atenció a la dependència, els serveis i prestacions socials, etc., són exemples clars de l'aposta conservadora i liberal que vol la demolició de l'Estat i el desmantellament de l'Estat del Benestar com el seu instrument redistribuidor, i tot això en un escenari amb la despesa pública amb un escàs component redistributiu en el qual les desigualtats continuen creixent, tant a nivell local com a nivell global.

3. El deteriorament de la salut de l'ocupació -en quantitat i qualitat- és la variable crítica i definitiva per entendre què ens està passant i per on passa la solució.

El nostre mercat de treball ha estat afectat especialment per les activitats que han contribuït a la bombolla immobiliària però, a més, s'ha caracteritzat des de fa dècades per la volatilitat de

l'ocupació, que no es pot explicar només per la nostra estructura productiva, amb un fort component estacional, sinó que cal afegir també una cultura empresarial -molt nostra- que resol les davallades econòmiques gairebé exclusivament a través de l'expulsió de treballadors/es de les empreses.

Tant el capítol del mercat de treball com el de les pensions aporten les dades que ens permeten afirmar **les serioses conseqüències que per al model social i la seva sostenibilitat tenen les lleis i pràctiques que porten a la dualització i precarització de les condicions laborals que van començar fa anys i a les que la Reforma Laboral del PP, recolzada per CiU, han donat carta de naturalesa**. Una reforma laboral que ha intensificat la destrucció de llocs de treball, ha aguditzat el conflicte a les empreses i ha provocat una davallada de salaris i de condicions sociolaborals. Si, a més, afegim la Ley 23/2013, de 23 de diciembre, reguladora del Factor de Sostenibilidad y del Índice de Revalorización del Sistema de Pensiones de la Seguridad Social, a partir de la qual **els pensionistes actuals i futurs perdrem drets econòmics i seguretat en la nostra vellesa**, ja tenim les dues càrregues de profunditat que dinamiten els equilibris dins i fora de l'empresa amb l'única lògica de devaluació de les condicions socioeconòmiques de la classe treballadora i de transferència de rendes a favor del capital privat.

Entre les molt interessants conclusions de la darrera conferència dels Socialistes que va tenir lloc a Madrid el passat mes de novembre, traslladem un paràgraf que sintetitza la transcendència dels canvis: *“És evident l'estreta correlació existent entre el creixement econòmic i el creixement de l'ocupació, així com la que existeix entre les qualitats que tingui l'ocupació i el model de creixement econòmic. Això significa que, o bé es fa una política econòmica que impulsi el creixement, acompanyada d'una legislació més severa en defensa del treballadors i la seva estabilitat laboral i el canvi de model productiu, o no hi haurà variacions substancials en les nostres taxes de desocupació ni en les qualitats que tingui l'ocupació que finalment es pugui crear. La millor política d'ocupació és una bona política de creixement econòmic de la mateixa manera que la millor política d'estabilitat en l'ocupació és una bona política d'educació, formació i generació d'activitats econòmiques amb alt valor afegit”*. Per tant, hem de concloure que **la centralitat de l'ocupació ha de ser l'ingredient principal de la recepta de sortida de la crisi**.

4. L'Estat del Benestar renovat ha de tornar a ser l'instrument més potent per a la garantia dels drets de ciutadania i per a la promoció de la igualtat d'oportunitats. Per a nosaltres és imprescindible.

Les evidències empíriques de les desigualtats socials creixents, amb les conseqüències i propostes que analitzen els diferents autors i autores dels capítols d'aquest informe, em porten a manifestar el motiu del meu compromís col·lectiu que no és més que la lluita per la igualtat, des de la passió i també des de la rebel·lia contra les desigualtats socials. Aquest és també el **motor de l'acció política de les esquerres i dels i les socialistes: igualtat i justícia social. I per fer-les efectives hem defensat i desenvolupat l'Estat Social amb l'instrument més redistribuïdor de la riquesa que coneixem: l'Estat del Benestar**.

Totes i tots els que hem fet aportacions a aquest informe hem assistit des de la universitat i des dels entorns d'activisme social al debat interessat sobre la crisi de l'Estat del Benestar. En moltes ocasions ens ha atrapat el pessimisme sobre la seva viabilitat en una societat que li costa sortir al carrer a defensar-lo. Tots i totes estem convençuts, però, que no només és viable sinó que és imprescindible i sostenible en tots els sentits. I demanem al lector, com va fer la

investigadora Eloïsa del Pino a la primera conferència de la Convenció Oberta Progressista de Catalunya, organitzada el passat any a Tarragona pels socialistes catalans que inverteixi l'eterna pregunta sobre la sostenibilitat de l'Estat del Benestar: *"És sostenible la societat sense Estat del Benestar?"*. El nord del nostre projecte social i polític és treballar per una societat més justa, menys desigual. Lluitar per una democràcia de qualitat amb igualtat d'oportunitats i de drets per a tothom. **Els nostres objectius continuen situats en el treball digne i en la intervenció política en l'economia per corregir desequilibris i injustícies de l'economia de mercat. Creiem en el diàleg, l'acord social i en la negociació col·lectiva en les relacions laborals com la manera d'arribar a consensos socials, econòmics i polítics. Volem garantir uns drets de ciutadania que configuren el model social a partir de serveis públics i un sistema fiscal progressiu.**

En un moment en què la ciutadania i, especialment, les classes populars més necessiten la política per garantir drets col·lectius i individuals, els partits i les organitzacions socials tenim l'obligació de ser clars i conseqüents amb les paraules i els fets. Òbviament cal que surtin els números, però aquesta obsessió per l'economia i l'estabilitat pressupostària no com a mitjà sinó com un fi en si mateixa ens ha portat a l'austerocràcia i l'austericidi. Ens hem familiaritzat perillosament amb els conceptes macroeconòmics i els hem donat preeminència, per sobre d'una centralitat que no hauríem d'haver abandonat mai: les persones. **Hem de recuperar i reivindicar, amb orgull i força, els conceptes d'inversió social i del valor dels serveis públics i les polítiques socials.** No volem esperar a recuperar-nos econòmicament per, només aleshores, redistribuir riquesa. No ens quedem en la pregunta del que costa un determinat servei públic o prestació social. No parlem només de la despesa social. Reivindiquem el valor que té aquesta política i ens preguntem quant val la inversió social i quin cost social té no fer-la.

Fem l'aposta per una societat més inclusiva, cohesionada i més justa, desenvolupant instruments polítics globals en què, implicant al conjunt d'actors econòmics, socials i polítics més rellevants, preparem per no haver de reparar, ja que és més just socialment, i també més eficient en termes econòmics. Parlem de ciutadania i treballem per donar resposta a totes les situacions de segregació que limiten llibertats i drets col·lectius i personals, desigualtats no només econòmiques, també les que heu llegit als diferents capítols de l'informe, que compten amb menys ressò mediàtic i tenen a veure amb la inhibició econòmica, laboral, social i política.

5. I per acabar...

El denominador comú de qualsevol conversa sobre desigualtats socials és que en totes elles es transcendeix ràpidament l'àmbit sectorial dels que parlen per entrar en anàlisis i propostes amb una visió àmplia: Entitats socials, especialistes en infància, en el món de la discapacitat o de la inserció laboral... tothom articula denúncies i propostes globals. I és que **la lluita contra les desigualtats socials va molt més enllà de les polítiques de despesa del que fins ara hem conegut com a Estat del Benestar. Tenim clar que no podem esperar tranquil·lament que el creixement econòmic porti de la mà, en un futur incert i llunyà, el creixement de l'ocupació i així la minoració de les desigualtats.** El combat de les desigualtats socials ha d'estar al nucli tant de les polítiques macro com de les microeconòmiques, i cal actuar en la redistribució de la renda i també en la predistribució, regulant i limitant el funcionament dels mercats per tal de fer-los menys inequitatius i que redueixin la generació de desigualtats. Les administracions públiques han d'utilitzar els diferents instruments que tenen a l'abast per combatre les desigualtats socials, no tan sols a través de

les transferències i la provisió de serveis públics, sinó també amb una política fiscal netament progressiva i la regulació, tant per limitar conductes que posen en risc el benestar de les persones, com per ampliar i consolidar els drets socials.

Els que vàrem començar a tenir consciència social a l'escola i universitat pública a través del coneixement i els valors cívics que ens han transmès els i les mestres i professorat, tots aquells que hem valorat i estem orgullosos de la sanitat pública que ha estat possible amb l'esforç de les generacions que han patit la guerra civil i una dictadura, els que veiem com la generació de gent gran jubilada tenen una pensió després de molts anys treballats per aixecar les famílies i també el nostre incipient Estat del Benestar: **Tots nosaltres no estem disposats a veure com, amb l'excusa de la crisi, es va desmantellant, com si d'un saqueig es tractés, tot allò pel que molts vàrem esforçar-nos tant.**

No fem un discurs de resistència, afirmem que **podem i volem un Estat del Benestar que asseguri, amb l'aportació de tothom d'acord amb els seus ingressos, propietats i herència, uns serveis públics que promoguin la igualtat d'oportunitats, una seguretat social que cada cop ha de ser menys nacional i més europea, unes normes reguladores de les relacions laborals i uns reguladors i supervisors dels serveis a les persones que ens assegurin a tots i totes que els mercats donen llibertat a les persones i no a l'inrevés.**

Per això, des del socialisme, des del sindicalisme, des de l'associacionisme més divers, i en totes les plataformes cíviques en les que treballem, **volem construir un federalisme del benestar, en el que es promogui la participació i es dignifiqui la política com l'activitat diversa i plural en la que tots ens comprometem, debatem i confrontem idees per a construir una societat més justa.**

Aquest petit informe sobre el creixement de les desigualtats socials, l'atur i la pobresa a Catalunya vol contribuir a la conscienciació i al debat públic. Ens afegim humilment, així, a totes les persones i col·lectius que posen el seu gra de sorra en l'edifici d'una nova política i una nova economia al servei de les persones. Continuarem treballant des de la Fundació Rafel Campalans, des del Partit dels Socialistes de Catalunya, a partir de l'esforç i el debat amb militants, amb simpatitzants i amb persones que se senten properes al projecte de la socialdemocràcia que nosaltres representem i altres que, des de la diferència, fan aportacions que ens enriqueixen a tots i totes. Ens proposem donar continuïtat a l'informe, anar aprofundint en aquests i altres temes i anar generant un espai de reflexió obert.

